

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BIDRAG TIL
JERNVED SOGNS
HISTORIE

M. B.

Bidrag
til
Jernved Sogns Historie

Af flere Jernvedboere.

Redigeret af P. NYGAARD.

FØRSTE HALVBIND.

Udgivet af „Historisk Udvalg for Jernved Sogn“.

Trykt i „Flensborg Avis“s Bogtrykkeri.

1921.

Forord til 1. Halvbind.

For ca. 8 Aar siden blev der af en af Forfatterne slaaet til Lyd for, at der skulde nedsættes et Udvalg for Jernved Sogn til at samle og nedskrive de Begivenheder, der passerer i Aarets Løb, og som er værd at huskes. Tanken vandt stærk Tilslutning, og der nedsattes senere et Udvalg for Jernved Sogn.

Ved at sysle med Nutidens Historie var det kun naturligt, at Ønsket om at faa samlet saa meget som muligt af Fortidens Historie meldte sig.

Der blev snart taget fat herpaa. Det viste sig imidlertid, at det var vanskeligere end fra først af antaget, idet alle Sognets Embedsbøger brændte sammen med Præstegaarden 2. Juli 1870, men derved blev Interessen for at faa samlet saa meget som muligt desto større.

Af trykte Kilder er blandt andet benyttet: Dr. Jacob Helms: „Danske Tufstenkirker“, O. Nielsen: „Danske Samlinger“, de af Rigsarkivet udgivne Bøger: „Kronens Skøder“, „Kancelliets Brevbøger“, Rørdam: „Danske Kirkelove“, Kinch: „Ribe Bys Historie“, Pontoppidan: „Danske Atlas“, Trap: „Danmark“, og Ulldal: „Danmarks middelalderlige Kirkeklokker“.

De allerfleste Oplysninger er dog samlede i Arkiverne: Det kommunale Arkiv, Bispearkivet, Landsarkivet i Viborg, Rigsarkivet i København, Matrikel-

kontorets Arkiv og Oldnordisk Museums Arkiv. Vi skylder Lederne af disse Institutioner vor bedste Tak for deres Imødekommenhed og Velvillie.

Tak til alle de Jernvedboere, som har givet os værdifulde Oplysninger eller paa anden Maade vist Arbejdet deres Interesse.

Oprindelig var det kun Meningen, at det samlede Stof skulde nedskrives i en Protokol; men da der af flere udtaltes Ønske om at faa Stoffet trykt, besluttede vi at efterkomme Ønsket, saafremt der kunde tegnes et tilstrækkeligt Antal Subskribenter. Udgivelsen af Bogen vilde dog i disse dyre Tider have været umulig, hvis vi ikke fra flere Sider havde faaet Støtte. Vi bringer vor bedste Tak til den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse for en Gave paa 200 Kr. og til Jernved Sogneraad for 70 Kr. til Arkivstudier og endelig vor allerbedste Tak til „Flensborg Avis“ der af Interesse for Arbejdet har trykt Bogen overordentlig billig. Uden denne Støtte vilde det have været uoverkommeligt at have udgivet Bogen til en rimelig Pris.

Vi har kaldt Bogen: „Bidrag til Jernved Sogns Historie“, vel vidende, at det kun er et brudstykkeagtigt Arbejde, men det er gjort af Interesse for og Kærlighed til Sagen, og vi beder derfor vore Læsere modtage dette Forsøg med Velvillie.

JERNVED, i Januar 1921.

FORFATTERNE.

1. Jærnved-navnet.

Det mere kendte oplyser det mindre kendte. I vor danske histories gry laa der omkring Ejderen store ubeboede skovstrækninger og omraader, som skilte Vendernes og Holtsaternes egne i Holsten fra de danske bygder, der aldrig naaede stort længere i syd end til Danevirke med Østervolden og Trene som sine flanker. Endnu i det 12. aarh.' slutning talte Esbern Snare om denne adskillende skovegn. Det gamle navn for denne var paa tysk Isarnho, paa dansk Jærnvit, hvilke bægge betyder Jærnveden, Jærnskoven, den uigennemtrængelige skov. — Det er dette navn, vi ogsaa finder som betegnelse for en lille strækning nord for Kongeaaen, og som senere, da en kirke byggedes her, og endnu senere et sogn dannedes om den, blev denne sammen-slutnings kirkelige navn. Antagelig har dette strøg da lignet egnen dernede syd for Danevirke, været sumpet og skovtæt, hvad da ogsaa fremgaar dels af aadalens karakter, dels af egnens bynavne: foruden Jærnved og det nære Jærnvedlund de paa den anden side aaen liggende byers navne: Hjortlund og Kalvs-lund. At samme slags landskaber faar samme navn, maa jo ikke forundre i et land, hvor der er f. eks. 7 byer af navnet Balle (ordet betyder: en aaben plads i en skov) og mange lignende fælles-navne. Alene i Sønderjylland er der 5 byer af navnet Hostrup.

Hvornaar denne Jærnvit er bleven ryddet saa vidt, at der er bleven en bebyggelse, vides ikke. Men i

alt fald meget tidligere end hin grænseegn i syd. Og en ualmindelig stor mængde kæmpehøje kunde tyde ikke blot paa en tidlig, men ogsaa en forholdsvis stærk bebyggelse, saa at sognets beskedne nutid muligvis har haft en efter hine tider betydeligere fortid. Sognepræsten Lauge Sørensen giver os i sin

Fot. A. Lauridsen.

indberetning fra aaret 1638 et billede af sognets daværende udseende, som nok kan give en ret store tanker om dets oldtid, derimod ikke om hr. Lauges fædrelandshistoriske, særlig sønderjyske viden. Han skriver:

„Norden kircken 2 eenstedgaarde, som er Pugaard og Skølvad. To høye paa Puggaard marck kaldis Stor Kamphøy oc Lille Kamphøy. Paa Skølvadmarck en høy, kaldis Bolborg-høy. Nordost for kiercken ligger Lundby; paa Lundmarck ere disse effterscreffne høye, som er Rishøy, to Mannehøye, Skorhøy oc Stonghøy. Imellem Gredsted by oc Jerne ligger en dal, kaldis Troldal, som skild Gredstedmarck oc Jernemarck. Paa Gredstedmarck ligger Lierregraffhøy, Boiehøy oc 2 smaa høye derved, saa Uderhøy. Vesten Gredsted ligger Gredsted-

bro. Synden fra kircken ligger Jerne by og strecker byens enge sig ned til Skodborgaa, som skil Jutland oc Holsten[!].*) Øster i sognen ligger Ploustrup by strax ved Skodborgaa. Paa Ploustrup marck ere disse høye: Rishøy, Biørnshøy, Klynmoshøy, Marinshøy, to høye derhos, Sorthøy, Nesthøy, Ploushøy, Frishøy, Gadelsøy oc to høye norden byen.“ —

To andre ting kunde tale for egnens betydenhed i tidlig tid. Dr. Oluf Nielsens undersøgelser af Ploustrups historie („Historiske Efterretninger om Malt Herred 1870“) kommer til det resultat, at den berømte herremand Sorte Plov, som dræbte kong Erik Emune 1137 paa et ting nær Ribe, efter al sandsynlighed har boet paa den gaard, hvis voldsted endnu ses sydlig i Ploustrup by. Hvis den har heddet Ploustrup (Plovs torp) allerede den gang, røber dette en foregangsmand, da det ellers først hører Valdemarstiden til med at kalde en ny-rydning med torp-navnet. Men den kan jo ogsaa have heddet Plovsgaard, og byen, der ryddedes plads til der ud fra, Plovstorp, og dette navn saa være flyttet tilbage paa gaarden, der i alt fald senere kaldes saadan. Og da nu Saxe siger, at Sorte Plov var født paa et berømmeligt sted i Jylland (Claro inter Jutos loco natus“) lægger der sig jo en vis glans over denne gaard og dens egn. Men historisk fastslaas kan det altsaa ikke, at det er hans fødested.

Mere sikre er vi, naar vi peger paa Jærnved eksisterende kirke som et vidne om stedets tidlige betydning. Ti den er baade en af vore ældste og en af vare smukkeste landsbykirker, opført med en sjælden omhu, som røber en befolkning, der har haft sans for, at menighedens hjemhus skulde være baade

*) Denne opfattelse delte den Jærnved præst dog med de fleste i tiden. Saa stor var uklarheden som følge af sammenkoblingen af de to hertugdømmer.

stærkt og smukt. Ja, hvis man da ikke skal sætte kirkens tilblivelse i ganske særlig forbindelse med den ene mand, Sorte Plov, der bevislig levede efter dens opførelse. Det var nemlig ofte tilfældet, at høvdinge lod en kirke bygge, men saa overlod den til brug for egnens folk. Hvad om der endog var en forbindelse mellem kongemordet og kirkebyggeriet? Sorte Plov kunde vel i altfald rent politisk angre sin daad, da han saa, at følgen blev en endnu ringere konge, og saa sone drabet ved at bygge kirken. En smuk tanke, om den paafaldende, den dag i dag kendelige omhu skulde stamme fra en urolig hu. Dog, dette er kun gætværk. En kendsgærning er kirken, dens ælde og dens skønhed. Og har egnens folk maaske end haft mindre del i alt det nærmere med dens størrelse og dens omhyggelige stil, den har sikkert haft en god del af sliddet med at slæbe stenene op fra de baade, der ad Kongeaaen sejlede dem hid fra Ribe eller direkte fra Andernach ved Rhinen, og det har været et stort foretagende i de tider og krævet megen tid, altsaa dog vel ogsaa en hel del god vilje. Saa har befolkningen dog nok haft nogen sans for en saadan kirke og været den værd.

Det være nu, som det vil, med befolkningens aandelige kaar og trang — ét er sikkert: Ved aar 1140 er Jarnvit ikke og har i lang tid ikke været en ubeboet skov, men en egn med en kofteklædt bondebefolkning, der ernærede sig ved kvægavl og primitiv agerdyrkning, en egn med saa mange kristen døbte mennesker, at de kunde faa en saadan kirke. De boede i 4 byer, hvoraf de tre hørte til Gørding herred, den fjerde, Ploustrup, til Malt herred. Forøvrigt er Gørding h. vist dengang endnu en del af Malt h. men senere udskilt til et selvstændigt herred.

Men detre borgerlige (militære) tilhørsforhold hindrer ikke, at de kirkeligt sogner o: søger til fælles kirke. Dog dannes den faste sognegrænse først, da tienden bliver en betydende del af præstens løn. Fra o. aar 1250 har vi klart og bestemt det kirkelige og geografiske begreb: Jærnved sogn.

Fot. A. Lauridsen.

Jærnved Kirke

ligger omtrent midt i Sognet ved Vejen fra Gørding til Gredstedbro, og den tager sig prægtigt ud, enten man kommer med Vejen fra Syd eller Nord. Paa Grund af dens skønne og rene Arkitektur taaler den lige godt at ses fra alle Sider. Imponerende tager den sig ud, naar man en straalende Sommerdag nærmer sig den med Vejen fra Jærnved By. Den er ogsaa dejlig at skue en klar Maaneskinsnat. Skønnest er den dog vel om Søndagen eller paa de store

Højtidsdage, naar Sognefolkene i Skarer stævner mod den fra alle Sider.

Naar Ribe Domkirke undtages, er den ikke alene den ældste, men uden Sammenligning den smukkeste af Egnens mange Tufstenskirker, hvoraf der ligger en hel Række fra Rhinegnene og helt op til Ringkjøbing Fjord.

Jernved Kirke er sikkert opført omkring Midten af det 12. Aarhundrede paa det Tidspunkt, da man lagde den sidste Haand paa Opførelsen af Ribe Domkirke, som den baade med Hensyn til Bygningsmateriale og Stil ligner indtil de mindste Enkeltheder.

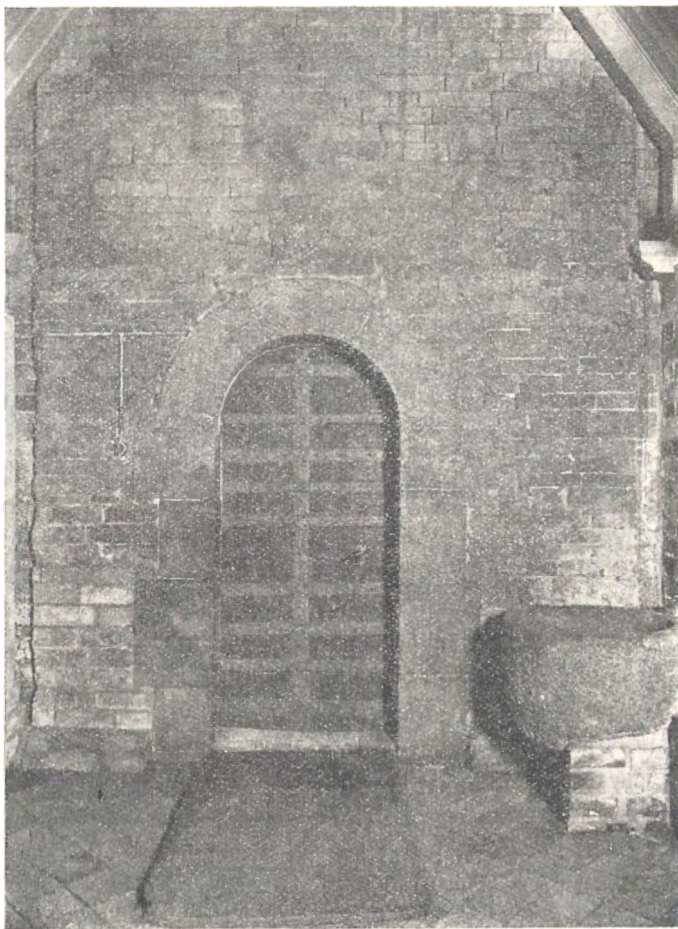
Det Materiale, Tuf, som Murene er opført af, er hentet fra Rhinegnene, særlig fra Byen Andernach, hvorfra man ogsaa hentede Stenene til Domkirkens Restauration omkr. 1900, og det er et Naturprodukt, som er dannet ved vulkanske Udbrud for mange Tusinde Aar siden.

Fra først af har Kirken baade i det ydre og indre været en ren Tufstenskirke. Der er dog brugt en Del Granit ved dens Opførelse, men det var allevegne Tilfældet.

Af Granit er saaledes den smukke attiskromanske Sokkel, Absissøjernes Fødder, deres Kapitæler og de derover liggende Dækplader. Baade ved den sydlige og den nu tilmurede nordlige Indgangsdør samt i Korbuen er der anvendt Granit, men den er nu overdækket med Kalk. Endelig røber Bygmesteren sin Omhu ved at have forsynet hvert af Korets og Skibets Hjørner med en enkelt tilhugget Granitsten lige over Sökkelen.

Da baade Kirkens ydre og indre er kalket, har man ikke umiddelbart Lejlighed til at se Tufstensmurværket. Dog kan det ses i Gavlene paa Loftet, og

siden Vaabenhuset er blevet restaureret i 1914, er der inde et smukt afdækket Stykke af Skibets Syd-mur. Man kan her se de Sten, som er lagt ned, og saaledes, som de er lagt ned for o'er 750 Aar siden. De har holdt sig godt indtil nu og vil kunne holde sig lange Tider endnu. Det er dog kun Skibet, der

Fot. A. Lauridsen.

har holdt sig. Koret med dets Apsis har derimod maattet undergaa større Reparationer, hvorom senere. Paa Kirkens Skib ses udvendig paa begge Sider Mærker af de oprindelig smaa Vinduer, der ved deres smukke, stilrene, romantiske Rundbue bidrog deres til Kirkens Skønhed. Om deres Skæbne vil ligeledes senere blive fortalt.

Det, der foruden den rene Stil gør Kirken saa imponerende, er dens Højde. Skibets Mure er ca. 8 Meter høje. En saadan Højde er helt ualmindelig ved gamle Landsbykirker, og ingen af de andre Tufstenskirker er saa høje.

Taarnet og Vaabehuset, der stammer fra Slutningen af Middelalderen, er opført af røde Mursten. Begge var hvidkalket ligesom Skib og Kor; men ved Restauration af Vaabehuset i 1912 blev dettes ydre og indre Mur afdækket, saa den nu ses med sin oprindelig røde Farve. Ved samme Lejlighed blev Loftet fjernet, saa hele Rummet fik et større og mere kirkeligt Præg.

Naar man første Gang drejer den kæmpemæssige Nøgle rundt i den svære, jernbeslaede Egetræs Dør og træder ind i Kirken, bliver man uvilkaarlig imponeret af det store, lyse Kirkerum med de højtliggende Bjælkelofter baade i Skib og Kor.

Saa snart man kommer hen i Kirkens Midtergang, kan man rigtig betragte den smukke, slanke Korbue. Snart fæstes Øjet dog paa den ejendommelige og af sin Art skønne Altertavle, der vist stammer fra det 15. Aarhundrede. Den er i alt Fald fra før Reformationen. De smukke Billedskærerarbejder vidner om, at Billedskæreren har gjort sig megen Umage for at fremstille en Altertavle, der var det skønne Kirkerum værdigt.

Den mest fremtrædende Figur er Jomfru Marie med Barnet. Hun er helt omgivet af en spidsbuet, saakaldt Mandelglorie. Ved hver Side af hende er der anbragt en Helgen i Diakonragt. Den ene staar med en Møllesten i Haanden, og den anden med en Spændebog. I Sidefløjene, der er til at lukke sammen, staar de tolv Apostle ordnede i to Rækker, den ene

Fot. A. Lauridsen.

oven over den anden. Disse Figurer er dog meget mindre end de førstnævnte og ringere Kunst. Over alle Figurer er der udskaaret prægtige, gotiske Baldakiner, der oprindelig har været rigt udstyret med Farver og Guld. Efterhaanden, som den første Glans tabte sig, blev det hele malet med enkle, uskønne Farver; men da Korbygningen i 1866 blev ombygget, blev Altertavlen ogsaa omhyggelig restaureret af kyndige Folk.

Paa Alterbordet, der oprindelig har været af Murværk, staar der to gamle Malmlysestage med

Løvefødder. Den syvarmede, elektriske Lysestage er derimod først anbragt, da der i 1914 blev indlagt elektrisk Lys.

Den bægerformede Døbefont er af Granit, hvori der er et Døbefad af Messing uden nogen Udsmykning. Den staar nu ved Korbuens venstre Side; men det menes, at den tidligere har staaet i Koret midt for Gangen

I Skibet over Korbuen hænger et stort, udskåret og malet Billede af Kristus paa Korset.

Prædikestolen, der bærer Aarstallet 1585, er ikke noget større Kunstværk, men dens udskaarne Løvornamenter og Englehoveder er dog et Vidnesbyrd om, hvad en Landsbysnedker paa den Tid kunde præstere*). Siden Prædikestolen i 1909 blev forsynet med en smuk Fod af Murværk og opmalet i de oprindelige Farver, gør den ved sin Ejendommelighed et godt Indtryk.

Øverst paa Prædikestolen findes følgende Indskrift paa Latin: „Beati qui andiunt verbum dei et custodiunt illud“, der oversat lyder: „Salige ere de, som hører Guds Ord og bevarer det!“ Indskriften er meget sammentrukket efter den Tids Brug. Ofte danner det ene Bogstav Begyndelsen til det næste, og ofte staar et eller flere smaa Bogstaver inden i et større. Bag efter Aarstallet findes Navnet Anders Snedker. Endvidere findes Begyndelsesbogstaverne C. N. med et Bomærke imellem. De samme Bogstaver

*) I Pontoppidans „Danske Atlas“, V. Bind, S. 691, berettes, at Prædikestolen er forfærdiget af Snedker Anders Katkjær, som skal være bleven 113 Aar gammel. Der var i det hele paa den Tid i Ribeegnen en hel Kunstsnedkerbevægelse, der især satte sig Spor i mange smukke Prædikestole, der jo ogsaa efter Reformationens Indførelse var bleven nødvendige og betydningsfulde.

og Bomærke findes ogsaa paa de øverste Kirkestole, der bærer Aarstallet 1591. Muligvis har den eller de Familier, som benyttede disse Stole, skænket Prædikestolen. Paa andre Stole findes Aarstallene 1600, 1684 og 1712. Lydhimlen over Prædikestolen har Aarstallet 1603.

Fot. A. Lauridsen.

Orglet, der staar paa et Pulpitur i den vestre Ende af Skibet, er skænket af en anonym Giver i Jernved 1903. Det er fabrikeret af Joh. P. Andresen og Co., Ringkjøbing, og har 4 kombinerede Stemmer

Pulpituret bærer Aarstallet 1856; men der har dog før været et Pulpitur, det saakaldte Karleloft, som vist har strakt sig ind over hele Taarnrummet.

Over Indgangsdøren samt over den nordre til-murede Indgangsdør ophængtes i 1914 et Par smukke Tavler med Præsternes Navne, hvoraf to er fra før Reformationen. Inde i Taarnet, der for Tiden er adskilt fra Skibet, findes Opgangen til Pulpituret.

Paa Væggene i Skibet og Hvælvingen i Taarnet har man fundet Rester af smukke og ejendommelige Kalkmalerier. De er atter overkalkede, men de kan sikkert igen fremkaldes og restaureres, naar blot de fornødne Midler var til Stede.

Indtil 1771 fandtes der i Kirken tre Rækker Stole, men da der i dette Aar anskaffedes nye Stole, gjorde man dem længere og lod den midterste Række falde bort.

Paa Kirkeklokken, der hænger i et Lydhul paa Taarnets Nordside, ses et Billede af en Biskop (Nicolaj) med Haanden løftet til Velsingelse. Klokken har følgende Indskrift paa Latin og Plattysk: „Anno + dui + m + cccc + xliiii + jar + na + der + bort + xpi + uncer + leven + vrouuen + unde + cante + nicolai“. Oversat: „I Herrens Aar 1444, i det Aar efter Kristi Fødsel (er jeg) støbt til Ære for vor kære Frue og Sanct Nicolai“*).

I Ribes Omegn findes ca. 25 Tufstenskirker, af hvilke de to har Apsis ligesom Jernved.

Indtil de seneste Tider har der været knyttet en vis Overtro til Kirkernes Tuf. Man troede, at den havde helbredende Evne ligesom Kirkeblyet. Herom fortæller Dr. Jacob Helms i sit Værk: „Danske Tufstenskirker“ følgende interessante Oplevelse:

„Jeg kom en tidlig Morgen 1854 til Jernved Kirke for at undersøge den og blev da opmærksom paa en midaldrende Kone, som paa en skjult Maade havde noget for ved et Hjørne af den. Hun skrabede paa

*) I Pontoppidans „Danske Atlas“ staar der, at Klokken har Aarstallet 1472 og i Uldalls Bog om middelalderlige danske Kirkeklokker staar Aaret 1435. Dette kan dog sikkert ikke være rigtigt. Romertallene kan næppe læses anderledes end 1444.

en Sten. Paa mine gentagne Spørgsmaal om, hvorfor hun gjorde det, kom det omsider frem, at Melet af de graagule Sten skulde være godt mod Feber. Hun vilde nu koge det i Mælk til sin lille Pige, som var syg deraf.“

—□□—

Kirkestolestridigheder i Jernved.

Angaaende Retten til bestemte Stolestader i Kirken har der ofte været en hæftig Strid baade i Jernved og andre Sogne. Mellem nogle Beboere i Jernved Sogn var der dog gentagne Gange i Tidsrummet fra 1725—75 nogle ret ondartede Stridigheder, der i Bisparkivet er samlede under Paaskriften: „Stolestriden i Jernved“. Da disse Stridigheder er ret interessante og i mange Maade karakteristiske, anføres her nogle af de udvekslede Skrivelser i sin Helhed. De sidste er tillige gengivne med den der brugte Retskrivning:

Deres Excellence

*Højvelbaarne Hr. Kammerherre og Stiftsbefalingsmand
von Gabel*

samt Deres velædle Højærvardighed

Hr. Biskop Thura.

Der har været i lang Tid og er endnu Tvistighed mellem tvende Mænd Jørgen Adamsen af Sign. Mads Hermansens og Hans Ebsen af Hospitalets Gods her i Ribe, begge udi Gredsted By, Jernved Sogn, angaaende Stolestader i Kirken for deres Hustruer.

Sagen rejser sig deraf, at hver af dem tilegner sig tvende Stader i een Stol, hvori der kun er Rum til fire Personer, og som der er en anden Mand her i Byen, som og har Fæste paa Hospitalets Gods, nemlig den saakaldte Jep Hansens øde Sted, hvortil udisputerlig hører een Plads i samme Stol, saa kan de andre to Mænd ikke faa fire Stader; thi ellers skulde

Jep Hansen som fømte, der ingen Rum kan faa, udelukkes, hvor der ingen Rum er uden til fire. Men om dette Jep Hansens Stade disputeres ikke af nogen, men Disputen bliver alene mellem de andre to Mænd, som hver staar paa at have lige god Ret til tvende Stader i Stolen, hvorved Jep Hansens Plads bliver ham difficulteret (forment) naar han kommer, og de andre fire forhen er i Stolen, hvilket der nogle Gange er forfalden under Trykken og Trængen i Kirken.

Da ingen af de tvende har lovlig bevist sin Rettighed til Stolen, har underskrevne som Præst paa Stedet og Kirkens Værge for Forargelse og Uorden i Guds Hus at hemme ladet Parterne kalde tilsammen udi Dannemænds Nærværelse og saaledes sagt dem mellem, at de to Mænd skulde skiftes ved at søge tvende Stader i Kirken hveranden Søndag, og imidlertid skulde den ene Mand lade sig nøje med eet Stade hveranden Søndag, hvorudi begge Parterne den Tid godvilligen samtykte og sagde, at de hermed var tilfreds, og at det derved maatte blive, indtil en af Parterne beviste sin Rettighed, hvorpaa det og siden har beroet og henhvilet indtil nu, da Jørgen Adamsens Hustru bryder samme gjorde Forlig og Anordning og med Forret tager sig tvende Stader i Stolen hver Søndag og Hans Ebsens Hustru ligesaa paa den anden Side, og Jep Hansen saa derved lider Fortrydelse, som da ingen af Parterne længere af mig vil lade sig tilfredsstille, nødes jeg til at søge Øvrighedens gunstige Assistance, om det maatte Dem behage at befale begge Parterne at lade sig nøje med det forhen indgangne Forlig, indtil videre lovlig Bevis bliver gjort, og for engang at komme til Endskab med sliq Urigtighed i Guds Hus, Jørgen Adamsen, hvis Formand i Gaarden Christen Hansen, tilforn har gjort Sagen Anhængig af Øvrigheden, og Præsten, Mag. Lund, da befalet at føre Sagen til Endskab mellem Parterne, som maatte drage herfra med uforrettet Sag, saasom Sagen kun blev ageret med Mundklammer imellem Parterne. Det henstilles, at det maa blive Jørgen Adamsen befalet fremdeles uforhøvet at føre sine Bevisligheder lovligen til Sagens Endelighed. I øvrigt henstilles alting i denne Sag til den højgunstige Øvrigheds egen behagelige Dispensation og højsindige Eftertanke.

Forbliver med allerydmygste Respekt Deres Excellences og Deres Højærværdigheds underdanigste Tjener og forbundne.

Jernved d. 5. Juni 1727.

O m e i s.

Herpaa har Stiftsøvrigheden givet følgende Svar:

„Memorianten (3: Paaminderen) melder, at tvende Mænd tilegner sig hver tvende Stader udi en Stol, hvor der ikkun er Rum til fire, hvorvidt Trediemand, som skal have udisputerlig Ret til et Stade, maa foretrækkes eller udelukkes. Saa bedes Hr. Omeis ved første Lejlighed undersøge, hvor længe den ommeldte tredie Mand har haft Rettighed til sit Stade, saa og naar de tvende Mænd allerførst har begyndt at tilegne sig hver tvende Stader der inde, imod det, at tilforn enten hver af dem begge eller en af dem var med et Stade fornøjet, saa og om det er Mændene selv eller deres Koner, som bemeldte Stader besidder og nu derom er uenige.

Ribe d. 6. Juni 1727.

C. N. Gabel. — L. Thura.

Pastor Omeis' Gensvar lyder saaledes:

Efter hosføjede højrespektive Befaling og Forlangende svares ydmygeligst til 1 Part, at Trediemanden har af Alders Tid haft sit Stade udi Stolen upaaanket i alle Maader. 2. Part. Ingen af de to andre Mænd har nogen Sinde været fornøjet med et Stade; men Staderne skal have været skiftet lige imellem dem begge af gammel Tid, at hver af dem har haft halvandet Stade, saaledes at den ene Mand haver hveranden Søndag to Stader og den anden imidlertid et Stade, og saaledes var dermed Forholdet, indtil ungefær for 10 a 12 Aar siden, da Trediemandens Gaard blev øde, og ingen saa udi nogle Aar havde det dertil hørende Stade.

3. Part. Det er vedkommende Mænds Koner, der besidder bemeldte Stole.

Jernved d. 10. Juni.

Med allerydmygste Respekt.

Omeis.

Stiftsøvrigheden, Biskoppen og Amtmanden, afgjorde derefter Sagen saaledes, at de to Mænd skulde nøjes med halvandet Stade, indtil en af dem eller de begge beviste sin Ret til to.

Stolestriden blussede dog stadig op baade mellem disse og andre Familier. For at faa en Ende herpaa blev der i 1750 affattet en Fortegnelse over Stolestaderne, og hvem der havde Ret til dem. Kirken

havde den Gang tre Rækker Stole, og Fordelingen ser saaledes ud:

Fra Prædikestolen og nedefter:

1. Jørgen Hagensen og Laurids Pedersen i Lund.
2. Niels Lassen og Hans Madsen, Lund, og Knud Pedersen, Jernved.
3. Mads Jessen, Plougstrup, Peder Jensen og Mads Mortensen, Gredsted.
4. Niels Christensen, Gredsted, Simon Nielsen, Lund, og Niels Andersen, Gredsted.
5. Christen Peitersen i Gredsted, Hans Hansen i Lund og Niels Nielsen i Jernved.
6. Morten Sørensen og Niels Jørgensen i Jernved, samt Kield Kristensen i Gredsted.
7. Knud Hansen i Gredsted, Kr. Frandsen, Jernved, og Knud Hansen i Gredsted.
8. Peder Christensen, Jens Christensen og Kristen Jensen, Gredsted.
9. Jørgen Terkildsen i Plougstrup, Villads Lauridsen og Niels Jørgensen i Jernved.
10. Peder Nielsen i Jernved og Præstegaarden.
11. Gredstedbro, Simon Nielsen i Lund og Mads Jessen i Plougstrup.

Bag Kirkedøren og paa Sønder Siden er fem lange Stole, i hvilke disse efterfølgende haver Stand og Sæde, nemlig:

1. Anders Jensen, Gredsted, Mads Nielsen i Jernved, Niels Hagensen i Lund to Stader, Mads Nielsen igen og Peder Hansen i Gredsted.
2. Niels Laugesen i Gredsted, Peder Pugaard, Peder Christensen i Gredsted med de andres Tilladelse.
3. Anders Christensen, Jernved, to Stader, Knud Lassen, Jernved to Stader og Terkel Laugesen, Gredsted et Stade.
4. Hans Hermansen i Plougstrup, Lars Jensen i Gredsted og Hans Andersen i Plougstrup.
5. Jens Jensen, Plougstrup, Christen Andersen i Jernved og Mads Nielsen i Plougstrup.

Næst bag ved eller Vesten for er fire Stole under Mands- eller Karleloftet, deri plejer disse at have Stand og Sæde, nemlig i de korte Stole:

1. Peder Nielsen i Jernved, Kield Christensen i Gredsted.

2. Peder Hansen, Gredsted af Rettighed og Laurids Thomsen i Lund af Villighed.
3. Niels Andersen i Gredsted, Thomas Hansen i Plougstrup, Niels Christensen i Gredsted og Peder Horsens, do.
4. Peder Nissen og Bertel Bertelsen i Gredsted og Morten Sørensen i Jernved.

Paa den nordre Side ogsaa korte Stole under Mandsloftet, er disse fra Vesten af saaledes:

1. Jens Simonsen, Gredsted.
2. Jørgen Jensen og Haagen Nielsen i Lund.
3. Thomas Andersen i Gredsted og Jens Damgaard i Lund.
4. Troels Troelsen og Christen Jensen, begge Gredsted.
5. Simon Andersen i Gredsted.

Endnu Mands Stole i Kirken paa den nordre Side inderst i Kirken eller fra de korte Stole under Karleloftet at regne, deri plejer at sidde:

1. Lydik Andersen eller Anders Nielsen, skifter hvert andet Aar.
2. Hans Jessen i Skølvad og Hans Hansen i Lund, Jørgen Mortensen, Lund, og Jens Simonsen i Gredsted.
3. Peder Jepsen i Lund, Hans Christensen og Anders Lorensen, begge Gredsted, Hans Christensen igen det fjerde Stade og Jes Jørgensen i Lund det femte.
4. Mikkel Svendsen, Ole Jensen og Peder Jensen, alle Gredsted.
5. Simon Terkildsen, Plougstrup, Jørgen Jensen i Lund, Jørgen Nielsen, Plougstrup, og Jens Jørgensen, Lund. —

Kvindfolkenes Stole paa den nordre Side fra Koret af at regne, hvori efterfølgende plejer at have Stand og Sæde:

1. Præstegaarden.
2. Gredstedbro, Christen Jensen og Jens Christensen, begge Gredsted.
3. Jørgen Jensen, Lund, Christen Andersen, Jernved, Jørgen Jensen igen og Anders Reisby af Lund.
4. Peder Hansen, Ole Jensen, Mikkel Svendsen og Anders Jensen, alle Gredsted.
5. Jørgen Jepsen, Lund, Mads Nielsen, Jernved, 2 Stader og Simon Nielsen, Lund.
6. Peder Nielsen, Jernved, Troels Troelsen, Gredsted, og Knud Pedersen i Jernved.
7. Peder Jensen, Hans Christensen, Jens Simonsen og Hans Christensen igen, alle Gredsted.

8. Knud Lassen, Niels Jørgensen, Anders Christensen[■] og Niels Jørgensen igen, alle Gredsted.
9. Pugaard og Peder Christensen i Gredsted.
10. Jens Jensen i Plougstrup, Thomas Andersen og Peder Horsens, begge Gredsted, og Jens Jensen igen.
11. Niels Laugesen, Niels Christensen, Niels Andersen og Kield Kristensen, alle Gredsted.
12. Jens Nielsen i Plougstrup, Lorents Henriksen, Hagen Nielsen og Jens Jensen, alle Lund.

Under Trappen, næst Vesten ved disse er endnu en Mandstol, hvori plejer at sidde Jep Andreasen af Gredsted, Lorents Henriksen, Lund, Jep Andreasen tilegner sig her igen en og Hans Nielsen af Plougstrup, samt Mathias Andersen af Gredsted.

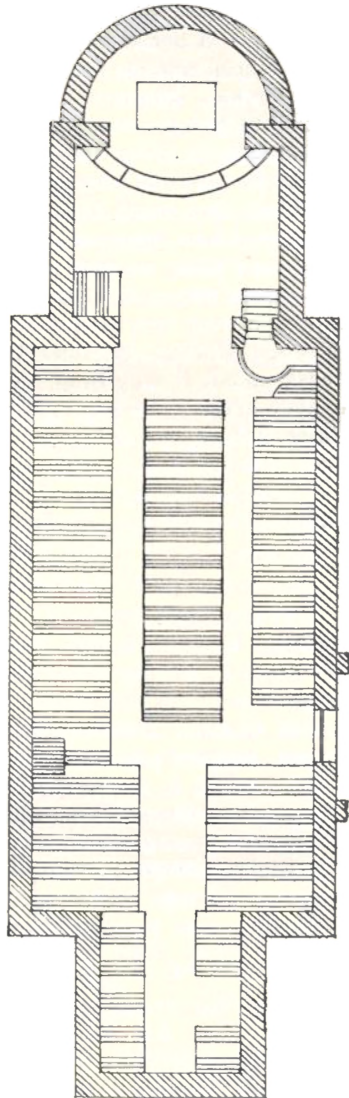
Midt-Raden begyndende fra Østen med den søndre Side.

1. Hans Christensen og Peder Jensen, Gredsted, Jørgen Jensen, Lund, og Hans Christensen igen.
 2. Skølvad.
 3. Jørgen Haagensen og Hans Nielsen, Lund, begge tre Stader og Hans Hansen, Lund, et.
 4. Mads Nielsen, Mads Jessen, Hans Hermansen og Hans Andersen, alle Plougstrup.
 5. Las Jensen, Kield Kristensen, Niels Christensen og Niels Andersen, alle Gredsted.
 6. Knud Hansen, Gredsted to Stader og Jep Andreasen, Gredsted de to norden ved.
 7. Jørgen Mortensen, Lund, to Stader og Hans Madsen Lund to norden ved.
 8. Anders Nielsen og Lydik Andersen et Stade, Niels Lassen et, Peiter af Gredsted et og Simon Andersen et.
 9. Jørgen Nielsen og Simon Therkelsen, Plougstrup de tre Stader og Simon Nielsen, Lund, det fjerde og norderste.
- Endnu Kvindfolkenes Stole eller Stader i den midterste Rad i Kirken; disse er næst efter de forrige følgende.
10. Villads Lauridsen og Morten Sørensen af Jernved hver et og Hagen Nielsen af Lund to.
 11. Mads Madsen og Anders Sørensen, begge af Gredsted tre Stader og tillader Therkild Laugesen det fjerde og norderste.
 12. Knud Lassen og Christen Frandsen, Jernved, hver to Stader.
 13. Mads Jessen og Jørgen Therkildsen af Plougstrup hver et Stade, Præstegaarden et og Thomas Hansen, Plougstrup et.

Foruden disse fore-skrevne Stole og Stader i Kirken er der to smaa eller korte Stole i Koret, hvori plejer at sidde næst Muren, en fra Mathias Andersens i Gredsted, en fra Laurids Thomsens i Lund og en fra Mathias Andersens i Gredsted, den anden siges at tilhøre Hans Hansen i Lund.

Man skulde nu tro, at der ingen Strid kunde komme mere. Men, ak, blot 2 Aar efter denne Fordeling kommer ny Uenighed, og da den tillige indeholder et social Moment: Gaardmænd contra Husmænd, vil en Skrivelse derom have Interesse:

Høyædle og høyærv. Hr. Biscop, naadige Herre! Da en Huusmand af Lundbye tilegner sig uretteligen et Quindestolestade i vor Kirke, som har i mange Aar ligget til vores i Fæste havende Gaard, hvorom følger paategnet 2de gl. Koners Attest af Gredsted, saa indflyer vi med vores underdanigste Begier til naadige Hr. Biscop, som Kirkens høje Patron, han herudi vil forhielpe os til vor Rett for ei at indvikles i Process, som

Grundplan af Jernved Kirke
før Ændringen 1771.

hverken vi heller Huusmanden Peder Reisby har Lejlighed til. — Og som vi har ladet foresige, at Løven allernaadigst befaler, Huusmændene paa Landsbyer ingen Deel har i Stolestaderne paa Gulvet, saa lenge Gaardmændene, der giver Tiende til Kirken, dem behøver, saa gjør vi os saa meget forsikret om at nyde vores Rett hos en saa højretsindig Øfrighed og Kirkepatron, ellerhelst denne Peder Reisby vil som en Rettighed tilholde sig Stolen, fordi Præsten Hr. Fiord tillagde ham derud i en Stade en Søndag efter Prædikenen, da ingen af os var i Kirke, og saaledes har hans Kone nogen Tid gaaet i den uden nogen Paaancke, indtil vi nu ved vores Families Tiltagelse den selv behøver, hvilken Aarsage efter vores enfoldige Tancker ey kand berettege ham Stoelestaden til stedsevarende Eye og Brug. — Vi lever da i underdanig Haab at nyde vores Ret, og at P. Reisbye som en uberettiget Person bliver befalet at holde sig fra det omtvistede Quindestoelestade, hvorudi ham ey mindste Deel tilhører.

Henlevende i dybeste Underdanighed høyædle og høyærv., naadige Hr. Biscops underdanigste ringeste Tienere.

Jernved, d. 19. Januar 1752.

Christen Andersen. Niels Nielsen.

Vi unteertegnede Maren og Elle Enevolds Døttre kan som bedagede Quinder erindre os og med Eed kand bekræfte, at den Stoel, som Husmanden Peder Reisbye af Lund paastaaer at eje Part udi, samme Quindestoelestade har de første 50 Aar hørt til Christen Andersøns og Niels Smeds i fæste havende Stæder; begge i Jernved's Bye boende. —

Gredsted, d. 17. Januar 1752.

Maren Enevoldsdt. Ele Enevoldsdt.

Endnu engang opleves en saadan Strid, forandriget ved at Stolestaderne var indskrænkede fra 3 Rader til 2. Det er Ejeren af Skølvad, der føler sig brøsthølden og skriver følgende Brev til:

Høyvelb. Hr. Stiftsbefalingsmand von Levetzau. Udi Jernved Kircke har der fra førds Tid været 3de Radder Stoele, og Sognefolkene haver derudi hver vidst sin Stade eller Sæde, indtil nu næstafvigte Sommer, da Capellanen Hr. Chr. N., som ventelis af Biskoppen maa være satt til Kirkeværgen, foretage sig uden nogen forreviden eller Samtøcke af

Sognefolkene at gjøre saadan Forandring, at han aldeles har ladet opbrække den mellemste Rad af Stolene, hvor der forefandtes 1 heel Quinde Stoel henhørende til min paaboende Selvejrbondegaard Schiølvad kaldet, og hvorudi kunde sidde 4re Personer. Denne Stoel er nu gandske borte. Min Gaard tilhørte ligeledes 4re Stader i en Stoel til Mandspersoner; samme har Capl. paa egen Haand funden for godt at lade indrette og henlægge til Quindfolck, og saaledes er baade jeg, min Hustru, Børn og Folck nu betagen bemeldte vorres Stollestader eller Sæder, som vendtlig med Kirckens Ælde har lagt og henhørt til min paaboende Gaard Schiølvad og efter Lovens udtrøckelige Ord bør følge den.

Jeg har ungefæhr under 25. Aug. sidstleden indberettet saadan Tildragelse for hans Høyærv. Hr. Bisk. Bl., som Kirckens Patron, og endskiønt jeg formeente at være fornærmet og min Ret til mine Stollestader betagen, ville jeg dog som en Elskere af Fred og Rollighed lade mig tilfredstille, naar mig maatte blive anvist i J. Kircke 2de lige saa bequemme Stoele for Mands- og Quindepersohner og af lige Rum, hver til 4de Personer, som forhen var min Gaard berettiget; men herudenden haer jeg været saa uhældig, at denne min billig Forrestilling iche har mødt nogen Gehør, ja end ey engang værdiget nogen Svar. Hvorfore jeg nødes at tage min Tilflugt til Deres Heyvelb., som min af Hs. Kgl. May^t beskickedede Forsvar i underdanigst Vente at blive til min Ret forhjulpen. Skulle jeg imod ald Vente ved Lov og Dom tilkomme at indtalle min Ret for de min Gaard saaledes fravendte Stollestader, maa jeg underdanigst ansøge om en Sættedommer i Sagen. Thi min Formand eller forrige Ejer af Gaarden, hvis Encke jeg har til Ægte, haver kiøbt Gaarden af forrige Herrefoget afgangne sal. Søren Bierum; og nuværende Herrefoget Henrick Ernst Bierum, som var hans eneste Arving, bliver min Hiemmelmand, til Gaarden med dens Tilhavende; hand altsaa ey selv kan betiene Retten i denne Sag, i hvis Sted dertil gjøres Forslag paa Birckedommer Fogh i Størsbøll.

I dessen Afvartning henlever sig Deres Heyvelb^s Tienere.
Schiølvad, d. 20. Nov. 1772.

Th. Laursen.

Sagens videre Forløb fremgaar af flg. Skrivelser
i Ribe Bispearkiv, her sammentrængt gengivne:

Ifølge Syn over Jernved K. 26. 8. 1771 maatte en Del Stolestader midtrads fjernes for at fuldføre den krævede store Reparation, og dette lod Stedets Præst Chr. Nielsen gøre efter Approbation derpaa fra Kaldspatronen, Bispen. Skønt Præsten nøje fulgte Synsforretningens Direktiver, ansaa Th. Laursen sig fornærmet ved Forandringen og anlagde Sag imod ham. Præsten, mente nu, der bag Laursens Handling laa Lyst til at fortrædige ham, hvori han bestyrkedes ved, at den ordinære Herredsfoged Bjerum formaaedes til at vige Sædet for Birkedommer Fogh, der var Modpartiets Fuldmægtig og Præstens Avindsmand, hvilket menes kendeligt i Dommen, der gik ud paa, at Præsten, der hverken ejer Kirken eller dens Inventar, bør sætte Skølvadgds. Stole i samme Stand som før 1772. Denne Dom ønsker nu Præsten underkendt, og derfor stævnes Laursen og Fogh for Landstinget. I dettes Dom udtales bl. a. . . I Synsforretningen staar, at Midstolene skal borttages og Sidestolene forlænges, saa at der bliver en magelig Opgang til Koret i Stedet for to smalle do. Dette Syn er approberet af Biskop Bloch. I Henhold hertil har Præsten foretaget Forandringen, hvorfor han nu søges af Th. L. Men det er en Fejl af Th. L., thi Præsten har kun handlet som Bispens Fuldmægtig. Vil Th. Laursen gøre noget, er der kun et at gøre, nemlig at indgive en Ansøgning til Stiftsøvrigheden, derfor underkendtes den indstævnte Herredstingsdom, og Pastor Nielsen frifandtes for Th. Laursens Tiltale.

Disse Stolestridigheder er vel ikke de eneste; men der er Grund til at tro, at de andre har været mindre heftige, siden der intet er opbevaret om dem. En Tid lang endnu havde hver Gaard sine bestemte Stolestader.

Reparationer og restorationer.

Selv den solideste bygning kan forfalde; Jærnved kirke ogsaa. I tidens løb fandt ikke blot de betydelige tilbygninger: taarn- og vaabenhus sted, men den gamle kirke viste sig at have navnlig èt ømt punkt: hvælvingen over absis. I det foregaaende er der meddelt adskilligt, særlig om, hvad der kunde kaldes kirkens vækst, den ny-anskaffelser. Her nu om dens bevarelse. — —

Det viste sig, at apsishvælvingen udøvede et farligt tryk paa den runde apsismur, saa denne fik hældning udad, og hvælvingen tilsidt mistede sin støtte og styrtede ned. Noget lignende gjaldt korbuen i forhold til kormuren: ogsaa hældning og nedstyrtning. Saaledes forefandt synet kirken aar 1674, og en større reparation maatte da finde sted. Synets skrivelse, der angaar ogsaa adskilligt andet, er saa interessant, at den bør kendes i sin helhed.

Syn over Jerne (Jærnved) Kierche 1674 19/10.

Inden udi samme Kierche siøntes dennem, at Corsbuen dens Mur paa baade Sider saa vel som Muren deroffuer fore imellum høye och lauge Kierchen (se skib og kor), itene Huellingen offuer Rundelen (se absis) ved øster Ende lauge Kierchen med Murren imellum lauge Kierchen och samme Rundeel, var alt gandsche nedfalden och stod aaben. Bemeldte Rundeel befindes ochsaa fire Steder igienemrefnet och spruchen. Muren paa begge Sider Lauge Kierchen siøntes de paa baade Sider lauge Kierchen var ochsaa emod affuerste langs igiennem brechet och spruchen.

Thorenmuren udentill siøntes dennem syduerst Hjørne var paa beche Sider mesten fra nederste till det offuerste och refnet och spruchen. En Deel Mursteen paa forschrefne 2 Sider formulschede, behøffues at udhuges, andre igien indmures. Noch paa vester Ende befantis noget op paa Muren 1 stor Cuble, det uderste Mur udskreden, fra det inderste och paa Udfald. — Porten och Øster-Steten saavel som Sønder-Stettens Mur for Kierchegaarden siøntes dennem meget brøst-

feldig, Offuerthechen mesten afblest och Stenen borte; behøffuis med Mursten, Kalch och Tagsten at farbedris. Haget i Porten ochsaa brøstfeldig, behøffuis 2 aff ny och it i Laagen for same Stette, Laagerne for bege forschrefne Stetter ochsaa brøstfeldig. Offuerthechen paa Kierchen och Thornet, som er med Bly thecht; derpaa findes adschellige Steder mange Hoeler; behøffues at flechis och med ny Bly forbedris. Trapen op till Thornet er med Fiel betectet. Samme Fiel och Sparene derunder en deel forraadnede; behøffes Forbedring. Klochwerchets Thømer en Deel brøstfeldig, behøffues med Jern och Thre at forbedris. Indinudi Kierchen siøntes dennem en Bielche i øster Ende Laugekierchen gandsche forraadnet, aff nye at indlegis; intem 2 Bielcher derunder hvorudi vil setis Jernancherer udi bege Ender, enhver deß Ender igiemel Muren med Sømle heffte, huer 16 Alen lang. Noch en Bielche 18 Alen lang i Øster Ende Høekierchen at indlegis. Offuer Kierchelofften gamel, adschillig Steder brechet och forraadnede. En Diel Quindschambler i Kierchen aff det nedfalden Mur brechet och sønderslaget, Kiercheguolffuet mange Steder optraadet, med Mursteen at leges. Vinduerne noget brechet, neder Dørbladen paa Kierchedøren brechet, paa øster Side Vobehuset indtill ungefehr 2 Taffler Bly aff och bortstaalen. — Forschrefne Kierchers Brøstfeldighed och nødvendig Reparation siøntes dennem iche at kunde bekostis eller ferdig giøres mindre end ungefehr 500 Sdl. — Effer sidste Regenschabers Slutning i Kierchebogen indført haffuer Kierchen i Beholdning 52 Sld. 2 Mk. 12 Sk. Kierchens vese Indkombst aarligen 13 Ørte Roug, 12 Ørte Biug. — Kierchen haffuer i Beholdning 1 Meshagel, 1 Messerch, Kalch och Disch aff Sølf, 1 dobbelt Lysstage aff Jern, 1 Bibel, 1 Alterbog, 1 Gradual, 1 Kloche i Thornet, noch 1 liden Kloche i Corrit, 1 Ligbaare. —

Reparationerne blev nu udførte, men kun saaledes for hovedsagen, at den farlige absishvælvning erstattedes med et fladt gilesloft, og kor- og absismuren blev staaende med deres skævhed, men holdt igen af bjælkernes jærnankre. Saaledes gik det i 200 aar til restaurationen i 1866, hvorom senere. —

Et lille hundredeaar efter, nemlig 1757, har vi en ny, større reparation, dels af murene, dels af træværket,

særlig bjælkerne. Det ses af kirkens regnskab, at der er brugt 166 td. kalk og indsat en mængde ny bjælker og spær. —

Mærkelig kort tid efter, nemlig 1722, finder en ny kostbar reparation sted. Da det kan have sin Interesse at se et enkelt kirkeregnskab fra gammel tid, hidsættes her det for 1772—73, hvori denne reparation er indbefattet.

Kirkens Indtægt.

1. Beholdning til 1772 ¹ / ₂	312 Rd. 3 Mk. 14 Sk.
2. Afgivten 15 Td. Rug à 2 Rd. 4 Mk. effter Riibe Torvekiøb	40 -
3. 18 Td. Byg à 2 Rd.	36 -
4. Jordskyld af Kirkens Boel 10 Sk. Rug à 2 Mk.	3 - 2 -
5. Kirkens Quægtiende	1 -
Indtægts Summa	<u>392 Rd. 5 Mk. 14 Sk.</u>

Kirkens Udgivt.

1. Aarlig staaende Udgifter:	
a. Kirkeskat til S. T. Hr.	
Biskoppen	1 Rd. 3 Mk. Sk.
b. Studieskat	1 - 3 - 4 -
c. Cathedraticum	" - 4 -
d. Salarium S. V. Episcopi	4 -
e. Amanuensis Skrivensalarium	" - 8 -
f. Londons lutherske Kirke	" - 3 - 2 -
g. Conrectoris Ripensis Løn	1 -
h. Hr. Provstens Visitatspenge	1 -
i. Kirkens Viin og Brød	6 - 4 -
k. Kirkediget at tilsee	" - 4
l. Alterklæderne at holde rene	" - 2 -
m. Kirkens Sand, Koste og Maitræer	" - 3 -

n. Olie til Klokken	„ Rd. 1 Mk. 8 Sk.		
o. Kirkens Regnskab at skrive	„ - 1 -	19 Rd. „	Mk. 6 Sk.
2. Indkøbte Materialia til Kirkereparation:			
a. Jern, Søm, Deller [i planker, fjæl] og Lægter m. m.		57 - 4 - 14 -	
b. 9 Tylt Gullandsdeller fra Haderslev m. Omkostn.		26 - 3 - 2 -	
c. 3900 Mursten		24 - 5 - 8 -	
d. 8 store Egebulle fra Skoven m. Omkostn.		11 -	
e. For Vindladet til Murmesteren ved Taarnet		2 - „ - 14 -	
f. 60Td. Kalk, 100Tagsten, Olie, Farver m. m.		40 - 1 - 5 -	
g. Udgivter afholdte af Kirkeværgen (Spande, Reb m. m.)		11 - 2 - 5 -	
h. Arbejdsløn, Tæring og Logis til Ar- bejderne	}	108 - 1 - 4 -	
		79 - 2 - 6 -	
		30 - 4 - 8 -	
		<hr/>	
	Al Udgivtssummen er:	411 - 2 - 8 -	
	som overbalancerer Indtægten:	392 - 5 - 14 -	
		<hr/>	
	med:	18 - 2 - 10 -	

Arbejdernes kvittering lyder saaledes: Vi undertegnede murermænd, som i sommeren har forrettet murerarbejdet ved Jærnved kirke, Jens Christensøn fra 20. april til 4. august, og jeg Anders Andersøn fra 15. maj til 29. juli, hvorfor der efter akkord til os er betalt daglig 1 mark dansker for hver værkdag foruden vores kost, seng og brændevin, hvilket herved tilstaaes under vore hænders underskrift. Til takke kvitteres.

Jærnved, d. 4. august 1772.

Jens Christensøn. Anders Andersøn.

— — Saa finder der, saa vidt vides, ingen større ting sted før 1840*). I det aar blev de smukke,

*) I 1829 bliver kirken dog grundig kalket baade ud- og indvendig og ny vinduer indsættes i hele kirken, der „saa saare har bidraget til at skaffe lysning i kirken“. Men det er dog nok kun at forstaa om nyt glas.

stilrene rundbuevinduer erstattede med firkantede trævinduer. De var ganske vist noget større end kirkens ældgamle blyndfattede, men til gengæld uden al stil — et vidnesbyrd om, at den forstandstørre rationalisme kunde forplante sig ogsaa til selve kirkebygningerne, og det saa sent som i det aar, hvor bevægelsen ellers var stærkt paa tilbagetog paa sit religiøse omraade.

Men var dette en vandalisme, skulde aaret 1866 bringe kirken en værdifuld oprejsning paa et andet punkt. Kor og absis havde nu staaet med sine hældende mure i over 200 aar. Reparationen 1674 havde kun hindret yderligere hælden ved sit gibsloft og sine jærnanke. Nu besluttedes en virkelig restauration. Den udførtes af bygningsinspektør prof. Walther fra Aarhus. Murene nedreves, og alt førtes op igen i sin gamle stil. Alle granitsten anbragtes paa deres oprindelige Plads, men tufmaterialet maatte desværre erstattes af røde sten, der dog blev overkalkede ligesom skib og taarn. For at skaffe mere lys blev vinduerne lavet betydelig større, men fik den stilrette rundbueform, saa de ret blev kirkens pryde, ikke mindst sete ved siden af skibets firkantede trævinduer.

Men én afvigelse fra det oprindelige fandt sted, uden at man skønner grunden dertil: Baade korets og skibets 2 gavlmure førtes op over taget til kamme, der ikke har noget tilsvarende heller paa taarnets gavle. De er ikke uskønne, men de hører ikke med til kirkens oprindelige stil, og de gør det vanskeligere at holde regnvandet ude fra sparreværket. — —

I dette aarhundrede er saa fulgt en række, til dels allerede omtalte reparationer og nyanskaffelser: Orgel; bræddegulv; stolenes ryglæn føres noget tilbage; prædikestolen faar ny fod og gamle farver;

vaabehuset faar sin gamle stil; skibets stygge vinduer erstattes af store rundbue-vinduer, der ret fuldendte kirkens smukke ydre; de indsættes, hvor kirkens ældgamle blyvinduer har siddet, men er meget større. Endelig faar kirken elektrisk lys, gulvtæppe og ny alteromhæng og fortæppe, saa den nu turde fremtræde med nyt og gammelt som en ualmindelig velbevaret og velholdt kirke — et vidnesbyrd om, at beboernes kærlighed til menighedens hjemhus har holdt sig gennem de mange aarhundreder. —

Særlig bør her sluttelig fortælles, hvorledes kirken fik sit orgel. Der var en gaardmandsfamilie i Ploustrup: mand, hustru og 2 sønner. Manden kom ulykkeligt af dage en vinternat under hjemkørsel fra stationen; han blev funden næste morgen liggende død under sin væltede vogn. Konen tog kort tid efter døden af sorg derover, og den ældste søn blev svagelig og døde ogsaa i ung alder. Den yngste Søn, Hans Hagen, var et meget lovende ungt menneske, afholdt af alle. Han begyndte at studere i København; men vaklende helbred nødte ham til at holde op. Til sidst tog daværende sognefoged i Jærnved, Peder Mortensen og Hustru Anne Margrete ham i huset og plejede ham kærligt til hans tidlige død (1890). Paa det sidste bad han meget indtrængende sin plejemor om at modtage den sum penge, han endnu havde tilovers som rest af familiens eje. Hun indvilligede kun deri paa den betingelse, at hun vilde have lov at bruge dem til et eller andet velgørende, naar passende lejlighed tilbød sig. En del aar efter hans død kom det paa tale at skaffe kirken et orgel. Det vilde overstige den skænkede sum, men saa føjede hun det fornødne til af egne midler (ægteparret var barnløst) og gjorde det altsammen saa stille, at ingen vidste, fra hvem

gaven kom. Hun døde, lige før det var færdigt til brug. Men nu toner hver helligdag Anne Margretes nye orgel i St. Nicolajs gamle kirke. — —

For en oversigts skyld hidsættes her til sidst samlet kirkens vigtigste data:

- 0.1144. Apsis, kor og skib opføres af tuf.
- 0.1444. Vaabenhus og taarn tilføjes af røde sten. Klokke og nuværende altertavle.
- 1585. Prædikestol.
- 1591. De ældste stole, i alt fald de ældste bevarede.
- 1603. Himlen over prædikestolen.
- 1674. Stor, men lidet stilfuld reparation af kor og apsis.
- 1725 og 52. Strid om stolestaderne.
- 1757 og 72. Store reparationer, særlig vist paa taarn og tag.
- 1772. Ny stolestade-strid, fordi de 3 stolerader var indskrænkede til 2.
- 1840. Firkantede trævinduer.
- 1856. Nyt pulpitur for det gamle karleloft.
- 1866. Restauration af kor og apsis.
- 1867. Beboerne køber kirke(tienden).
- 1897. Kirken faar varmeapparat.
- 1903. Orgel.
- 1905. Nyt gulv (brædder) og ændring af stolesnes ryglæn.
- 1907. Kirkegaardsmuren i øst og syd.
- 1909. Prædikestolen faar ny fod og gamle farver.
- 1912. Kirken bliver selvejende institution.
- 1912. Vaabenhuset restaureres.
- 1913. Linde- og kastanjealleerne paa kirkegården.
- 1914. Ny vinduer; præstetavlen; elektrisk lys.
- 1915. Nyt alteromhæng og fortæppe.

—□□—

Kirkens juridiske forhold.

En af grundene til tiendens indførelse maa have været hensynet til kirkebygningernes vedligeholdelse. I begyndelsen har der næppe været lovfæstede forhold paa dette Omraade, i altfald ikke ens for hele landet. Kirkernes tilblivelse var forskellig: snart ved

kongen, snart ved en høvding, snart vel ogsaa ved selve folket paa stedet. Kirken fik derved enten en mere privat eller en mere offentlig karakter, og dens vedligeholdelse har da rettet sig noget derefter. Men efterhaanden som kirkerne blev folket givne til offentlig brug, maatte vedligeholdelsen ogsaa gaa over til dette, pligt følge med ret. Idet nu indførelse af tiende bliver nødvendig for præstens og biskoppens skyld, „præsten til føde“ og bispen til større almenkirkelige formaal, bestemmes det, at ogsaa kirken skal have sin tiendepart. Eller maaske gaar hensynet til kirken endog forud for hensynet til bisp og præst, der dog ogsaa havde andre og længst hævdvundne indtægter. Efterhaanden fæstnes da tiendeydelsen og falder stadig i 3 parter og ydes i natura. Til denne ydelse fra alle jordejere i sognet kunde kirken saa ogsaa tilføjes særlig eje af et enkelt eller flere bol med deraf flydende indtægter (leje, fæsteafgift, jordskyld.)

Saaledes har det da utvivlsomt ogsaa været for Jærnved kirkes vedkommende gennem hele middelalderen. Men kort efter reformationen indtræder her det særlige Forhold, at kong Frederik 2 skænker Hans Tausen ved gavebrev af 13. 9. 1560 alle Jærnved sogns kirkelige indtægter, altsaa alle 3 tiender, præstegaarden og al præsterente, „dog at biskoppen forsyner sognet med en dygtig Kapellan, naar den nuværende præst dør“. Men hvad skulde saa præst og kirke „leve“ af? Om præsten nærmere siden. Her kun dette, at biskoppen gav ham kirketienden 3 : ca. 75 td. Korn, hvoraf kirken dog igen fik henimod halvparten; og det blev dens væsentlige indtægt lige til 1866. Vi kan se det ved at efterlæse det foran anførte regnskab for aaret 1722, hvor dens visse aarsindtægt er 15 td. rug, 18 td. byg, jordskyld af kirkens bol 10 skp.

rug samt en smule kvægtiende; i alt en 80 rdl. efter den tids „torvekøb“ eller kapitelstakst

Imidlertid foregik der i det 19. aarh. begyndelse den forandring, at biskoppen væsentlig kom paa fast statsløn, hvorved han kunde undvære sine indtægter fra Jærnvad. Han havde iøvrigt forlængst maattet overlade meget af det til præsten, der havde det smaat. Men tienderne var bleven statskassens; dog fik præsten stadig kirketienden, som overfor nævnt, lige til 1867. I det aar købte Jærnvad sogns beboere den, og tillige konge- og kvægtienden, for i alt 13 000 rdl., at betale i 28 aar. Efter den tid — altsaa 1895 — var sognet da kirkens, nøjagtigere: kirketiendens gældfri ejere og behøvede kun at paaligne beboerne efter kirkens aarlige behov, hvilket normalt var meget mindre end den gl. tiende.

Endelig blev kirken, ifølge lov om tiendeafløsning, en selvejende institution i aaret 1912 med en kapital paa 14 120 kr., hvis renter saaledes er dens normale aarsindtægt, at anvende efter nærmere regler til dens og kirkegaardens aarlige mindre reparationer og større restaureringer. Sognepræsten og et medlem mere af mgh-raadet er kirkens stedlige værge.

En Tiendestrid.

Mellem Biskop Tønne Bloch i Ribe og Capellan Christen Nielsen i Jærnvad udbrød der omkring 1775 en hæftig Strid angaaende „Rettigheden til Jærnvad Kirke, dens Korn- og Kvægtiende, samt det til Kirken hørende Boel“. Aarsagen hertil var følgende:

Ifølge kgl. Resolution blev den Rettighed til Jærnvad Kirke, som 13. September 1560 tillagdes Bispeembedet i Ribe, atter frataget dette 25. September 1719

og tillagt Capellanen i Jernved, der havde Kirken i Fæste af det kgl. Rentekammer. Dette forsøgte 1719 at sælge Kirken ved offentlig Auktion, hvilket dog ikke lykkedes.

Da Biskoppen fremdeles — og sikkert med Rette — mente at have Ret til Kirketienden i Henhold til kgl. allernaadigst Gavebrev af 1560, førte Uoverensstemmelsen til Proces mellem Præst og Bisp, en Proces, om hvilken Biskop Bloch, Ribe, udtaler: „Det er den modbydeligste og uanstændigste Proces, som tænkes kan“ (mellem Præst og Bisp).

Endvidere udtaler Biskoppen, at Amtsforvalteren i Ribe, Justitsraad Christensen, sikkert er lige glad, hvem Kirketienden tilfalder enten Kongen eller Præsten, „naar ikkun Resultatet maatte blive mit og Bispestolens Tab“.

12. Maj 1777 lod Capellan Chr. Nielsen Biskoppen stævne til Møde for Skads-Gørding-Malt Herreders Ting.

Det første Møde, af hvilket der senere følger et Uddrag, fandt Sted d. 3. Juni 1777.

Angaaende Capellanens Grund eller Berettigelse til Proces skriver Biskop Bloch i et af sine Indlæg:

„Hvad angaar Capellanens, Hr. Christian Niensens, egentlige eller Hovedgrunde, hvormed han ufejlbarligen kan eragtes at ville forsvare for Gud og Mennesker den mig paatvungne Proces, da er det en overmaade vanskelig og maaske umulig Sag at bestemme en Mands Handlemaade, saa længe han ikke er om den enig med sig selv. Jeg har baade uden og inden Tinge været saare forlegen med bemeldte Hr Nielsen, da jeg ikke har kunnet udfinde ret Fodfæste for ham; thi til sine Tider forkaster han selv de Grunde, hvilke han vil gøre gældende, og til sidst gaar det ham som den, der leder efter Ild i Aske.

For saa vidt han og Justitsraad Christensen har villet gøre fælles Sag imod mig og til den Ende forsynet hinanden med alle de mod mig tjenlige Bevisgrunde, har jeg ved at besvare den ene med det samme troet at kunne besvare den anden. Men de er vel enige med hinanden i at ville skille Bispestolen og mig ved Jernved Kirke; men iøvrigt trækker hver paa sin Streng, da den ene vil have Kirketienden til at være Deres Majestæt forbeholden og mig som Biskop ikkun til Deres Majestæts Administrator; den anden derimod vil have Tienden til Capellanen perpetueret og Biskoppen derfra rent udelukket, saa bliver Status Controversiæ for begge forskellig.“

Biskop Bloch anfører nu flere af de af Christian Nielsen nævnte Grunde til, at han tror sig berettiget til Kirketienden. Blandt andet nævner han, at naar det i Gavebrevet af 13. Sept. 1560 hedder, at Kongen skænker Jernved Kirke til Bispestolen, saa kan der godt ved Ordet Kirke tænkes paa Sogn eller Menighed, da Luther i sin Kathekismus siger: „Jeg tror paa en hellig, kristen Kirke eller Menighed“. (!)

Om denne Bevisførelse siger Biskoppen, „at den er saa jammerlig og røber saa stor Vankundighed, at jeg ikke uden den varmeste Blussel og Medynk har kunnet faa nogen af de mig underordnede Præsters Skændsel saa kendelig blottet paa et Herredsting.

Hr. Nielsen har end ikke undset sig ved at provocere, at der i Stiftsarkivet nødvendig maatte findes et Dokument, der perpetuerede Jernved Kirketiende til Jernved Capellan og altsaa separerede samme fra Bispestolen. Uagtet jeg har tilbudt ham dels at forevise to af ham selv udnævnte gode og dydige Mænd det Registratur over Stiftsarkivet, hvilket er mig efter min Formand Biskop D. Hagerup bleven ved

Stiftsprovsten Mag. Tetens overleveret, paa det de paa hans Vegne maatte oplede, om noget sligt formentligt Dokument fandtes, dels at han maatte indkalde min Famulus saa vel som min anden Haandskriver, hvilke jeg begge betjener mig af i Stiftsarkivets Arrangement, for at allægge deres Ed paa, om noget saadant Dokument er bekendt.“

Ribe Bispegaard d. 25. April 1778. T. Bloch.

Tirsdagen d. 3. Juni 1777 var Biskoppen samt 55 af Jernved Sogns Beboere stævnet til Møde paa Skads-Gørding-Malt Herreders Ting Endvidere var tilsagt til Møde Stiftsprovst Tetens, Forstander Fogtmand, Ribe, Pastor Thun i Hjortlund, Provst Neumann i Gørding, Provst og Pastor Fogh, Bækbølling og Pastor Lang i Vilslev.

For Capellan Nielsen mødte Sagfører Hans Bach, Varde, for Beboerne Birkedommer Fogh og for Biskoppen Prokurator Simonsen, Ribe. Som det vil ses af følgende Uddrag af Retsforhandlingerne, varede Processen i henved 2 Aar.

Proces

mellem Biskop Bloch i Ribe og Kapellan Nielsen i Jernved angaaende Jernved Kirkes Korn- og Kvægtiende ført ved Skads-Gørding-Malt Herreders Ting 1777—1778.

1777 3. Juni.

I Kommission for Kapellan Nielsen i Jernved mødte Hans Bach fra Varde, som fremlagde Stævning mod Jernved Sogns tiendepligtige Beboere. Disse havde Aar 1776 bemægtiget sig Jernved Kirkes Korn- og Kvægtiende, skønt denne af Frederik IV. var tillagt Jernved Kapellani og havde været oppebaaret af Kapellanerne fra Arilds Tid. Jernved Sognemænd paastod, at det var sket med Biskop T. Bloch i Ribe hans Tilladelse, og at de havde fæstet Tienden af ham. Da Biskoppen ikke vilde reflektere paa Hr. Nielsens Forestillinger,

saa denne sig nødsaget til at oplyse og bevise 1) at Jernved Sogns Korn- og Kvægtiende i Mands Minde havde været oppebaaret af Kapellanen, 2) at han forrige Aar advarede Bønderne, da det rygtedes, at de vilde tage Tienden, 3) men at de alligevel bemægtigede sig den, 4) at Kirketienden tilhørte ham pro officio og var tillagt af Frederik IV. mod en aarlig Afgift til Kirken af 15 Tdr. Rug og 18 Tdr. Byg; hvorefter han paastod, 1) at Jernved Sognemænd burde betale ham Tienden for 1776, 2) levere ham den i Fremtiden in natura, 3) betale Mulkter for deres selvraadige Optræden og 4) betale Processens Omkostninger. Derefter stævnedes Hr. Nielsen Jernved Sognemænd til at møde i Retten den 3. Juni for at modtage Sigtelse og Saggivelse m. m. Denne Stævning meldtes Biskop Bloch. Som Vidner stævnedes Martin Conradsen i Jernved og Andreas Christensen i Jernved Lund. Bach begærede sluttelig Sagen udsat i 4 Uger, hvilket Retten bevilligede.

1. Juli.

Bach mødte og begærede indstævnet de tilstedeværende Vidner og to villigt mødte Vidner: Terkel Laursen og Jens Christensen. Martin Conradsen erklærede, 1) han havde selv ved et Kirkestævne 1776 oplæst Nielsens Advarsel til Sognemændene om at forholde Kapellanen hans Korn, 2) Menigheden var fra Prædikestolen blevet erindret om at blive til Kirkestævne, 3) men Sognemændene havde alligevel taget Kornet, 4) han var 55 ½ Aar gl. og havde boet i Sognet i 31 Aar, 5) for c. 20 Aar siden blev i 1 à 2 Aar Kirketienden hævet af et Par Mænd i Sognet, i den øvrige Tid havde Præsten hævet den, 6) at Tienden i sin Tid ikke blev oppebaaret af Præsten, mente man, skyldtes Efterladenhed hos denne, 7) thi gamle Folk havde altid sagt, at Tienden altid havde ligget til Præstegaarden. Andreas Christensen, som sagde, at han var 66 Aar gl. og havde boet i Sognet i 18 Aar, vidnede det samme. Derimod vidste Vidnerne ikke, om der af Tienderne skulde svares noget til Kirken, eller om Kapellanen havde andre Tiender end Korn- og Kvægtienden. Terkel Laursen havde boet i Sognet i 40 Aar og Jens Christensen i de 75 Aar, han havde levet. Begge vidnede det samme som de to andre Vidner. Terkel Laursen maatte dog ofte erklære sig uvidende. Sluttelig begærede Bach Udsættelse i 14 Dage, hvilket bevilligedes.

15. Juli.

Bach begærede Udsættelsen forlænget til den 22. Juli, hvilket Retten bevilligede.

22. Juli.

Bach fremlagde sit for Hr. Nielsen forfattede Indlæg, som gik ud paa, at Frederik IV.'s Resolution af 1719 gav Kapellanen Ret til Tienden, og at de afhørte Vidner viste, at denne havde været oppebaaret af Kapellanerne i mindst 100 Aar. Han gentog derefter sine Paastande af 3. Juni, fremlagde en Kopi af den kgl. Resolution af 1719 og indlod Sagen til Doms. Retten stævnedes da Sognemændene til at møde den 5. August.

5. August.

Bach begærede Sagen ført til Doms. Paa Jernved Sognemænds Vegne mødte Birkedommer Fogh, som begærede Sagen udsat i 8 Uger, for at Sognemændene kunde sætte sig ind i, hvad Nielsen havde fremsat mod dem. Bach mente, at 4 Uger vilde være tilstrækkelige. Retten bevilligede saa 6 Uger.

16. September.

Fogh begærede Sagen udsat til 30. Septbr., til hvilken Tid han stævnedes Kapellanen.

30. September.

Stævningen fra Jernved Sognemænd mod Kapellanen blev oplæst: de skød sig ind under Bispen, paastod Frifindelse og begærede Opsættelse i 4 Uger. Bach beklagede sig over den stadige Opsættelse, men Retten bevilligede dog Opsættelse til

28. Oktober.

Fogh fremlagde sit Indlæg: Tienden havde Jernved Sognemænd fæstet af Biskoppen, til hvem Nielsen burde henvende sig, da han var vidende derom; Fogh paastod, at Sognemændene burde frifindes og have den dem af Hr. Nielsen forvoldte Skade udlignet, endelig fremlagde han Biskoppens Fæstebrev. Bach henviste til sit tidligere Indlæg og begærede Sagen ført til Doms. Fogh erklærede, at han havde en Begæring fra Biskoppen om Udsættelse i 6 à 8 Uger, for at denne kunde skaffe Oplysninger i Sagen. Retten bevilligede trods Bachs Protest Udsættelse i 6 Uger.

9. December.

Prokurator Simonsen fra Ribe mødte paa Biskoppens Vegne og fremlagde dennes Stævning: Tienden hørte under Bispestolen ifølge Frederik II.'s Donation af 1560 13/9, Modparten kunde ikke paaberaabe sig kgl. Resol. af 1719 25/9; thi, ganske vist havde Kapellanen Ludwig Omeis i 1713 29/4 faaet Tienden i Fæste af daværende Domdecant Baron Krag og 1719 25/9 faaet kgl. Bekræftelse paa sit Fæstebrev, men dette skulde dog ikke gælde hans Eftermænd; han havde faaet Lov at nyde Tienden, skønt Decanatet var blevet ophevet. Derfor lod Biskoppen paastaa, 1) at hans Fæstebrev burde ved Magt at stande, da han alene havde Ret til Tienden, 2) at han selv burde nyde Erstatning for Processens Omkostninger, 3) at Nielsen blev mulkteret for utilbørlige Beskyldninger mod sin Øvrighed. Sluttelig begærede Simonsen Sagen udsat til den 23. December, hvilket bevilligedes.

23. December.

Simonsen fremlagde sit Indlæg: Nielsens Anklage vedgik egentlig Jernved Sognemænd, men da disse henviste til Biskoppens Fæstebrev, skulde Biskoppen oplyse: 1) Retten til Tienden grundede sig paa Don. 1560 13/9 ligesom Bispestolens øvrige Indkomster, Biskopperne havde ifølge Arkivets Oplysninger udøvet denne Ret fra 1720, altsaa mere end det dobbelte af Hævds Tid for Ejendom og Brug. Til Bevis herpaa fremlagdes nogle Kirkeregnskaber og Fæstebreve fra tidligere Bisper, 2) Nielsens formentlige Rettigheder var ugyldige. Han beraabte sig paa Biskop Jørgen Blochs Fæstebrev af 1769, men da Loven kun tillod at bortfæste Tienden paa Livstid, var Fæstebrevet sat ud af Kraft. Forordningen 1775 11/5 havde yderligere skærpet dette Paabud. Det var rigtigt, at Kapellanerne i længere Tid havde oppebaaret Tienden, men det var sket ved Fæstebrev til hver enkelt. Resol. af 1719 25/9 vedrørte kun Ludvig Omeis personlig, hvad Kirkeregnskaberne og de senere udstedte Fæstebreve udtrykkelig viste, 3) da den nye Ordning af Tienden vilde volde Nielsen Tab, havde Biskoppen tilbudt 1) at bortfæste Tienden til Nielsen, 2) at lade ham faa Tienden paa samme Betingelser som Sognemændene, 3) at gøre ham til Kirkeværge for 50 Rdl. aarlig, 4) efter ½ Aars Forløb forlangte Nielsen 110 Rdl. for sit Tab, Biskoppen indrømmede dette, men vilde have en Forskrivning

fra Nielsen som Sikkerhed mod fremtidig Forfølgning, hvilke Tilbud Nielsen alle afslog. Simonsen gentog derfor sine Paastande af 9. December og indlod Sagen til Doms. For Retten fremlagdes bl. a. kgl. Don. af 1560, Ludvig Omeis' Ansøgning om at beholde Tienden 1719 25/4, Kammerets Anbefaling heraf 1719 18/9 og hans Fæstebrev af 1713 29 4; desuden Nielsens Korrespondance med Biskoppen angaaende dennes Tilbud. — Bach begærede Sagen udsat til den 10. Februar, hvilket bevilligedes.

1778 10. Februar.

Bach fremlagde en Contra-Stævning: Biskoppens Fæstebrev var et ulovligt Dokument, han skulde betale Omkostninger og Mulkter, Jernved Sognemænd skulde betale Tienden for 1776—77 og for Fremtiden in natura, derfor stævnedes Biskoppen og Sognemændene for Retten. Sluttelig begærede han Udsættelse, hvilket bevilligedes til 24. Februar.

24. Februar.

Da Hr. Bach var optaget andetsteds, begærede Hr. Nielsen Opsættelse, hvilket bevilligedes.

3. Marts.

Bach fremlagde et Indlæg: Nielsen havde fuldkommen Ret til Tienden, fordi 1) Kapellanen fra gammel Tid har haft Korn- og Kvægtienden, 2) Kirketienden i 1719 blev fæstet af Domprovsterne paa Kongens Vegne, 3) Kongen 1719 satte Tienden til Auktion, 4) Kongen forinden Kirkens Salg havde lagt Tienden til Kapellaniet paa Omeis' Ansøgning, fordi Kapellaniet havde for ringe Indkomster, 5) Nielsens Kaldsbrev udgivet af Biskop Jørgen Karstens Bloch sagde, at Nielsen maatte nyde, hvad hans Formand havde nydt nemlig Kaldets visse og uvisse Indkomster undtagen Præstens Anpart i Korn- og Kvægtiende. At Kongen satte Kirken til Auktion, og ingen protesterede derimod, viste, at han var Ejer af Kirken, og hans Henlæggelse af Tienden til Kapellanen kunde da ikke omstyrtes. Da Kapellanen havde faaet Tienden for sin Armod's Skyld, og Kaldet ikke var blevet rigere, kunde Tienden ikke berøves ham. Det var nemlig urigtigt, at Resol. af 1719 kun skulde angaa Omeis; skulde da de efterfølgende Kapellaner bedre kunne undvære Tienden? Kapellanerne havde ganske vist søgt Tienden, men de kunde have været

uvidende om deres Ret og ikke haft Mod til andet, desuden blev Fæstebrevenes Indhold stadig det samme. Man kunde ikke slutte noget af, at Biskopperne bortfæstede Tienden; hvorledes skulde en Student, som søgte Brød, protestere mod Biskoppens Ordning? Saa fik han jo ikke Embedet. Med Hensyn til Forhandlingerne med Biskoppen udtalte Bach, at Kapellanen ikke, som Biskoppen i Brev af 1775 2/12 havde foreslaaet, vilde opgive Tienden mod Erstatning, da han behøvede denne til sin Jord og lige havde bygget meget paa Gaarden, desuden havde Biskoppen henvendt sig til Sognemændene, før Kapellanen havde forstaaet, at han ikke mere vilde forhandle med ham. Bach gentog derefter sine tidligere Paastande: Nielsen burde tilkendes Tienden osv. endvidere Bispens Fæstebrev underkendes, desuden burde Biskoppen betale 100 Rdl. til Nielsen for Tab og Skade i Avling.

Simonsen erklærede, at der var kommet nogle Forhandlinger i Gang mellem Biskoppen og Rentekammeret angaaende Tienden, da man gerne vilde afvente disses Forløb, begæredes Sagen udsat til den 14. April, hvilket bevilligedes.

14. April.

Paa Simonsens Vegne mødte Stephan Erichsen, som begærede Sagen udsat i 6 Uger, da der endnu ikke er falden nogen Afgørelse i Rentekammeret, om Sagen burde afgøres der eller ved Lands Lov og Ret.

26. Maj.

Erichsen begærede Sagen udsat med den forrige Motivering.

23. Juni.

Erichsen begærede atter Sagen udsat.

4. August.

Simonsen fremlagde et Brev fra Rentekammeret, som udtalte, at Sagen burde afgøres ved Lands Lov og Ret. Han begærede derefter Sagen udsat i 6 Uger. Bach protesterede mod de evindelige Opsættelser. Retten bevilligede Opsættelse til 1. September.

1. September.

Simonsen fremlagde sit Indlæg: Nielsen syntes at mene, at Hr. Omeis' Brev gjaldt baade Korn- og Kvægtiende, det gjaldt i Virkeligheden kun Korntienden, hvilket Hr. Nielsen

kunde have forvisset sig om ved at læse sit Fæstebrev nøjere igennem; at Kirketienden i 1719 var bortfæstet paa Kongens Vegne, var en ubevislig Paastand, Nielsen vilde aldrig være i Stand til at bevise, at Kongen siden 1560, da Jernved Kirke blev lagt til Bispestolen, havde anordnet eller approberet dens Tiendes Salg; at Kongen havde perpetueret Tienden til Kapellaniet, da Omeis fik den, var ogsaa en ubevislig Paastand; Hr. Nielsen vilde gøre Tienden til Kaldets „visse Indkomster“, men saaledes forstaaes dette Ord aldrig i Love, Reskripter og Forordninger. Nielsens Paastande var egentlig gendrevne i tidligere Indlæg. Sagen indkaldtes til Doms. Bach begærede udsat, hvilket bevilgedes til den

15. September.

Bach fremlagde sit Indlæg, han indrømmede, at det var kun for Korntienden, der var svaret 12 ørter Rug og 12 ørter Byg, men det havde ogsaa hele Tiden været Nielsens Mening. Retten til Tienden byggede Nielsen alene paa Resol. af 1719; at Kongen ejede Tienden kunde man indse af, at Tienden 1713 bortfæstedes af Baron Krag til Omeis, hvilket han kun kunde gøre paa Kongens Vegne. Jernved Kirke og dens Tiende havde aldrig været i Biskoppens Hænder. Selv om de havde beskikket Kapellan og taget Præste- og Kongetiende, saa havde de dog aldrig antaget sig Kirken eller disponeret derover som benificerede Ejere. Kirken var regnet blandt Kongens Gods, i 1719 satte Kongen den til Auktion, og Omeis som indsaa, at den kunde komme i private Hænder, indgav derfor en Supplique om, at Tienden maatte henlægges til Kaldet; han tænkte derved ogsaa paa sine Efterkommere, ikke blot sig selv, saaledes som Simonsen mente, han talte om sine Formænd og om Kaldets Ringhed, altsaa maatte han ogsaa tænke paa sine Eftermænd. Den kgl. Resol. henlagde Tienden til Kapellanen, der stod ikke noget om, at den kun skulde lægges til Omeis. Resolutionen begrundedes med Kaldets Ringhed og kunde derfor ikke udelukkende vedrøre Omeis. Kirken tilhørte Kongen, fra 1560 til 1719 havde ingen Bisp ytret Ret til Kirken, og efter 1719 stod den anført som Kongens Ejendom i Amtsforvalterens Regnskaber. At Bisperne havde taget Fæste af Tienden, betød intet, thi ved Dekanatets Ophævelse havde Bisperne overtaget Inspektionen over Kirken. Fæstebrevene betød da,

at de forpligtede sig til at svare Tienden, ved nye Fæstebreve var Afgiften altid bleven den samme som før. I Pontoppidans danske Atlas 5 Tøme pag. 691 stod under Jernved 1560, at Konge- og Præstetienden lagdes til Bispestolen, der nævntes ikke noget om Kirketienden. Kvægtienden var ikke medtaget under de 12 ørter Rug og de 12 ørter Byg; men ikke desto mindre havde Nielsen ogsaa Ret til den, fordi hans Formænd havde oppebaaret den, fordi han skulde have de samme Indkomster som disse, og fordi Biskoppen ikke var berettiget til at tage den fra ham. Han kunde nemlig ikke omstøde Formandens Fæstebreve, som gjaldt paa Livstid. Sluttelig indlod Bach Sagen til Doms. Erichsen begærede Udsættelse, hvilket blev bevilget til

29. September.

For Simonsen mødte Erichsen, som begærede Udsættelsen forlænget, hvilket bevilgedes til

13. Oktober.

Paa Simonsens Vegne fremlagde Erichsen et Indlæg: Retten til at oppebære Tienden hvilte paa de specielle Fæstebreve, kgl. Resol. af 1719 havde altsaa ikke tillagt Omeis mere, end han i sit Fæstebrev af 1713 havde faaet, nemlig Korntienden; han havde 1719—33 ikke oppebaaret mere end 1713—19. Altsaa havde kgl. Resolution ikke forandret Fæstebrevet af 1713, og i dette stod: Dog ikke for Elterkommerne eller Successorerne i Kaldet at være nogen Consequents Domprovsten eller Kirken til ringeste Præjuditz eller Afgang. Altsaa kunde Omeis kun have haft Tienden paa Livstid, og den havde ikke strakt sig til hans Eftermænd. Den kgl. Resol. var altsaa blevet sat ud af Kraft, da Omeis døde, hvilket man kunde se af, at saa snart Omeis var død, fæstede Bispen Tienden til Hr. Fjord Bang, hvad han altsaa følte sig berettiget til. Bachs Paastande om Auktionen i 1719 var Hjærnespind. Havde den fundet Sted var det ensbetydende med, at Gavebrevet af 1560 var blevet omstødt, men det var aldrig sket. Jernved Kirke hørte under Biskoppen, som lønnede Kapellanen, men han kunde ikke træffe Afgørelser for sine Eltermænd i Embedet. Nielsen burde have ansøgt om Fæstelse paany. Sluttelig fremsatte Simonsen to Punkter: Jernved Kirke var lagt til Bispestolen i 1560, og denne havde udøvet sin

Ret i længere Tid, end „Hævd“ forlanger. Disse to Punkter var tilstrækkelige til at bevise Biskoppens Ret. Sagen indkaldtes til Doms.

Bach begærede Udsættelse i 14 Dage, til hvilken Tid han lovede at levere Sagen til Doms. Dette bevilligedes.

27. Oktober.

Bach fremlagde sit Indlæg: Omeis havde fremstillet for Kongen, at Kapellanerne ikke kunde undvære Kirketienden, og derefter andraget om, at den maatte blive perpetueret. Dette havde Kongen resolveret. Hvis Tienden var blevet taget fra Omeis, havde han ikke haft det daglige Brød, og det vilde hans Eftermænd heller ikke have haft. Derfor var Simonsens Forklaring af Resolutionen urigtig. Tienden blev tillagt for Kaldets Ringheds Skyld. Auktionen i 1719 var ikke „Digt“ fra Bachs Side. Auktionen kom ganske vist ikke i Stand, men fordi Kapellanerne skulde beholde Tienden. Simonsen søgte nu en ny Adkomst i „Hævd“, hertil var at bemærke, at Tienden havde Kapellanerne haft i over 100 Aar. Til sidst fremlagde Bach nogle Breve fra nogle Præster, der udtalte, at Tienden i Mands Minde havde været oppebaaret af Kapellanerne, at Kaldets Indtægter var meget ringe, og at Nielsen havde haft store Udgifter paa sin Gaard. Sagen indlodes til Doms.

Simonsen saa gerne Sagen afgjort nu, men da Bach var fremkommet med nyt, begærede han Udsættelse i 14 Dage, hvilket bevilgedes.

10. November.

Paa Simonsens Vegne mødte Nis Nielsen af Ribe, som fremlagde et Indlæg: Hvad angik Præstens Skrivelser, saa havde Nielsen ikke ladet dem udtale sig om, hvorledes Kapellanen havde Retten til Tienden. En Kapellan kunde ikke faa Ret til en Tiende, fordi han var fattig eller forbedrede sin Avling, der var ringere Kapellanier end Jernved. Med Hensyn til kgl. Resol. saa opfattede Nielsen Udtrykket af, at Tienden forundtes Hr. Omeis, som at den forblev ved Kaldet, og dog stod der i Gavebrevet af 1560, at den altid skulde forblive til Superintendentens Underholdning. Biskoppens Ret hvilte paa Gavebrevet 1560, fra 1719—77 „Hævd“, Lov af 1683 og Forordningen af 1775, der vedrørte Superintendenternes Rettig-

heder. Nielsen havde kun Fordrejelser at forsvare sin Sag med, i hans Kaldsbrev stod intet om hans Tiende, kun om „uvisse Indkomster“, i Resol. af 1719 fordrejede Nielsen Kapellan til Kapellani og „forundes“ til „forbliver“, han fortav, at Kapellanerne fra Omeis og til 1776 kun pr. Fæstebrev havde haft Tienden ligesom Sognemændene nu, hans Fæstebrev opførte ved den forhenværende Biskops Død, og da han ikke vilde tage nyt Fæstebrev, ophørte altsaa hans Ret til Tienden, Niensens Fattigdom kom ikke Sagen ved, den kunde heller ikke være saa stor, naar han kunde afslaa Biskoppens Tilbud. Sagen indlodes til Doms. Bach udtalte, at han allerede tidligere havde svaret paa Simonsens Indlæg, som ikke indeholdt noget nyt, og indlod derfor ogsaa Sagen til Doms.

22. Decbr.

Efter en Fremstilling af Sagens Opstaaen og Udvikling og af Parternes Paastande og Hovedargumenter, udtalte Retten: Hvem der var Ejer af Kirken, Kongen eller Biskoppen, var det ikke Stedet her at afgøre. Spørgsmaalet, der skulde afgøres, var, om Kapellanen allene var berettiget til at oppebære Tienden, eller om denne Tiende, som sket var, burde og kunde fæstes til Sognemændene. Retten mente, at kgl. Resol. 1719 paa Grund af Kaldets Ringhed ogsaa maatte vedrøre Eftermændene. Den omhandler dog kun Korn-tienden. Kvæg-tienden havde Omeis ikke haft hverken før eller efter 1719, hvilket man kunde se af Kirkeregnskaberne. Selv om Kapellanerne havde haft Tienden, havde de dog haft Bispens Fæstebrev derpaa, men dette havde Nielsen ikke villet. Derfor saa lovmæssigt det end paa den ene Side maatte anses, at Nielsen som hans Formænd for Kaldets Ringheds Skyld maatte nyde Tienden, saa ubilligt maatte det paa den anden Side synes, at Bispens Fæstebrev skulde sættes ud af Kraft, da det var udstedt paa et Tidspunkt, da Bispen ikke kendte Resol. 1719, men kun Gavebrev 1560, og Nielsen havde undslaaet sig for Tienden; thi kendes og dømmes for Ret:

1) de sagsøgte Sogneformænd burde for Tiltale fri at være, 2) Bispens Fæstebrev af 1776 burde staa ved Magt i hans Embedstid, 3) Biskop T Bloch burde til Nielsen, saalænge Resol. 1719 stod ved Magt, og han forblev i Kaldet, betale den Sum, Sognemændene svarer Biskoppen af Korn-

og Kvægtiende, nemlig 181 rd. 14^{1/2} s., saavel for Aarene 1776—78 som for Fremtiden. Hvis Sognemændenes Fæstebrev skulde træde ud af Kraft, burde Nielsen alene nyde Korn-tienden, dog mod at tage Fæstebrev og svare sædvanlig Af gift. Over Kvægtienden havde Kirkens Patron fri Disposition. Processens Omkostninger ophævedes paa begge Sider.

Præstegaarden.

Skønt en kirke kræver en præst, behøver denne ikke nødvendigvis straks en særlig præstegaard, ti i begyndelsen var det ofte den kirkebyggende høvding selv eller en af hans tjenere, der blev præst, og saa var der jo bolig nok i forvejen. Men snart blev præstens stilling mere selvstændig, og saa opstod naturligt kravet om en egen gaard. Præstens løn er af 4 foldig natur. Først „tidekøb“: folk skal købe hans tid, hans kirkelige handlinger, som den gang ikke blot var daab og nadver, begravelse og ægtevielse, men ogsaa mange andre vielser: af hus og kvæg, marker og fiskevande, veje og broer, jærn til jærnbjærd, kvældsæde hos døde (nattevagt) og lign. Det svarer altsaa til, hvad vi siden har kaldt accidenser, og betales ogsaa ligesom disse „efter egnens skik“. — Dernæst „præstebol“, hvorom nedenfor. — Saa de 3 store højtids ofre, rimeligvis udsprungne af den hedske skik at bringe offerpræsten hovtold (, : skøt, frit sammenskud, skat), naar han i gudehovet bragte de 3 store aarlige bløt. — Sidst kommer tienden, hvoraf dog kun den ene tredjedel skulde være „præsten til føde“, den anden derimod „kirken til skrud“ (vedligeholdelse) og den tredje til biskoppen til almenkirkelige formaal. Disse 4 slags løn til præsten har jo holdt sig lige til vore dage. Naar de er af saa

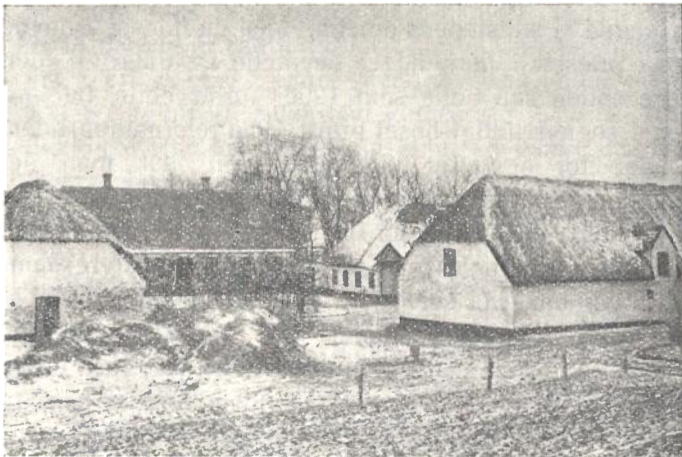
Rettelse.

Paa grund af „Typografens“ forseelse er der mellem side 48 og 49 udeladt følgende stykke:

forskellig størrelse i de forskellige sogne, kommer det ikke blot af sognenes forskellige størrelse, men af, at det er frivillige, lokale overenskomster fra begyndelsen af, ja ofte endog helt personlige O : kun gældende for den enkelte præst. Tienden, der kommer sidst, er den mest ensartede, og dog er ogsaa der megen forskel, idet man foruden af korn ogsaa yder af, hvad de forskellige egne i landet især har: lam, fjerkræ, æg eller

fisk, mens de, som intet har, giver arbejdsydelser. Det er disse mindre ydelser, der siden sammenfattes under navnet „smaaredsel“ $\text{\textcircled{c}}$ smaa udredninger, og som omsider omsattes i korn og tilsidst sammen med det egentlige tiendekorn i penge.

Men nu præstebolet. Skønt der er kirker (annexkirker), der aldrig har haft præstegaard, blev det ret tidligt et krav, at der, før en kirke indviedes, skulde

Jernved Præstegaard efter Brandes 1870.

være udlagt en gaard til præstebolig. Allerede paa Harald Blaatands tid synes kravet stillet, men er jo derfor langt fra altid bleven opfyldt og har som ovenfor nævnt heller ikke altid været nødvendigt. En svensk lov, der vistnok støtter sig til dansk skik, siger: „Til hver hundvedkirke (herred k.) skal der være mark land ($\text{\textcircled{c}}$ jord, hvoraf afgiften er 1 mark sølv). Bønderne skal opføre huse paa bolet, det er 7 stykker: stue- og stegers-hus, lade og kornrum ($\text{\textcircled{c}}$ aftærsket), vistehus (fadebur), sovehus og fæhus. Af dette bol gaar ingen

utgarder (afgifter), dog skal præsten og hans landboer (indsidder) fly veje, bygge broer og sætte gærder med de andre bønder.“ — Her har vi da billedet af den ældste form for præstegaard i Norden.

Hvad nu Jærnved angaar, kan det ikke afgøres, hvor tidligt her er indrettet præstegaard. Ribes nærhed kunde lade formode, at, som man brugte løbedegne herud fra til de omliggende sogne, har man ogsaa en tid nøjedes med kanniker fra domkapitlet til at besørge „tiderne“ i stiftstadens omegn. Men da mindst 2 navne paa præster i Jærnved er bevarede fra tidlig tid, den ene endog saa tidlig som 1296, turde dette tale for en i sognet tidligt bosat præst. Paa reformationstiden, baade før og efter kirkerensningen, har man det mærkelige, at én mand godt kan have flere embeder, der skulde synes hver for sig at kræve hans nærværelse, men han kan nøjes med et lade vicarer bestyre dem; og hvor han saa selv bor, kan ofte være vanskeligt at afgøre. Saaledes træffer vi i Ribe-egnen slægten Steen. Henrik Steen er kannik i Ribe 1492, men tillige herre til Sønderskov og Ploustrup: han er gejstlig mand, men tillige adelig væbner og herremand. Hans uægte fødte søn, Christiern Steen driver det endog til at være præst i Føvling (1513) foruden kannik i Ribe og herre til Ploustrup og Sønderskov i de to nabosogne til Føvling. En ætling af ham igen, Christen Steen (hvis søn, saa uægte født, da kanniker ikke maatte være gifte), kaldes herre til Bækbølling (den gang herregaard) og Ploustrup, præst i Jærnved og kannik i Ribe, i hvilke sidste egenskaber han har en bolig derinde, som man dog lader ganske forfalde ligesom ogsaa Ploustrup gaarden er ødelagt, hvilket ses af flg. skrivelse: „Vi prælater, kanniker og menige capitel i Ribe gør vitterligt, at vi have fuldt bemyndiget

Michel Brock (provsten) at tiltale ærlig og velbyrdig mand hr. Christen Steen til Bækbølling efter loven og æske af ham, at han paa vore vegne vil oprette og forbedre den gaard her i Ribe, som han af capitlet havde i forlening, efter kontraktens ordlyd, og som han storligen har ladet forfalde. Og desligeste, at han vilde istandsætte den gaard i Ploustrup, som hans salig fader og han selv efter ham havde i forlening af capitlet, og nu er ødelagt. — Givet i Ribe onsdag næst før pinse aar 1557 under vort capitels segl.“ Naar de to gaarde er saa forfaldne, har hr. Christen naturligvis hverken boet i Ribe eller Ploustrup, men næppe heller i Jærnvæd, siden han kaldes „hr. C. S. til Bækbølling“. Han har vel altsaa holdt en vicar i Jærnvæd. Denne samlen paa embeder uden at passe dem selv viser et lidet tiltalende træk i hin opløste overgangstid. Selv i Hans Tausens senere aar og umiddelbare nærhed kan sligt endnu trives, om end det altsaa dog bliver paataalt. Vi lærer deraf, at reformationens indførelse er ét, dens gennemførelse et andet.

Men blot 3 aar efter dette sagsanlæg er det saa, vi møder det ejendommelige, som før er berørt, at hele Jærnvæd kirkelige indtægt lægges til bispestolen. Sagen var, at kong Kristian 3. havde ikke blot „besluttet at tage de mægtige katolske bisper ved vinge benet“, men givet deres efterfølgere, de lutherske superintendenter, saa ringe en løn, at de ikke ret vel kunde leve anstændigt deraf. For at bøde paa dette er det, at Frederik 2. og hans eftermand skænker ikke blot Ribebispen, men ogsaa nogle af de andre biskopper (som de snart igen kaldes) indtægterne af et sogn, mod at de dær holder en kapellan. Denne faar navn af vicepastor, og saaledes har der da været flere vicepastorater end det i Jærnvæd.

Kongens gavebrev af 13. septbr. 1560 nævner nu udtrykkelig ikke blot tiendeerne og al præsterenten (offer og accidenser), men ogsaa præstegaarden. Altsaa ved vi det nu med fuld vished: der er en saadan.

Før vi gaar over til at fortælle dens historie, et par ord om vicepastorens løn. At han fra nu af har boet i sognet, er hævet over al tvivl, det maatte jo være biskoppens ganske særlige pligt, s'den gavebrevet krævede dette. Rimeligvis er lønnen bleven fastsat for hver ny præst (han var jo bispens kapellan og kaldedes endog af denne) og kan altsaa have varieret ret meget. Dog synes han stadig at have faaet kirketienden med fradrag af det, kirken selv skulde have (se side No. 29). Men lidt efter lidt har han faaet ikke blot den gratis præstebolig, men ogsaa gaardens indtægt, samt accidenser og højtidsoffer; kun ikke præstetienden. For aaret 1815 f. eks. opgør præsten sin indtægt til: 45 rdl. i offer; 16 rdl. i accidenser; kirketienden (\div 15 td. rug og 18 td. byg til kirken): o. 40 td., samt præstegaarden, som paa den tid udgjorde o. 116 td. land; der avledes 80—90 læs hø, hvoraf 16—20 læs dog kun var til strøelse. — Nogle aar senere i en mere detaljeret opgørelse nævnes foruden de almindelige smaa redsler tillige en ost af hver gaardmand, og den skal veje lige saa mange pd., som gaarden har td. hartkorn. Biskoppen har saaledes efterhaanden afgivet alt undtagen konge- og præstetiende. Men hans indtægter er sagtens ogsaa øgede paa anden vis i tidens løb. Da han i det 19. aarh.' begyndelse væsentlig kommer paa fast løn, overtager staten de to tiender, og da saa Jærnvad sogns beboere i 1865 køber kirketienden af staten, overlader denne præstetienden til præsten, og dermed er embedet endelig „normalt“. At ogsaa kaldelsesmaaden blev som ved andre embeder efter

1848: ministeriel indstilling og kongelig udnævnelse, er en selvfølge. Titlen vicepastor var saaledes efter den tid kun en tom overlevering. Den bortfaldt ved præsteskiftet i 1914. Ved samme lejlighed gik embedet efter den ny lønningslov over i 3. klasse. — —

Præstegaarden var i sin tidligste skikkelse paa o. 150 td. land. Selv da den efter jordsalg var paa 116 td., havde den endnu over 6 td. htk. Vel dreven kunde den jo nok have født en familie godt. Men i reglen drev præsten den vist nok selv, og udbyttet har ofte været ringe nok. Om man kunde se indenfor hos en saadan præstegaardmand for 2—300 aar siden! Det træffer sig saa heldigt, at vi kan! Hr. Lauge Seffrensen har i 1643 mistet sin hustru, og i den anledning holdes et saare interessant skifte:

Udskrift
af Gørding Herreds Tingbog 1643, Bl. 42 ff.

Mandag d. 24. April 1643
Hederlig och vellerdte Mand Hr. Lauge Seffrensen Guds Ords
Thiener till Jerne Kiercke

it Vinde¹⁾:

Foruindes²⁾ epterschrefne Niels Jacobsen i Jern, Seffren Hansen, Jens Mortensen och Laue Christensen ibidem med opract Finger och Eed, att de den Thorsdag, som var den 13. Aprilis nest forleden, vaar forsamblett i forskrefne Hr. Lauge Seffrensens Boe der til kaldit att schulle forfare, sette thaxere och med Heritfgogden och Schriftfueren offuerregne, huis³⁾ Gods och Gield epther hans salig Høstrus Død der i Boen fantis och da først sate de 8 Gresøxen, Støcket 12 Sdl.⁴⁾, er 96 Sdl., 11 Studę och en Quie, Støcket 7 Dl., er 84 Dl., 8 Kjør, Støckett 10 Sdl., er 80 Sdl., 3 Kalfvæ, Støcken 1½ Dl.,

¹⁾ Et Vidnesbyrd. ²⁾ Vidner. ³⁾ hvad.

⁴⁾ En Sletdaler (daler) er 4 mark; en rigsdaler 6 m. Her regnes med sletdaler.

er 4½ Dl., thoe Crone Gieldinger sat for 90 Dl., 4 Hoper, Støckett 22½ Sdl., er 90 Dl., 21 Faar, Støcken, 1 Dl., er 21 Dl., 10 Lam, Støcken 1½ Mk., er 3½ Dl. 1 Mk., 3 Suin, Støcken 1½ Dl., er 4½ Dl., en Soe Suin med Grise for 3 Sdl., 4 Gies sat for 2 Sdl. — En beslagen Vogn med Leirer, Hamell och sin Tilbehøring for 15 Dl., Arbejdzvogen med deg Redschab, Plog och Plogredschab med Jernharve, Hamble och alt Tilbehøring sat tilhaabe for 18 Sdl., 2 Hiøllier for 3 Sdl., 8 Segell med en gamell Hiøllie for 2 Sdl., Øxer, Naffre, Sauger och andett sligt Redschab for 3½ Dl., Kielschie Klou rester for 3 Sdl., 30 Egefiell satt for 2 Dl., en Tylt Deller satt for 9 Mk., . Tørv (?) i Gaarden fantis for 3 Dl., en Vandtrou for 1½ Dl., istemb 2 Egefiell och en Scherkniff for 2 Dl., en Par Hordtøyr for 2 Mk., Forcke, Riffuer, Vogen, Rebe, 2 Hiullborder satt for 2 Dl. Huis¹⁾ som findes paa den Boell, Hr. Lauge haffuer fest aff Cronen er 20 Fag, satt for 26 Dl. All Fitallie, somb fantis for 20 Dl., 2 Egebinge for 8 Dl., Regnkorn: Roug 8 Tdr., Td. satt for 4½ Dl. er 36 Dl., 8 Td. Biug, Tønden 15 Mk., er 30 Dl., Haffre 1 Td., sat for 1¼ Dl. Rougseed i Jorden fantes er 13½ Tdr., deraff Myntseed²⁾ 7 Tdr., Tønden sat for 10 Dl., er 70 Dl. Anden Kierffue 6½ Tdr. aff Boghuede³⁾ Roug, Schipen⁴⁾ satt for 3 Mk., er 48½ Dl. 1 Mk., Haffreseed 10½ Tdr., Td. satt for 3 Dl., er 3¼ Dl. 6½ Tdr. Malt, Schipen 1½ Mk., er 24 Dl. 1½ Mk., 1 Td. Miell satt for 4 Sdl., 3 Binge sat for 11 Sdl., 2 Øllkare satt for 6 Dl., nock 2 Øllkarre for 2½ Dl., en Handquern for 4 Sdl., 6 Ølltønder satt for 3 Dl., en Brøgkiel och en Fierdingkiel for 16 Dl., 2 Handkielle for 3 Dl., 4 Staalgryder och en Staalpande for 6 Dl., en Staalkackeloffuen for 16 Dl., 4 Schiffuer⁵⁾ for 9 Dl., 3 Schaabe for 18 Dl., en udshorn Egekiste for 20 Dl., thre smaae Egekister for 5 Dl., 5 smaae Egeskrine for 4 Dl. 1 Mk. — Hr. Lauges Bøger och Liberi ephther hans egen Bekiendelse thaxerit at vere goed for 80 Dl. — 6 Stoelle for 3 Dl., 2 Sengsteder for 3 Dl., 6 Senge, unde och gode, for 72 Dl., noch 2 Seng Klæder foruden for 8 Dl., nogen løse Fier, 2 Pund, satt for 7 Dl. — Throu, Solde, Degntrou, Kiern, Flødebøtter, Sibøtter, Streper,

¹⁾ Hvad. ²⁾ Første rugafgrøde efter gødskning.

³⁾ Rugafgrøde efter en boghvedeafgrøde.

⁴⁾ Der skal 10 skæpper til en td. den gang.

⁵⁾ Bordskiver.

Baller och andet smaae Kunuerk tilhaabe for 6 Dl. — 17 Tinfade, Støcken 3 Mk., er 12 Dl. 3 Mk., 8 Talerckener for 2 Dl. 1 Tinflasche for 1½ Dl., 3 Tinkope och en Saltkar for 2 Mk., en trydt¹⁾ Fyrbecken for 3 Dl., 2 Beckner for 7 Mk., en stoer trøct¹⁾ Becken for 3 Dl., 4 Lysstager og en liden Messinghierte for 2½ Dl., 3 Stienkruse for 1 Dl., en Seill for 2 Mk en Undzer for 1 Mk., 36 Aln Høregarn, Aln 10 Sk., er 5 Dl. 2½ Mk., 35 Aln Blorgarn, Aln 2 Sk., er 15 Mk. 5 Sk., 10 Mark heglett Hør, Marken 10 Stk., er 1½ Dl. 4 Sk., 10 Mark blaae Hørregarn, Marken 1 Mk., er 10 Mk., 20 Mark Garn satt for 5 Dl., Hynder och Benchedyner satt for 5 Dl. — Salig Anne, Hr. Laugis egen Kleder, till Liff schorn, er en foldett Kæabe, 1 slett Kobe, 2 Klede Thrøyer, en Bomesies Troy, en Klede Schiort, en gamell Sadens Schiørt foruden Lindenklede, saa och en Schierdug och en foret Lue, huilcke Børnen allene imod Hr. Lauges egen Kleder schal beholde. — Giort Sølf som fantis: En Sølfstob, veigett 12 Lod, en Sølfkosing 4½ Lod 8 Skl., 4 Sølfsscheder 14 Lod, huer Lod beregnett for 3 Mk., beløber tilhaabe 23 Sdl — En Sølfkiede, forgylt, for 12 Sdl., en Perlesnor for 15 Sdl. — Halffueparten i 2 Bistader for 2 Dl., 2 Tinsmørkruse och en liden Stienkrus och 2 Schamel for 1½ Dl., en Kaabergryde for 1 Dl. — Indgielt:²⁾ Hr. Lauge bekiende sig at tilstaae att kunde vere 300 Sdl. — Summarum paa forskrefne Gods och Indgielt uden deris egen Kleder till Liff schorn, ephtersom det alt for slette Penning er thaxeritt tilhaabe — 1546 slette Daller 1 Mk. 1 Sk. — Gielt: Forschrefne Hr. Lauge bekiende sig at vere bortschylidig til salig Chresten Christensens Børn i Lunde 81 Dl. 1½ Mk., Morten Maetisen ibidem 40 Sdl., till Peder Olluffsen i Ribe 60 Dl. — Summa Udgielt 181 Dl. 1½ Mk. — Same Gielt afftagen fra Gødset bliffuer i Beholding 1364½ Sdl. 1 Mk. 1 Sk. Den Summa affdielt i 2 lige Lodder imellumb Hr. Lauge och hans Børn, bliffuer i huer Lod 682 Dl. 1½ Mk. ½ Sk. — Belangende Hr. Lauges unge Stedbørn, nemblig Seffren som er 13 Aar, Chrestoffer 8½ Aar och Liene 6 Aar gamell, huilcke Hr. Lauge med all nødtørfftige Underholdning, Føde och Klede schall forsøne, indtill de enhuer bliffuer 15 Aar gamell, och hand dennemb imedlertid vilde och schall holde till Schoelle, Drengene huer udi 3 Aar, och Pigen att

¹⁾ trykket. ²⁾ Rede penge i eje.

lere at lese och sye udi 2 Aar, uden ald Fosterløn eller Kaa-
stegield, dog deris tilfaldende Moderarff medlertid derlaare
schal stande rentteløes. — Och icke forschrefne Vorderings-
mend mere i Boen fant eller andett kunde forfare, end joe
Børnen scheede goed Schiell och Rett, icke helder de vidste
dett rigtigere att thaxere eller anslaae indsom forschreffuit
staar. — Desligest var Børnens Morbroder Niels Offersen i
Lystbek hans Fuldmegtig, Iffuer Matisen i Storul, med paa
hans Vegne epter hans schrefftlig Fuldmact, i Boen offuer
same Registrering, desligest her i Dag till Vedermolsting¹⁾
och hørde denne Vinde. (Underskrifter.)

Madame Anne har nu alligevel ikke været saa
helt daarlig ved det, siden hun ejede en sølvkæde og
en perlesnor til i alt 27 daler. Det er netop lige saa
meget som hele det salshus, hvori hun boede, tak-
seredes til 30 aar senere. Dog var dette salshus da
ganske vist modnet til nedrivning. Men hun havde
jo ogsaa haft 2 mænd; maaske de havde givet hende
hver saa meget som $\frac{1}{2}$ hus værdi til halspyd. Men
i det hele er det jo ikke fattigdom, man faar indtryk
af ved at vandre rundt og se paa hr. Lauges kreaturer,
sæd og indbo. —

Det faar vi derimod ved at se selve præstegaarden
i 1674. Der er lige kommen ny præst, Peder Christen-
sen, og han er modfalden over denne gaard, faar den
da ogsaa ved provstesyn udsat til hel fornyelse. Det
forrige præstepar, Hans Sthenius og hustru Anne, har
boet kummerligt; men vi maa betænke, det var tiden
efter svenskekrigen, og ikke mindst i Ribeejnen var
der huseret slem, og almindelig armod derefter havde
hindret at faa sporene udslettede. Da synsforretningen
giver et sørgelig godt tidsbillede og tillige en ret
tydelig forestilling om den ældst kendte præstegaard
her, anføres skrivelsen:

¹⁾ At en sag kommer til vedermaalstring, svarer til ud-
trykket: Har nogen noget lovligt herimod at sige, da...

Da først besaa de Salshuset, 19 Fag, som var offuer alt saa brøstfeldig uden og inden, med Tømer, Tag, Lier och Loffte, at det icke stod til at hielpe uden høj Omkostning; thi der icke fandtis uden nogle faa Stolper, som da var gandsche unde, hvilcke kunde tiene i det gandsche Hus. Da paa samme Salshus besaae di de 10 første Fag fra øster Ende med Tag, Thømer, Lier, Vinduer, Døre och Loffte saa vel med en gl. dobbelt Schorstien, som var nedfalden fra øffuerst och ned mod Lofftet, huer Fag offuer Banch 2 Dl. 1 Mk., er 22½ Sdl. Noch den vester Ende i same Hus, 9 Fag, huilcke befantis saa gandsche brøstfeldig, at dersom det icke nu strax bleff nedtagen, bleff all, huis gl. Tømer som derudi fantis, sønderknusit och aldellis till ingen Bygning bequem, huer Fag deraff offuer Banch med noget aff „Beenen“ aff en Schorstien och Bagouen 2 Mk. er 4½ Dl. Beløber tilhobe same Salshus 27 Sdl.[!] — Udi bemelte Salshus befantis Boeschab, som for dennem bleff beret, bleff bestandendis den Tid Anne, sal. Hr. Hans Steensens Prestegaarden quiterede, nemblig 1 Egeschab med 4 Romme med en Laas, 2 Fyrshabbe, det ene slet forodnede och ey tienlig at tage aff Steden, som det paa-staar, 1 gl. Fyrbench, it Styche Fyrpanel derved, 1 Fyrforkledning for en Seng, 1 gl. Schiffue [Bordskive] med Schoff under, 1 gl. forodnet Fyrschiffue i Kiøchnet, 2 smaa stachet Sedebenche, 1 gl. Kornbiug paa Loffted, huilchet Boeschab Anne, sal. Hr. Hans Steensens efterlod sig paa Steden, och intet videre, som for dennem bleff angiffuet. — Noch besaa de Ladehuset 23 Fag, huilchet i lige Maade var gandsche brøstfeldig med Tømer, Tag och Leer, stod mange Steder paa Held, en diel aff bege Enderne nedfalden, Stolperne alle, undtagen nogle faae, och i Jorden forrodnede, Bielcher, Sparer och Lechter en gandsche Diel sønder, och stod affschreden saavel som Rimmerne paa bege Sider effter Stolperne synderknusit och med Klabbe paalagt, huer Fag taxerit for 2½ Mk., er 14 Sdl. 1 Mk. Derefter blev di paauiet den Hussted som hafde standen Vesten i Gaarden, som er dem vel bevist at haffue veret 12 Fag, hvorpaa fantis alleniste ligendis 24 Stk. gl. roden tre, unøttig til ald Bygning, som de tilhobe satte for 1½ Mk. — Noch befanttis et Bygsted østen i Gaarden, som der hafde standen 8 Fag, huoraf befanttis Tømer 35 Stk., huoraf var nogle gl. Stolpør, stod i Jorden, affrodnede, huilche di tilhobe sate for 1 Dl. 2½ Mk. — Beløber sig saa bemelte

Jerne Præstegaards Bygning efter flittig Beseende og Thaxering inden och uden at vere verd tilhobe 43 Sld. 1¹/₂ Mk. [!]

Det er altsaa ikke præstegaarden efter den gl. svenske lov med de 7 huse, som naturligvis ogsaa kun byggeskik var og delvis endnu er i Norge og Sverige (og Rusland). Men det er heller ikke en gaard med de 4 danske længer, ti de to er helt sunket sammen, den tredje er halvt nede og uden tag, og den fjerde, stuehuset med fyrreskabe, — bord —*) og bænke er saa skrøbelig, at den ikke staar til at redde. Et trist syn for en ny præst!

Men saa blev der bygget! Peder Christensen var en borgersøn fra Aalborg, har mulig haft nogen formue, blev provst, mens han var her, har vel altsaa haft visse praktiske ævner. Uden nogen paaviselig hjælp hverken fra biskoppen, som dog var den egentlige indehaver af gaarden, eller fra den afgangne enke, hvad ellers senere hen fordredes, opførte han 4 længer af ny; stuehus i nord, lade i syd og fæhuse i øst og vest. Saaledes havde sikkert ogsaa den gamle gaard ligget. Udkørselsport i det nordvestlige hjørne. Toft bag laden, hvor nu have. Efter tidens skik lave, smalle længer af ler, desværre uden træleder, endsige nutids-stensokler, men af og til med stænger (vidier) til styrkende ribben i leret. Skelettet: stolper og løsholter af forskellig slags træ: eg, bøg, birk og skaalde (poppel). Hvor mange fag kan ikke ses; lørst 1735 giver et grundigt syn nøjagtig fortegnelse herover; men da er der i tidens løb føjet et og andet til. Enkelte fag er da opførte af sten i st. for ler; maaske saa ogsaa enkelte allerede i 1674. —

Men aaret 1674 skulde se endnu et byggeforeta-

*) fyrreskabe, —bord og —bænke. Den lille streg er erstatning for stavelsen: fyrre.

gende. Den afgangne enke, Anna Nielsdatter, sal. Hr. Hans's, havde faaet kontrakt (med en eftermand, som kun var der 1 aar) paa at maatte bygge 9 fag hus paa egen bekostning vesten i pr. gaardens toft, dertil faa et stykke kaalgaardsjord ved huset „og giøre sig dend saa nyttig den stund hun lever eller derpaa boer i Viduestand (Wittwe=enke), som hun best veed og kand, og siden hende og hendis Arvinger at tilhøre.“ Dette hus blev bygget, og her levede hun til 1735, i 5 præsters tid, og nød og desuden nogle rigsdaler m. m. i pension. Hendes mand var død 1672, det blev altsaa en enkestand paa 63 aar! Ved hendes død takseres huset til 7 rgd. 3 m. Det er naturligvis oprindelsen til det sted, der siden blev skoleholderens og nu i mange aar har været en alm. husmandsbolig (med tilkøbt jord). At det ligger paa præstegaardsjord, fremgaar af, at det stadig skatter 66 øre aarlig til embedet. —

Da provst Christensen dør, er den 20 aar gl. pr. gd. i god stand, men hans enke faar alligevel ingen godtgørelse af eftermanden, skønt hendes mand dog havde overtaget stavnen „moxen øde“. Eftermanden Jens Sørensen Egtved har saaledes lette kaar i saa henseende, bebor i 18 aar en ganske god gaard uden anden udgift end den aarlige vedligeholdelse. Kun i hans sidste leveaar bliver, i efteraaret 1712, 12 fag lade „af Guds Veyr uformodent nedkast.“ Præsten giver skriftligt løfte om reparation, men dør kort efter. Og nu bliver der et nyt „Guds vej“ i det flg. aar mellem den ny præst, Ludv. Omeis og enken, der synes at have været noget stædig og smaalig i betragtning af de gode boligkaar, de havde haft. Men ogsaa den ny præst synes at være noget fordringsfuld. Biskoppen staar dog paa Omeis' side, idet

han fremlægger afdøde præsts løfte. Enken tilbyder først 20 dl. plus noget tømmer, hvortil Omeis' „plag ud svarede ney“. Enken tilbyder da 40. dl. og føjer -- o kvindelogik! til, at, da hendes mand er død, før han kunde indfri løftet, maa dette jo være dødt med ham! Præsten vil heller ikke modtage dette tilbud. Der foretages nu (samme dag) syn, for at biskoppen kan faa en synserklæring at gaa ud fra og derefter afgive sit skøn. Men enkens lavværgе modsætter sig en saadan opsættelse, da det vil besvære ham med en 8 mils rejse herhid til ny skiftesamling. Men da modparten saa gør fordring paa over 100 rd. i enkens bo, gaar hun og lavværgе — med en bitter bemærkning om, at synet er foretaget med „smaalig strængthed“ — ind paa ny skiftesamling, der ansættes til 19. juni kl. 6 morgen.

Dagen kommer. Præsten oplæser sit kaldsbrev, hvori biskoppen tilsiger ham pr. gd. uden brøstfældighed og haaber derfor, retten vil dømme enken, der ikke vil bekvemme sig til mindelig overenskomst. Hendes lavværgе siger, at hun jo dog allerede har gjort „resonable tilbud“. Enken gør nu nyt tilbud: „enten reparere de 12 fag nedblæste lade eller betale 50 rd. og ey mere“. Præsten fordrer „66 rd. 4 m. samt timmeret og materialier som her i prgd. findes“. Lavværgen tilbyder „50 rd. plus forefindende tømmer“. Men skønt de saaledes stadig nærmer sig hinanden, opnaas dog ikke enighed. Dom: „Da Enken ikke har villet tilstaa Fordringens Rigtighed, maa Sagen afgøres ved, at hun søges ved sit Værneting“. Dettets resultat haves ikke, men den gyldne midtvej er antagelig funden, og vejret stilnet af.

I betragtning af enkens saare trykkede kaar i hine tider, maa man dog vel finde præstens optræden

noget stram. Og straffen udeblev ikke. Da han er død 1733, bliver hans enke, Mette Fog haardt trængt af næste præst, hr. Christoffer Fjord. En synsforretning, foretaget i 1735 i den anledning, giver os et detaljeret billede af præstegaarden, der nu altsaa er 61 aar gl., men har faaet nogle nyere fag føjet til, ligesom den nedblæste lade naturligvis i sin tid blev genopført. Nordlængen (salshuset) er 22 fag, østlængen er 10. Disse to er sammenbyggede nu af den ny præst, og i dette nordøsthjørne har han et solidt studieværelse. Sydlængen (laden) er 28 fag og vestlængen 19; i denne er som fra begyndelsen udkørselsporten i de nordligste fag. Byens gade er altsaa uden bøjning gaaet lige ind gennem porten og langs stuelængen. Skelettet er i det hele svagt, tømmeret delvis af tarveligt træ, taget viser „mangfoldige dybe Siunck og Huller“, der findes „Bielcker af underlig Vrag, Skaaldér, Birck og sligt“, mange støtter er anvendte indvendig, halvdelen af vesthuset er betydelig højere (og svag mod vinden) end den anden halvdel, og meget er raaddent ved nærmere eftersyn. Staar man inde i gaarden og ser rundt, faar synet trang til at samle sit indtryk i et plattysk udtryk: *Butten blanch, binnan kranch* ∴ ydre hvidt, indre skidt; ti lervæggene var vel spækkede og kalkede, men som de kalkede grave.

Resultatet kendes denne gang nøje: Madame Mette, sal.' Omeis' maa vedtage 100 dl. samt en del tømmer, som ligger i gaarden.

Men dermed er de to ingenlunde færdige med hinanden; thi hun vil have pension, og det vil han ikke give hende, navnlig ikke, saalænge den gamle enke, Anna Nielsdatter lever dernede i enkesædet. Nu dør hun ganske vist netop i 1735, men selv da

finder ikke blot præsten Fjord, men ogsaa provstesyndet, at der ikke er raad til en pension; embedet hører jo til de smaa, som de fleste steder plejer at gaa fri. Men i alle tilfælde indskyder syndet det til biskoppens afgørelse, da denne er embedets egentlige indehaver. Man kan undres over denne vægring, da dog Anna Nielsdatter havde faaet en mærkelig stor hjælp (se nedenfor). Men det var nu engang bleven hende tillagt, da hun i sin pure ungdom var bleven enke og jo dog skulde have noget vist og virkeligt til sin rimeligvis lange enkestand, og saa var hun forlængst blevet præstegaardens „gode gamle bedstemor“, som den ene præst overtog efter den anden og ikke kunde tænke paa at forholde noget. En ny enke havde ikke saadan aldershævd, og her, hvor det i det hele var uvist, om embedet var pensionsforpligtet, gik afgørelsen ikke blot efter det juridiske, men ogsaa efter det personlige.

Mette Fog faar dog straks af biskop Anchersen løfte om 10 rd. aarlig og faar dem ogsaa efter den gl. enkes død. Men Fjord betragter det nærmest som en godvillig gave, og da det i aarenes løb bliver lidt smaat med godvillighed og ogsaa med ævnen (han endte som alm. betler!) har hun idelig besvær, hvorom flg. brev er et for tiden i det hele betegnende vidnedsbyrd:

Deres høyærv,

høyædl høyærv og høyl. Hr. Biskop Brodersen!

Det gjør mig ondt, at jeg fattige Enke skal foraarsages paa min Alderdom m. saa stoer Uleilighed og Omkostn. at indhente den fattige Pension, mig er bleven tillagt af Jernv. Pr.kald, som er ickun 10 Rd. om Aaret, da dog min sal. Mand Hr. L. Omeis har erlagt til forrige Enke, sal. Hr. Hans Steensens, aarlig over 20 Rd. Værdie, bestaaende af Penge, fire stoere Læs Høe, hendes fornødne Ildebrændsel; saa meget desforuden af Prgd.ens Jord, som hun behøvede til Græsn.

og Foering til 2de Kiør og 7 a 8 Faar, saa hun i alle Maader holdt mig og min sal. Mand klageløs og var vel fornøjet, saa længe min sal. Mand levede. Hvorudover jeg væmodig nødes til at klage for Deres høyærv, at jeg icke alleeniste intet fik, som andre fattige Pr.enker, for Prgd.en ihvorvel jeg og min sal. Mand havde paa vores egen Bekostning gandske fra Grunden af ladet bygge alt, huis [hvad] Hr. C. Fiord ved Kaldets Indtrædelse sig forfandt, saasom Prgd.s Bygning ved min sal. Mands Tiltrædelse var ganske ubeboelig og det meste laae ganske paa Jorden.*) Desforuden varede det over 2 Aar efter den salig Enkes Død, før jeg erlangede den af sal. Biskop Anchersen fastsatte Pension 10 Rd. |: effter Ansøgn hos Hs. Excellence Hr. Geheimeraad v. Gabell :, som skulde betales m. 5 Sldr. af hver Høytiids-offer. Effter at jeg da for 8te Aars Tiid siden kom til min Søn Hans Owzen Omeis i Fyhn, har velbemelte Hr. Fiord vist sig ganske uvillig til at betale mig bemelte Pension 10 Rdr., idet han alleeniste icke haver vildet ved Leilighed sende mig dem |: som kunde været ham en ringere Umage end enten mig ell. min Søn at rejse effter dem, da Omkostn. at faa dem, kand overløbe Pensionen:|, men endog har viist sig gandske grov imod min Søn, med ufornødne Indvendinger og Paa-skud under Skin af Forsigtighed at faae mig dem selv i Hænde, idet hand icke har vildet betroe ham paa mine Vegne Pension, da hand dog i 2de af Jernv. Sognemds. Nærværelse vilde give ham Quitering derfor. Og da min Søn derpaa havde overtalet Hr. Jørgen Fog i Bechbølling til at modtage Pensionen og give Hr. Fiord sin Quitering derfor effter Hr. F.s egen Samtycke, har han endogsaa holdet min Pension tilbage nogle Gange, hvilcket min Søn for en 4re Aars Tiid siden androg for Deres Høyærvhd.s daværende Familie Mons. Hiordt, som da gav Hr. F. Ordre om prompte Betaling, og haver hand nu atter holdet min Pension inde for de 2de af-vigte Aar 1749 og 1750, saa deres Høyærv. heraf seer Hr. F.s Ubillighed baade først og sidst imod mig fattige Encke, hvilcken Ubillighed jeg underdanigst beder og haaber hereffter

*) Dette billede af pr.gd. er, som vi har set, en mild overdrivelse. Der var blæst 12 fag lade ned; og de fik sikkert en ikke ringe hjælp af enken efter det lange „veyr“. Og de efterlod jo ikke pr.gd. bedre, end at hun maatte yde hr. Fjord en rund sum.

at faae(d) raadet Boed paa samt at blive gotgiort noget for min og min Søns foraarsagede Reise og Omkostninger ved Deres Høyærv.s Ordre og Befaling til Hr. F. — Da jeg i god Forhaabn. : saalænge det behager Gud : lever Deres Høyærv.s underdanigste Tienerinde

Riibe, Aar 1751 30. Juni. Mette Fog, sal. Hr. Omeises.

Resolution:

Herover indsender Hr. Fiord i Jernved med forderligste sin Erklæring til videre Resolution. — Riibe, d. 30te Juny 1751.

Brorsen.

Hr. Fjords erklæring følger hurtigt og røber en ikke ringe irritation over visse „Quindepassioner“.

Underdanigst Replique.

Min Besvarelse paa M.me Omeises vitløfftige Klage af 30. Juny sidst afvigte iflg. Deres Høyærv's høyrespective Befaling er denne: Vel har jeg indtil Aar 1750 foræret velbemelte M.me som en fattig Encke 10 Rdr. aarlig. som Hr. Foghs, Spræst til Feuling Kald, hans Quitering af 6. January 1750 udviiser : og altsaa er det eene Aar hun kræver for, en Misregning af Madamen :|. men da jeg har befundet Utaknemlighed for min Godhed, og saa vel mine ringe og uvisse Indkomster som daglige Udgifter det ey længere tillader, saa ophæves herved saadan min Gave, allerhelst jeg iflg. min allernaadigste Vocation som Capellan :| da Biscopen er Spræst for Kaldet :| er effter Loven frie for Pension og derfor m Forundr. af M.me Omeises Klage erfarer hende at paastaae som en Pligt, der er en frivill Gave og dependerer af Giverens Genereusitet og Tilstands Betragtning, enten Gaven skal vedblive ell. cessere. — M.me O. har ogsaa truet ved lovl. Omgang, at indtale sin i egne Tancker tilhørende Ræt, hvilket jeg hende ey kand forbyde, om hun sig dertil drister. — De øvrige Misligheder, Expressioner og Absurditeter i Klagen forbyder den honeur jeg har for et honet Fruentimmer, mig at besvare, saa som mand m. Forstand bør taale Qvindepassioner. Men i øvr. refererer jeg mig til min givne Declaration og saaledes herpaa effter min højgunstige Hr. Biscops Befaling givet min cathogoriske og tillige underdanigste Erklæring, der stedse med ald Soumission henlever og forbliver hoyædle og hoyærv Hr. Biscop, hoygunstige Patron og Øvrighed Deres underdanigste Tiener

Jernved, d. 8. July 1751.

Chr. Fiord.

Nogen yderligere afgørelse foreligger ikke, men da Fjord sank dybere og dybere i fattigdom, har hun næppe opnaaet noget.

Præstegaarden vedblev nu, saa vidt det kan skønnes — kilderne er her sparsomme — at staa i sin tidligere skikkelse aarhundredet ud. Dog naturligvis med jævnlige forbedringer; ti hvad man byggede i de tider, kunde forfalde paa et kort aaremaal. I aaret 1785 synes der at være bygget en del nyt, at dømme efter to sten, som med dette aarstal indbrændt nu sidder i ladens vestgavl, hvor de er anbragt et helt aarhundrede efter, at de fik deres oprindelige plads.

Men ved aar 1808 faar gaarden ny skikkelse, idet præsten Eiler da lægger stuehuset i syd og laden i nord. Gadeporten vedblev at være i den nordlige ende af vestlængen. Østhuset var fæhus. Møddingen i gaarden. En smal strimmel af den hidtidige toft bag laden tages nu ind til have tillige med strimlen vest for vesthuset (ned mod engen), der maaske ogsaa havde været have før. Denne ny have syd for det nye stuehus begrænses af et dige med en tjørnehæk, hvoraf der endnu er rester i en lille høj og 2 tjørnetræer. Efterfølgende præster brød saa igennem denne hæk og føjede toften til stykke for stykke fra vest mod øst. Særlig maa her nævnes Morten Bredsdorff som en ivrig og kyndig havemand, der plantede læ baade i øst og vest og særlig havde held med en granplantage i øst. Nu er det meste af den ryddet, og dette stykke bleven en udmærket frugt- og urtehave.

Denne ny gaard blev dog ikke solidere opført, end at 26 fag lade styrtede sammen i 1824; og i 1850 maatte der stiftes et nyt byggelaan paa 1275 rd. Og saa gjorde præstegaarden endda som helhed

et affældigt indtryk, da lynet slog ned 2 Juli 1870 og afbrændte den helt og holdent.

Derefter opførtes ad 3 gange den nustaaende gaard Vest- og østhuset 1870—71, stuehuset 73, nordladen 82, foruden at stuehuset midt i 80erne fik sit spaan-tag erstattet med skifer. Denne gaard havde ingen køreport, man maatte uden om nord ind. Endelig foretoges betydelige ændringer i 1904 i anledning af, at præsten lod sælge megen jord fra og selv overtog driften, hvorved forpagterboligen i vesthusets sydlige del frigjordes, ligesom staldene i dettes nordlige del kunde formindskes. Der blev saaledes raad til at at undvære 2 fag til en køreport, ud fra hvilken den nuværende opkørselsvej anlagdes.

Ved de ad flere gange i tidernes løb foretagne bortsalg af jord, sidst september 1903, var gaardens jordtilligende gaaet ned til ca. 42 td. land paa knap 4 td. htk., og en embedskapital samlet paa godt 23,000 kr.

Mens præsterne før 1870 i reglen selv drev gaarden, har den siden da haft 4 forpagtere: Mikael Povlsen 1873—91; derefter gaardejer i Jernvedlund. Rasmus Lassen 1891—97; derefter ejer af Skølvadgaard. Claus Nielsen 1897—1904; derefter gaardejer i Jedsted. Jens Jepsen siden 1914.

Et lille krigsminde er knyttet til gaarden. I 1864 lavede Østerrigere en jordvold lige øst for hulvejen syd for haven. De brugte den som skydevold. Den er nu omtrent jævnet.

Præsterne og menighedslivet.

I Kinchs bog om Ribe bys historie læser vi, at i aaret „1292 stiftede biskop Kristiern i Ribe et nyt kapel ved domkirken til ære for den almægtige Gud, Jomfru Marie, den hellige Laurentius, den hellige

biskop Thomas og alle helgener. Kapellet fik navnet Laurentii Kapel, og til dette kapel skænkede sognepræst Tuve i Jernved 1296 den gaard, hvori han boede tæt ved skolen, men de fattige børn skulde aarlig have en halv læst korn af kappellets indtægter“. Saaledes faar vi da rent tilfældigt besked om en Jærnvæd præst, ikke ved, hvad han har gjort i eller for sit sogn, men for et kapel i Ribe og for fattige børn der. Men den lille oplysning giver jo slet ikke saa lidt: en mand, der bringer et personligt offer til Guds ære og menighedens tarv. Hvor meget gaarden kunde give, ses jo ikke, men giveren har tænkt baade paa gudstjeneste og fattige børn. Om han saa selv er flyttet ud i en præstegaard i Jærnvæd eller bleven boende til sin død i gaarden derinde ved den Ribe skole, ses heller ikke. Snarest vel det sidste. Han er saa, som saa mange kanniker, kun kommen herud til helligdays-tjenesterne i Jærnvæd kirke. Hans stadige nærværelse kunde ellers været ønskelig nok, om han da formaaede at være en vejleder for menigheden, for det var saare trange tider med borgerkrig og fredløs færd af kongemorderne fra Finnerup lade:

Og skal jeg ud af landet rømme
og ligge paa vandet hint kolde,
saa mangen enke da skal jeg gøre
og helst ud af de bolde.
Nu stander Landet i vaade.

Og skal jeg rømme af Danmark ud
og tigge udi skov og skjul,
min løde vil jeg udi Danmark hente
baade sommer, vinter og jul.
Nu stander landet i vaade.

Den bonde han ganger paa marken ud,
og saar han der sit korn.

„hjælp os Gud Fader i himmerig,
og haver nu Hjælm faaet horn“.
Nu stander landet i vaade.

Gud naade os arme bønder graa,
at Glipping skulde regere;
at han til verden uføder var,
da havde det gaaet os bedre.
Nu stander landet i vaade.

De store ege i skoven staa,
naar de udi storm nedfalde,
da slaa de neder baade hassel og birk
og andre smaa ymper med alle.
Nu stander landet i vaade.

Hvad konger og høvdinger sig forse,
det gaar ud over os arme.
Ti naade os gud, vi fattige bønder,
og sig over os forbarme.
Nu stander landet i vaade.

Maaske mærkede Ribe-egnen noget mindre til vaaden end andre dele af landet. Dog var den Ribe biskop med i Oktbr. 1295 at besøge den ulykkelige Jens Grand i fangehullet paa Søborg for om mulig at stifte forlig mellem kong Erik og ærkebisp. Men alt forgæves. Ribe bispen kom grædende ud fra fangen og rejste hjem med uforrettet sag. Vi kan tænke os, han fortalte sine kanner og kendinge om denne rejse. Og den Jærved præst kan igen have fortalt sin menighed om den haarde strid. — To maaneder efter fyldes landet af fortællingen om ærkebispens æventyrlige flugt. Og næste vaar af hans voldsomme, hadefyldte ord fra udlændigheden: Jeg er lige glad, om hertug Valdemar, en født hedning eller tyrk, ja selve djævelen er

konge i Danmark, naar blot ikke Erik eller Christoffer. — Der har været noget at tale om i de tider ved kirkestævne. — Under indtrykket af alt dette er det, Tuve bringer sin gave til kapellet og de fattige børn.

Det kunde vel ellers være smaat nok med den aandelige styrkelse og vejledning i tidens og evighedens store spørgsmaal, naar Tuve (Tuuo) kom op til kirken, hvis ydre da var uden vaabenhus og taarn, og hvis indre manglede baade prædikestol og tilhørerbænke, og man maatte nøjes med at staa og (at) se (mere end høre) hans latinske messe. En tid har kirken vel endog været lukket paa grund af interdictet. Et ord paa modersmaalet i og udenfor kirken havde nok givet mere trøst i trængsel. Men inden dens døre maatte det ikke lyde. Dog blev der prædikeret paa modersmaalet, men uden for kirkerne og gærne af munke. Det var de tiders lægmandsarbejde, ofte i nogen modsætning til den „beskikkede“ sognepræst.

Saa træffer vi ingen præstenavne før 1458; da er Ulfo Nicolaj (Ulv Nielsen) sognepræst i J.

Han fører i sit segl en ulv omgivet af smaa kors. Maaske har han været af herrestand, hvis „yngre sønner“ ofte blev gejstlige.

Kirken havde nu faaet sit taarn og vel ogsaa vaabenhuset, men det nyttede lidet, at klokken var kommen saa højt op, at den kunde kalde viden ud paa gammel og ung; ti ordet, der lød derinde, var paa det samme fremmede maal, omend man havde begyndt saa smaat at lade en enkelt salme faa hveranden linje paa dansk, f. eks. julesalmen: Puer natus in Bethlehem — ti glæde sig Jerusalem. Præsten havde de mange smaa kors omkring ulven, og menig-

mand har som den dag i dag i katolske lande slaet mange kors for sig mod den onde. Men Fenrisulven bindes hverken af en rosenkrans eller af korsets tegn, men kun af korsets ord, naar det, fyldt af aand og liv, lyder paa folkets tunge og gaar sin sejrsgang fra hjærte til hjærte. — Der trængtes til en kirkerensning, saa meget mere som der var gaaet verdslighed i gejstligheden. Paa denne præsts tid var det, hin skæbnesvangre politiske begivenhed fandt sted i det nære Ribe, at kong Kristian I. lod sig vælge til Slesvigs hertug og Holstens greve (marts 1460) Havde han kunnet inddrage Sønderjylland under kronen som herreløst len (den sidste hertug var død barnløs), var den ulyksalige sammenkobling af de to hertugdømmer ikke sket, og ved forstandigt regimente kunde aarhundreders forkvakling og strid være undgaaet. Men i de tider tænkte man dynastisk og ikke folkeligt. Kongen kunde faa Holsten, naar han vilde nøjes med at faa Slesvig som hertug (ikke som konge), ti ridderskabet i de to lande ønskede først og fremmest at blive sammen, som de alt længe havde været Saa udrakte kongen sin haand efter det fjerne Holsten, skønt hans tag i det nære Slesvig derved slappedes. Og det berømte løfte blev tilføjet: Disse vorbenante land laven wy na alle unseme vormage holden an guderne vrede, unde dat se bliven ewick tosamende ungedelt.*) (Disse lande lover vi efter al vor formue at holde i en god fred, og at de bliver evig til sam-

*) Ungedelt betyder ikke uadskilt (det vilde hedde unzerrennt), men at det enkelte land ikke maatte deles, klippes itu, som det ofte var skik i de tider, og netop ogsaa trods løftet skete allerede 1490 og ofte senere. At de to lande ikke maatte skilles fra hinanden, ligger altsaa ikke i det ord, men vel i „tosamende“.

men udelt.) Og skønt dette løfte meget snart tilside-sattes, har dog hint Ribe-løfte holdt sig med slagordets sejglivethed (up ewig ungedelt!) lige til disse tiders brydninger, stadig brugt om de to landes samhörighed, ikke om deres udelelighed hver for sig. Hvis præsten Ulfo Nicolai har boet i Ribe, kan han have været med som almindelig tilskuere hin 2. marts, da biskop Nicolaus Wulff af Slesvig fra raadhuset ud-raabte kong Kristian til Slesvigs hertug og Holstens greve efter beslutning af de to landes forsamlede præster og ridderskab. For Jærnved sogn betød hin begivenhed rent umiddelbart, at Kongeaaen, sognets sydgrænse, vedblev at være (vel ikke en rigsgrænse, men) noget af en landegrænse, og at dette skel skulde uddybes med tiden, efterhaanden som de to lande syd for dem fik mere og mere fællesskab, og kongeriget og Sønderjylland i samme grad mer og mer, der skilte (told, mønt m m.) Og dog var Sønderjylland dansk (historie, sprog, lovgivning. arvefølge), og Holsten i samme grad tysk. —

Kirkerensningen kom, gudstjenesten blev en anden, præstens og menighedens liv skulde bære vidne derom og gjorde det som regel ogsaa; ordets forkyndelse paa modersmaalet med evangeliets genfundne klarhed over Kristi frelsende gærning og vore „selvgjorte“ gærningers værdiløshed samt den nyfødte salmesang bar sin frugt. Men flere steder gik det naturligvis smaat og langsomt nok. Den side 42 nævnte Christen Steen maa vel have været luthersk, naar han ca 1550 kan besidde præsteembedet; men han lader til først og fremmest at have været adelsmand og forsømmelig med betroet gods (forleningen i Ploustrup og Ribe). Herren til Bæk-bølling har næppe boet i Jærnved, og ved aar 1557

„oplod“ (overlod) han da ogsaa med kgl. tilladelse præsteembedet til en Severin Madsen. Med Embedet fulgte den forfaldne gaard i Ribe, hvorfor Chr. Steen tilpligtes at oprette denne, at den ikke skal være embedet en byrde i stedet for en indtægt. —

Om hr. Severin ved vi intet. Men det maa vel være ham, der tænkes paa i det før nævnte kgl. gavebrev af 1560, hvorved embedet bliver et vice-pastorat „naar den nuværende præst dør“ (se s. 34) Med mindre Christen Steen betragtes som embedets egentlige (juridiske) indehaver, og Severin Madsen som hans vicar. I alle tilfælde maa det kaldes en fejl, at disse to navne ikke kom med paa den i 1914 ophængte præstetavle i kirken. De har jo dog utvivlsomt været sognets præster i den vanskelige overgangstid, om end maaske ikke stort mere end af navn for Christen Steens vedkommende. Derimod kan Severin Madsens overtagelse af embedet tænkes saaledes: Mon konge og biskop har været ked af denne adelige præst og har ladet ham dette betyde. Hr. Steen har da „søgt“ og „faaet tilladelse“ til at overdrage embedet til hr. Severin, der kan have været en rigtig præst ud af den danske ungdom, der i hine dage var draget til Wittenberg for at høre tidens mægtigste røst. Nu var den omsider forstummet, men den genlød fra mange munde lige fra den herlige biskop i Ribe til den jævreste landsbypræst, hvis hjærte var bleven gennemglødet af Guds aand. Saaledes har hr. Severin da muligvis været den første rette ordets forkynder paa den danske tunge i Jærnvad kirke. Og han kan have været præst her ret længe; ti først 1584 møder vi et nyt navn:

Christen Thorstensen († 1608). Han er altsaa den første vicepastor. I hans tid er det, at baade

prædikestol og lydhimmel anskaffes. De ældst bevarede stole er ogsaa fra hans tid. Hr. Severin har vel altsaa maattet nøjes med at prædike fra kordøren. Skønt vi intet personligt ved om hr. Christen, er det værd at mærke sig, at mens Tuve kaldes „rector ecclesiæ Jarnvit“, styrer af menigheden i J., er Christen Thorstensens navn overleveret os med den tilføjelse: Guds ords tjener i Jernvit. Tonen er en anden, gerningen ses under et andet synspunkt. Det føles, at reformationens tanker og liv er trængt igennem. „Guds ord var paa Guds alter med bondehaand lagt“, som det hedder i sangen om Hans Tausen. Der er i det hele over reformationens mænd en djærvhed og jævnhed, der minder om bonden og hans sans for virkeligheden. Derfor maatte det fjærnnes fra gudstjenesten, som kun var udstyr, og det drages i forgrunden, som kunde give noget. Derfor fik Jærnved prædikestol tillige med saa mange andre den indskrift: Salige ere de, som høre Guds ord og bevare det. Man sammenligne ogsaa de to bispesbilleder i Ribe domkirke: Hans Tausens djærve skikkelse med Iver Munks, den sidste katolske biskop med de mange ringe paa de allfor fyldige hænder.

(Skønt det ligger lidt udenfor præsterammen, er her en sønderjydsk begivenhed, som bør nævnes, fordi den indtil denne dag har betydning ikke blot dernede, men ogsaa her i de sydjyske sogne. Kong Frederik 2. købte adelen ud af Nordslesvig. Det var for at faa større jagt, men det blev af uanet national betydning: bønderne befriedes fra adelens tyske paavirkning og fra dens sociale tryk. Saaledes skabtes den stærke nordslesvigske bondestand, skikket til at bære kommende tiders tryk. Men derved skabtes ogsaa en vis modsætning mellem de bedre stillede og gennemgaaende større selvejerbønder syd for Kongeaaen og de mindre stillede nord for den. Nordslesvigerne har af og til kunnet se lidt ned paa „Jyllænderne“, og disse har derfor haft lidt sværere end

andre i landet ved at omfatte det 19. aarh.' kampe dernede med den hjærtevarme, som sagen efterhaanden trængte til).

Det folkelige præg holder sig dog desværre ikke. Med det 17. aarh. kommer den latinske lærdom til magten igen; og selv om den hverken forvrænger evangeliet eller fortrænger modersmaalet fra kirken, gør den sproget stift og tørt og prædiken lang og skematisk. Som man i vor tid kunde mærke paa en ellers dansk præst i Nordslesvig, at han havde studeret paa tysk, saaledes paa hin tids præster, at de havde øst deres viden paa latin. De ejede vel ikke mange bøger, hvad man jo vanskelig kan undgaa i nutiden — der kunde træffes præster, der kun havde 7 bøger — men de var mestendels paa latin. —

Vi møder her Lauge Sørensen som præst i J. Om han er Christen Thorstensens umiddelbare eftermand, ses ikke med bestemthed, men han er i alt fald ordineret i dennes dødsaar. Han døde næsten 80 aar gammel i det angstfyldte aar 1659 og kan altsaa have været præst her i 51 aar og paatrykt menigheden den tids almindelige præg af ortodoks lutherdom: man fik de rette meninger om alting forkyndt, og ve den, der afveg fra dem. Kristian 4. lod alle rejsende forhøre ved grænsen, tanker var ikke toldfri den gang. Men det var den samme konge, der maatte indføre den lange stok til at pirre folk vaagne med i kirken! — Lærdommen gav sig dog ogsaa det gode udslag, at man gav sig til at undersøge sit eget lands fortid. Et udslag heraf er den anfordrede indberetning fra præsterne om kæmpehøje og lign. i sognene. Men vi har set (s. 2), at hr. Lauge kan komme for skade at tage fejl i noget meget nærmere liggende: bruge navnet Holsten om det land, hans eget sogn grænsede lige op til!! Poesiens løftende magt kendte den lærde tid

heller ikke meget til; ti folkevisen, som havde været middelalderens herligt læskende kilde, var død, og lærde mænds, Anders Vedels og andres optegnelser af den betød nærmest dens højsætning i mindets kæmpehøj, hvor den skulde ligge og vente paa en herlig opstandelse efter 2—300 aars hvile. Dog, et havde man: reformationstidens skønne, friske salmeskat med noget af folkevisens jævne enfold. Disse salmer har i Hr. Lauges lange embedstid været den Jærnved menighed til megen glæde. Saaledes, hvad der var digtet af mændene fra det nære Hygum, som noget af det ypperste af dansk oprindelse, i forbindelse med Luthers barnlige julesalmer. Og snart skulde en hjemlig salmist øge skatten ved at stemme harpen til pris for den gyldne sol og den sejrende paaskehelt.

I Svenskekrigens urolige dage, da det ærværdige gamle Riberhus blev ødelagt, og hele egnen stærkt medtaget af fjenden, kom Hans Hansen Sthenius til Jærnved (1659—72). I landsarkivet i Viborg ligger den edsbog opbevaret, i hvilken de i Ribe ordinerede præster har skrevet deres „vita“ (levned) paa latin. Da det i reglen var kandidater, biskoppen kaldede til dette embede, fik de deres indvielse hos ham og kan saaledes findes i nævnte bog. Deres haandskrift kan undertiden sige en lidt om deres karakter i forbindelse med, hvad de har at melde om deres barndom og ungdom. Det stadig tilbagevendende i disse selvskildringer er det højtidelige løfte om at ville med al omhu føde og vogte den betroede hjord, rettelig forvalte sacramenterne efter Kristi egen indstiftelse, foregaa menigheden med et dydernes lysende eksempel og yde den højærværdige biskop, hos hvem de nu har faaet indvielsen, al tænkelig hyldest med ærbødighed og lydighed. Saaledes har Hans Sthenius

skrevet med en fast haand, nøjagtig som prænt. Hvorledes han saa har faaet lykke til at holde det, er en anden sag. Han var født i Ribe, derfor muligvis af den før omtalte herremandslægt Steen, men i alt fald meget fattig, hvorfor han blev provst 1661. En virksom mand med varmt hjerte for de nødlidende kunde ellers faa brug for alt sit eje baade timeligt og aandeligt, ti krigen havde hærget haardt og efterladt megen nød. Men det bar embedet ogsaa mærker af; præstegaarden faldt efterhaanden ned; og da provsten døde, var der ikke meget af den i brugelig stand (jvnf. provstesynet s. 57).

Desto smukkere maa det kaldes, at eftermanden, Lauge Christensen Wedel, der iøvrigt døde aaret efter (1672—73), gav enken den smukke pension: ret til at bygge huset i toften og faa baade køer og faar græsset paa præstegaardens jord. Det var hende, der levede 63 aar som enke i dette hus. Wedel var fra Varde, muligvis af adelig slægt og kan da have været velstaaende. Men den unge enke, Anne Nielsdr. har sikkert ogsaa maattet begynde dernede med et par tomme hænder. Hun har ikke haft indbo som det, vi finder Anne Lauge's efterlade sig 1643, hende med de dyre halsbaand og m. m.

Saa følger den Peder Christensen Aalborg, der byggede den ny præstegaard (1673—94). Han har i edsbogen lige saa lidt som de foregaaende noteret noget af mere personlig art, men med en ret tydelig og fast haand aflagt det vanlige løfte og slutter med bøn: At jeg i sandhed maa udrette dette, dertil hjælpe mig Gud ved og formedelst sin søn Jesus Kristus! Men meget betegnende bruger han saa sit modersmaal til flg. tilføjelse: Jeg haver och erlagt de 2 Rixdaler, den ene til akademiet, den anden til Fredericia

skole. — Til en saadan verdslig oplysning kan dansken nok bruges, men til de hellige ting om embedsgæringen maa man bruge latin! Det er hin lærde tid, der fostrer og endnu en rum tid vedbliver at fostre studenter som Erasmus Montanus, indtil pedanteriet udleveres til latteren af den Holberg, til hvis ære vi siden sang:

Før var der knap skrevet paa dansk en bog,
som ret kunde hjærterne hue;
kun æventyr, brugbar i kakkelovns krog,
kun vise til spinderskens stue.

Hver mand, som med kløgt gik i lærdom til bunds,
latin paa papiret kun malte,
med fruene fransk og tysk med sin hund
og dansk med sin tjener han talte.

Ja, og saa naar han skrev en bemærkning om nogle usle penge i en højtidelig latinsk edsbog! — Det kan derfor ikke ventes, at der skabes meget aandeligt liv ved tiders gennemsnitspræster. Der er da heller intet særligt at melde hverken om Peder Christensen eller hans eftermand:

Jens Sørensen Egtved (1694—1713). Det skulde neppe heller gavne, at han i nogen aar var hører ved Kolding latinskole, før han blev præst. Høregæringen var nærmest udtørrende, saaledes som den blev drevet med bog i den ene haand og og ferle i den anden. Men det skal huskes med megen tak, at i hans tid var det, at Thomas Kingo brød igennem al latinen, trængte ind til modersmaalets kilder og øste sine uforfængelige salmer af deres dybe væld. Tidens mange krige og enevældens stærke kongemagt turde have haft sin betydning som den folkelige baggrund for hans magtfulde skildring af

den største strid, der er gennemkæmpet af nogen sjæl paa jord, Skærtorsdags- og Langfredagskampen i Kristis hjertes kongedyb med den underfulde opstandelsessejr, som naar „den gyldne sol frembryder“.

Det er vel da falden i Jens Sørensens lvkkelige lod at indføre den ny salmebog i Jærnvad menighed og erfare, at „som paaskesalmen klinger, vokser sjælens fuglevinger“, som vi siden lærte at synge.

Han var 2 gange gift. Det er da hans anden hustru, Karen Grøn, der som enke fører den uskønne strid med eftermanden om erstatning for de 12 fag lade, som et „Guds veyr havde nedkastet“, Hun var enke i 40 aar, døde i Kolding.

Ludvig Omeis (1713—33) er „kommen af godtfolk“. Hans fader var provincial-medicus Bernhard Omeis i Ribe, hans moder datter af biskop Kragelund smstds. Dær fødtes han, voksede op, blev student og var i nogen aar hører ved latinskolen. Han blev theol. kand. i den tidlige alder af 18 aar, men rigtignok med ringeste karakter, var vist alligevel en begavet mand, men gør jo et lidt skrappt indtryk i striden med enken. Hans ord i edsbogen er mærkelig faa. Mens de andre ordinander skriver baade udførligt om gærningen, de gaar ind til, og overordentlig ærbødigst baade om denne og om biskoppen, der indvier dem, nøjes Omeis med de faa ord: Hvad jeg med ed har lovet, vil jeg med den gode Guds hjælp troligt holde! Men saa har ogsaa han en tilføjelse paa dansk om pengene: Contingenterne betalt med 3 rdl. — En resolut mand, kort, klar og fyndig. Haandskriften er dog ikke fremragende.

I denne præsts tid gik den ny kristelige bevægelse, pietismen, sin sejrsgang i det nære Vestslesvig. Brødrene Brorson, det rare kløverblad fra Randrup,

er præster dernede og vækker et hidtil ukendt liv ved at tale i inderligere hjertetoner om Jesu dybe vunder, end man var vant til at høre, og ved idelig at fremhæve, at den rette lære ikke slog til, hvis den kun var en kold kundskab, og ved at tale til den enkelte om hans personlige kamp, uafhængig af mængden og især ved at ivre stærkt mod visse folkeuskikke, hvorved det at afholde sig fra disse efterhaanden blev kendetegnet paa, at man hørte til „den lille, salige flok“. Denne bevægelse affødte som bekendt en ny herlig salmesang. Brorsons første julesalmer udkom i Tønder 1732, altsaa aaret før Ludv. Omeis's død. Om han har været grebet af denne bevægelse, vides der intet om. Saavel hans herkomst som de karaktertræk, vi skimter hos ham, taler nærmest imod. Men han var en alvorlig mand, der efterlod sig „et hæderligt minde“.

Nu kunde pietismens friske, varme strøm tillige med den frembrydende sans for modersmaalet (Holberg) og dermed for børneundervisning ogsaa paa landet være ledet til Jærnvad. Men uheldigvis synes den næste præst ikke at have haft betydelige ævner eller særlig sans for det ny, hverken af kristelig eller folkelig art. Christoffer Jensen Fjord hed han og var af bondeslægt fra Holmsland ved Ringkøbing. Efter at have taget sin studentereksamen er han en tid degn i Hemmet. Omsider bliver han kandidat 1723, men der gaar hele 10 aar endnu, før han bliver præst, hvilket tyder paa, at han ikke har kunnet faa noget embede; i den tid er han rimeligvis atter degn, og denne stilling var i sig selv ingen god forskole til præste gærning (jvfr. de Holbergske degne, der baade forstaar at drive og drikke), ti degne var ikke lærere, men kun præstens hjælpere om søndagen, kirkesangere, og

havde saaledes alt for lidt at bestille. Fjord er 38 aar, da han bliver præst, og hans 30aarige tid i Jærnved (1733—63) blev en fattig tid for ham. Indtægterne var yderlig smaa. Det er næppe af karrighed alene, men virkelig fordi han er fattig, at han tilsidst vægrer sig ved at betale Mette sal. Omeis' de 10 rdl., hun saa vedholdende beder om i pension. Fjords brev til biskop Brorson i 1751 i den anledning (s. 64) er jo forresten ikke saa ueffent; han kan være baade hvas og vittig. Men efterhaanden krøges han af livets byrder. Hans kone ses i de senere aar at underskrive kirkens aarlige regnskab; han har altsaa ikke selv kunnet. Tilsidst bliver han afsat og flakker nu et helt aar rundt som et usselt fattiglem, der lever af betleri i Jylland, Slesvig og Fyn. Han dør 1764, samme aar som biskop Brorson.

Den gamle biskop havde imidlertid faaet sin egen søn ud til Jærnved som Fjords eftermand, og med ham kom bedre tider. Den unge Hans Adolf Brorson var født i Tønder samme aar, som faderens første, skønne julesalmer udkom (Den yndigste rose.. Her kommer Jesus.. I denne søde juletid osv.) I sin studietid er han en tid hører i Ribe. Efter endt studium er han i 3 aar sin faders amanuensis paa bispekontoret. Saa lod faderen ham tage imod embedet i Jærnved. 1763—69. Da biskoppen var den engetlige indehaver af det, kunde han jo bøde paa indtægternes knaphed ved at dele med sønnen. Men aaret efter ansættelsen dør faderen, og sønnen maa da nøjes med det tilvante. Han har sikkert faaet den pietistiske salmebog (Pontoppidans) med faderens herlige toner indført i sognet. Den var her nemlig senere og holdt sig længe i hjemmene, efter at den rationalistiske havde trængt den ud af kirken. Men Bror-

sons ophold her var lovlig kort til at sætte stærke spor (1763—69). At han var en betydelig mand, kan ses deraf, at han i 37 aars alderen faar det store Emmerlev sognekald og saaledes faar sin egentlige manddomsgærning dær. Hans skrift i edsbogen er tydelig, smuk og fuld af sving. Han omtaler sig selv i 3. person („han“) for at undgaa det ubehagelige at tale om sig selv i „jeg“ form (jvfr. Ingemanns gennemførelse af det beskedenhedens princip i „levnedsbogen“). Iøvrigt skriver Br. udførligt og omtaler baade sine forældre og universitetslærere. Han var gift med en slægtning, Anna Brorson, datter af postmester Br. i Haderslev. En søster til hende døde hos dem i Jærnved paa sin 17½ aars fødselsdag i 1766. Paa hendes ligsten skrev de: Herunder hviler velædle og dydzirede jomfru Anna Katrine Brorson, f. i Bergen den 21. novbr. 1748. „Min moder fra mig gik, da jeg i vuggen laa“.

Hans eftermand har en ret ejendommelig fortid, der kan minde noget om den ældre samtidige, Ambrosius Stubs omflakken som herregaards-huslærer. Chr. Nielsen, borgersøn fra Odense, fortæller udførligt i sit „vita“ i edsbogen, hvorledes han bliver student, tager sin næste eksamen med laud., disputerer for „første grad i filosofien“ over et opgivet fysisk emne om atmosfæren m. m. og er derefter huslærer i samfulde 21 aar hos adskillige pæne folk: Jacob Fabricius, kgl. sølvpop ved hoffet; to fynske præster; Gotfred Schmidt, assessor i Horsens, ja endog en tid ansat ved toldvæsenet i sin fødeby. Under alt dette faar han dog lejlighed til at tage teol. examen 1759.

Men han vedbliver med sin huslæregærning, maaske fordi han er ugift. Omsider „styrede Gud,

i hvis haand alles hjerter er, den berømmelige Ribe biskop Jørgen Blochs sind til at kalde mig til at føde Guds hjord i Jærnvad med Guds ords næring“. Han var præst her til sin død (1769—87). Han synes at have forbedret pr.gd. en del, og under ham er det, kirken gennemgaar den store reparation 1772, som medfører stolestadekrigen med hr. Laursen, Skølvad, i hvilken præsten dog blev pure frifunden ved retten. Han omtales i Wibergs kendte præstehistorie som ugift til sin død, men en smuk ligsten, der længe laa paa Jærnvad kirkegd., men siden restorationen af vaabenhuset i 1912 staar op i dettes vestlige væg, fortæller: Her under hviler det dødelige af velædle og velærværdige Hr. Christian Nielsen, Vice-pastor til Jærnvad Meenighed. Han er fød i Odense i Fyen 1725, blev Kapellan for Jærnvad Menighed.... kom i Ægteskab.... med dyd.... Anne.... De levede et kierligt.... af Gud velsignet.... 2 Sønner og 2 Døtre. Og hand d.... i Jærnvad Præstegaard Janu. ... 62 Aar. Her.... og.... Hvile.... Fød i Hillerup i Wi... Døde i [plads til aarstal og sted. Fruen er altsaa ikke død, da stenen blev lagt.] Nederst staar nogle linjer, maa-ske et vers, eller et skriftord, hvoraf kun skimtes: Oprigtig som Guds elsk.... Allernederst et time-glas, omgivet af vinger, og ordene: Memento mori: husk, du skal dø!

Omtalen af hustruen og ægteskabet forbyder, at hun kan have sat stenen. Altsaa er det vel menigheden. Her har vi da et vidnesbyrd, som trods sin mangelfuldhed giver at lille billede af manden. Et kønt tilfælde, at det gennemgaaende er indskriftens mest betydende ord, der er bevarede.

Med Niels Lindberg (1787—93) faar vi endnu fastere grund under fødderne. Hans forældre var bor-

gerfolk i Ribe: Clemen Nielsen og Anna Elisabeth Lindberg. Dær er han født og faar sin skolegang, og dær er han lærer en del aar baade under og efter sine studier i hovedstaden. Aar 1787 faar han embedet i Jærnved og gifter sig samme Aar med Anna Magdalene Jacobsdatter fra Steenggaard. Med en noget gnidret og ofte rettet skrift har han i edsbogen fortalt ualmindelig udførligt om sit levned i den sædvanlige højtravende stil med meget stærkt rosende ord om lærere, professorer og biskop, men dertil ogsaa et særlig varmt ord om forældrene. Han tager fine examinere og nævner det ogsaa.

Hos denne mand finder vi de egenskaber, der har gjort slægten kendt: det er ypperlige hoveheder med fremragende anlæg for studier, men tillige med en viljestærk og daadlysten natur, der driver dem ud af studerekamret for at gribe ind i nutidslivet, særlig i kamp mod uret og undertrykkelse; det er de fødte frihedsmennesker, men med juristens trang til orden, en ny orden paa et bedre, retfærdigere grundlag. Saaledes blev N. L. selv alle enkers og umyndiges forsorg; sønnen, den sprænglærde Jakob Christian, blev den ensomme, forfulgte Grundtvigs sværtbevæbnede forsvarer og de foragtede, gudelige forsamlingsfolks hjærtensven; mens dennes søn igen, Niels L., valgmggh.præsten i Kerteminde, særlig blev forkæmperen for folkekirkens omdannelse i frisindet retning efter Grundtvigs tanker derom. Ja, selv hos slægtens sørgelig bekendte skud, Alberti, den gl. N. L.' dattersønssøn, kendes sansen for at beskytte og fremhjelpe de smaa, men rigtignok parret med en saa hensynløs trang til at hjelpe sig selv frem ogsaa, saa dette sidste vender det første om til vrængebillede.

Der er opbevaret et brev fra N. L. til apoteker Eilschou i Ribe, som giver et udmærket billede baade af tiden og adskillige ydre forhold, vejvæsen m. m., og af manden selv, hans djærvhed og trang til at ændre alt hvad, som skævt var. Her angaar det nu nærmest ham selv, men han har ogsaa andre i tanker, som kan stedes i lignende nød. Brevet findes i „Fra Ribe Amt V.“ og har til baggrund det mislige forhold, at man for at komme til Ribe maa over en vejle i Tved aa, hvilket navnlig om vinteren er meget farligt. Det lyder saaledes:

„Jeg kunde ej rumme mit korn paa præstegaardens loft, altsaa blev jeg nødsaget til at sælge det tidligt, og da tøvejret begyndte, ilede jeg med sammes levering. Den 25. og 26. januar sendte jeg bud til Ribe for at erfare, om vejlen kunde passeres, og budet svarede ja. Jeg rejste da den 27. om morgenen tidligt med 23 vogne, som førte 56 tønder rug og 14 tønder byg til Ribe. Ved vejlen traf jeg en, som færgede folk over i en ussel færgebaad. Han gav mig den efterretning, at man kunde køre over, hvis blot isen i bunden kunde bære. Jeg besluttede at prøve min lykke med de 11 vogne, som var med mig. Jeg selv kørte foran, eftersom min vogn var størst, men da jeg kom ned mod den saakaldte Nybro, gik vandet op i vognen. Jeg vilde vende, men til venstre laa sten, til højre vejlstriberne. Jeg frygtede for at vælte, og maatte dog prøve det. Jeg drejede til højre og havde nær væltet. Jeg maatte altsaa blive i turen, og inden jeg naaede Nybro, gik vandet for ind og bag ud af min vogn. Da jeg var kommen op paa Nybroen, troede jeg i min enfoldighed, at jeg var i havn, men jeg maatte erfare, at det ny fyrrebolværk kun stod for stads, og at vej-

farende skulde søle igennem nedenfor. Jeg maatte da søle igennem hullerne, og mit vaade korn blev endnu mere vaadt. Endnu var 12 vogne paa hin side med 36 td. korn, og da færgemanden tilbød ved hjælp af holmbaaden og et par mænd at fæрге det over for mig, blev jeg glad og bad ham, at han vilde stræbe. Nu trak han paa skulderen og sagde, at jeg selv maatte gaa hen og laane holmbaaden af kæmner Koch. Altsaa løb jeg til ham, men i stedet for at føje nogen anstalt, viste han mig til holmmanden, og da jeg kom til ham, fik jeg det svar, at han ej kunde faa baaden over strømmen, og altsaa var der i den hele velindrettede by, efter at man havde rendt fra en til en anden, ingen hjælp for vejfarende folk. Bønderne blev imidlertid kede af at holde og vente. De 10 kørte ind, 2 lagde deres læs ind paa Lundgaard. Følgerne af dette var, at jeg, uagtet al anvendt forsigtighed, fik 14 tdr. korn kasseret, og 10 kunde endnu ikke den 4. marts antages, skønt min redelige ven, hr. købmand Jep Lyhne, havde ladet det bestandig mindst 2 gange ugentlig vende.*)

Hvis nogen vilde vove at sige, at denne beretning skulde være ringeste usandhed, da forbinder jeg mig til at bevise det, hvis mig ikke derved forarsages stor bekostning. Det er en skændsel, at købstadsvej, postvej, tingvej, møllevej, vej til amtsstuer, læge, jordemoder og medikamenter er i en saadan forfatning. Jeg anser det for en ubarmhertighed, at

*) I efteraaret maatte 116 bøndervogne fra et østjydske gods, der skulde levere fourage til to husareskadroner, der laa i Ribe i anledning af kvægsygen, i 3—4 døgn holde paa aaben mark i regn og storm, fordi de ikke kunde komme over vejen.

trækdyrene plages saa uskaansomt i vejen og jeg er ej langt fra at tænke paa den grummes barmhertighed. Meget mere kan siges med føje mod denne slemme vejle, men jeg sparer det til en anden gang, for da, hvis det forlanges, ved trykken at forlægge publici dom. . . . Jernved præstegaard, den 6. marts 1789. N. Lindberg.“

Kaldets indtægter var for smaa til, at slige ulykker kunde bæres. L. søgte da bort herfra, og bliver præst i Seem med bolig i Ribe. Han var en dygtig og begavet mand. En tid var han direktør for „selskabet for økonomisk og moralsk vels befordring i Ribe“. Som saadan saa han meget kritisk paa daværende stiftamtmand Molktes „ride- og koncertselskab“, der endog afholdt koncert og dans eller dramatisk øvelse paa offentlige steder i Ribe om søndag eftermiddag. (I følge lov af 1788 var alt sligt forbudt om søndagen: Molkte fik dog tilladelse ved en særlig kongelig resolution).

Hvor dybt hans kristendoms forkyndelse gik, om denne for rationalisme noget anlagte natur ogsaa var bukket under for denne aandretning, der jo netop nu florerede, kan vi bedst faa skøn over ved at lade sønnen fortælle. Jakob Christian kalder sine forældre „simple jyder og ærlige kristne“ og siger, at faderen prædikede med lethed og kraft, men han mente efter hele tidens medfør, at man skulde prædike moralen og kun lejlighedsvis berøre den kristelige dogmatik, saa hans prædikener kunde aldrig dæmme op mod den indbrydende vantro, skønt han vilde bekæmpe den og vistnok mente, at han med en skarp moral satte den de bedste dæmninger. Hans daglige færd var meget alvorlig og stræng, han levede i sit studerkammer, saas næsten kun ved middagsbordet, var

ogsaa dær kun lidet talende. — Kun i ét tilfælde kunde hans følelse udbryde i stærke ord, naar en enke led uret, eller naar en værgeløs fornærmedes. Men da var ej heller hans handling til at skaffe den forurettede ret langt borte. Han var derfor alle enkers lavvæрге og faderløses kurator. — I sin fritid snedkrede han hjemmets møbler. — De gjorde aldrig selskaber, kom lidet ud, dertil var han for alvorlig, skønt ikke barsk, kunde endog være ret munter. — Han lader sin søn skrive en del af korrespondancen angaaende enker; derved vakttes dennes juridiske sans. Ja, han lod ham endog faa en enke helt at sørge for, til praktisk indøvelse i barmhjærtigheds og retfærdigheds gærning. —

En dag i 1812 faar han besøg af stiftsprovst (senere biskop) Kofoed, der ivrer mod sværmeren Grundtvig, fortæller, at han agter at prædike mod ham i Ribe, og vil have N. L. til det samme i Seem, hvortil Lindberg svarer, at det er taabeligt at prædike mod en mand, hvem ingen her kender; desuden, om Grundtvig vel i sin iver er gaaet noget vel vidt, „ret er dog den sag, han strider for“. — — Den opvakte søn lyttede til denne og lign. samtaler og fangede derved en saa dyb interesse for denne mærkelige kirkens stridsmand i Kbhn., saa han læste alt af ham, han kunde faa fat paa. Naar han senere kom hjem fra hovedstaden, efter forlængst at være bleven hans discipel, kom biskop Hjort gjerne paa besøg hos præsten, og da stod der varme disputer, hvor N. Lindberg stod midt imellem de to poler. (Saa vidt sønnens minder.)

Endnu i 70erne levede her i Gredsted en mand, der i sine unge dage havde tjent Lindberg som karl og kunde mindes, hvorledes kirkekampen af 1825 havde givet genlyd i den Seem præsts stuer. — Niels

Lindberg fik en ejendommelig død. Det var søndag 1. aug. 1830. Han skulde til Seem at prædike, men var meget svag. Man bad ham blive hjemme; men han svarede: „Det kan jo dog være det samme, enten jeg dør her eller i kirken“. Han tog derud, men kom ikke til at prædike, de maatte lede ham til degneboligen, hvor han døde. —

Jacob Eiler (1793—1814) roses som en dygtig landmand, der fik Vesterhede opdyrket (senere frasolgt). Han byggede ogsaa den ny præstegaard, der fik stuehus i syd og lade i nord, modsat tidligere. Det er saaledes ogsaa ham, der har sat det dige med tjørn, hvoraf der endnu er rester, som vidne om havens ringe udstrækning mod syd den gang.

Men der var andet i ham end praktisk dygtighed „Den, der er en god søn, bliver ogsaa en god præst“, siger ordet. Og hvad Eiler skriver i edsbogen, har en egen blød tone, hvor han taler om den undervisning, han til sit 17. aar nød i hjemmet i Skævinge degnebolig, saa han kun behøvede at gaa nogle maaneder i Frederiksborg latinskole; ligesom han ogsaa udbryder i et ægte suk over, at forældrene døde tidligt. Han skulde opleve ny og endnu stærkere sorg her i Jærnved, idet den hustru, han som latinskolelærer i Helsingør havde vundet dær, præstedatteren Frederikke Lovise Bjørnsøn, døde 38 aar gl. fra 8 smaa i sommeren 1809. Men hvorledes han og menigheden tog dette, skønnes af, at da de bar hende op til kirken, sang de: Fryd dig, du Kristi brud, gak ud og mød din Gud! — Et simpelt jærnkors inden porten til venstre viser os endnu hendes grav. — Jærnved kirkegaard har 100 aar senere oplevet ganske det samme: en moder i samme

alder fra 8 børn og en vennekreds samlet om en trøstet fader. —

Jacob Eiler blev senere præst i Lejrskov og oplevede det ret sjældne tilfælde at have sin egen søn, præst i Føvling-Holsted, til provst. Nærv. forf. har kendt en i Kolding, boende gammel, elskelig kvinde, sønnedatter af præsten Eiler. Hun var en trofast bevarer og fortsætter af familiens gode traditioner.

Johan Frederik Biering (1814—25) fortæller i sit „vita“ om samme ulykke, som den foreg. præst maatte friste: at miste et godt hjem ved forældres ret tidlige død. Det er ejendommeligt og ikke særlig tiltalende at se, i hvilken grad en vedtagen stil i omtalen af professorerne vedbliver at beherske disse levnedstegninger. Skønt Biering havde de mænd til lærere, som Grundtvig af sørgelig personlig erfaring maa give et ganske andet skudsmaal, har Biering de vedtagne lovord ogsaa om dem, og det uagtet han siden viste sig at være en selvstændig tænkende, i det hele en betydelig mand, dertil en poetisk natur, der nød anseelse som latinsk verskunstner (Forf. har i en kapellantid i Odsherred ofte set et saadant vers af ham, anbragt over havestuedøren i Vig præstegaard, som Biering byggede. Han fik iøvrigt professortitel dær paa sine gamle dage). Han omtales her i Jærnved som en aandelig mand, dygtig og alvorlig, men kom til, sagtens mere under tidens tryk end af egen drift, at indføre den evangelisk-kristelige (rationalistiske) salmebog, hvoraf følgen blev, at Brorsons og mange andre herlige salmer forvistes fra kirke til hjem. Ved en visitats 1815 har biskoppen faaet flg. indtryk: Faa af mandkønnet mødte, flere af pogene. Præsten prædikede vel, messede godt, er

uvant katekisor. — Hvad Biering saaledes indledte, blev med mere vilje fortsat af

Hans Nicolai Tranberg Friis (1826—36), der skildres af alle som overbevist rationalist med passion for jagt og kortspil. Han var fra Endrup, og hans adelige hustru, Sofie Amalie de Teilmann, fra Endrupholm. Han var kun 26 aar, da han blev præst her og har neppe haft kristelig betydning for nogen. Konfirmanderne skulde bruge den evang.-kr. salmebog. Da en datter af sognefoged Klemen Lindberg i Dymose (bror til præsten N. L.) mødte uden denne, gav Friis hende en med hjem, men fik den velindsvøbt tilbage. Visitats 1828: Kun en liden del af mgh. var til stede. Præsten holdt en velordnet og opbyggelig tale over dagens evangelium. Ungdommen gjorde god rede for sin krd.-kundskab. — Hans øvrige præstegærning er iøvrigt knyttet her til egnen: Brøns og Vilslev, hvorfra han tog sin afsked 1873.

Mens saa godt som alle hittidige præster har haft Jærnvad som deres første embede, har Hektor Frederik Janson Gyberg (1836—47) været kappellan 3 steder først, om end kun kort tid. Skønt svagelig af helbred, i alt fald i sin ungdom, omtales han især som en praktisk mand, der tog sig meget af sit landvæsen, afbrændte præstegaardens moser og avlede havre i den ved asken gødede jord, men glemte ellers at gøde marken, saa den blev noget udpint. Om han magtede at bringe menighedslivet i grøde, har intet sikkert kunnet opspores om. Det kunde derimod

Andreas Ludvig Løwe (1847—58). Han kom her i den gode alder af 41 aar, havde som sin fmd. været præst andensteds først, og i den gode tid, da frihedsrøret og trearskrigen satte sindene i bevægelse

og kaldte paa den folkelige samfølelse — en god betingelse for kristelig samfundstrang. Og naar man saa har det fulde, ubeskaarne evangelium at forkynde! Og det havde Løwe. I ham var rationalismen overvundet. Nu gjaldt det at overvinde den i menigheden.

Sangen har altid været en kongevej ind til hjerterne. Saa forsøgte han da at faa de gamle salmer ind i skolerne. Og allerede ved en visitats 1. april 1852 kendes det: „De unge sang smukt nogle mindre sædvanlige melodier: Et barn er født; Julen har englelyd“. Men da den lovlig ivrige mand søndag før jul 1856 forsøgte at faa Roskilde konvents salmebog ind i selve kirken, mislykkedes dette. Han havde købt nogen eksemplarer og lagt rundt og sat et par salmer op efter denne. Men da folk fornam meningen, stemte de i med det tilsvarende n. i den evang.-kristelige! Selve juledag forsøgte præsten igen, men saa rejste sognefogden sig op og spankulerede ud. Det forslog ikke, at præsten stillede sig nede ved døren for at genne faarene tilbage, de smuttede bort under hyrdens arme! Hvorledes han alligevel kunde faa hjerterne i tale, selv hos ganske unge, har en gammel mand givet forf. vidnesbyrd om. Det var nu afdøde forstander Jesper Madsen (Janderup højskole). Som født i nabosognet Vilslev kom han i oktbr. 1854 med til et bryllup her i Jærnved. Det var det under orglets historie omtalte ægtepar fra Ploustrup. Efter tidens skik var der 3 dages gilde. Tredjedagen, søndag, skulde gæsterne (o: ungdommen den dag) mødes med de nygifte ved kirken og siden følge med til hjemmet. Jesper Madsen sad da 15 aar gl. i Jærnved kirke tillige med mange andre unge og hørte paa evangeliet om: Hvad tykkes jer om Kristus? Hvis søn er han? Ved hjælp af dette spørgs-

maal, idelig gentaget: Hvad synes du om Kristus? fik Løwe dette unge hjerte sat saaledes i svingning og denne unge sjæl saaledes i uro med et svar, saa han havde ondt ved at tage Del i eftermiddagens munterhed i bryllupsgaarden. De andre unge gjorde nærmest lidt løjer med præstens altfor hyppigt gentagne henvendelser. Men det drev Jesper M. længere bort fra dem og dybere ind i dette nærgaaende livs- og dødsspørgsmaal. Denne søndag blev udgangspunktet for bevidst trosliv hos ham. Mange aar efter traf han en anden mand, som kom til at fortælle ham, at det var gaaet ham akkurat ligedan. Han havde ogsaa været med den dag; men de to unge havde ikke „fundet“ hinanden i bryllupsgaarden, endda de havde gaaet med det samme arbejdende sind.

I 1856 viser en ny visitats, at der er grøde i menigheden. Det hedder, at der nu er „godt besøgt gudstjeneste“, og at „de unge svarer med forstand og liv“. At Løwe valgte at prædike over en saa indholdsrig tekst som Efes. 3,14, taler i samme retning. En kvinde, som var skolepige i hans tid, fortæller: „Naar han kom i skolen, vilde han saa gerne gøre guddommen levende for os med smil og glæde og gøre de mænd levende for os, som havde levet deri“.

Den bekendte grundtvigske lægprædikant, Peder Larsen Skræppenborg kom af og til hos Løwe, og de holdt møder sammen. I begyndelsen kunde de ikke saa godt enes; Løwe har muligvis været noget pietistisk; men efterhaanden blev de to varmbloedige mænd hjærtensvenner, og løven blev et lam i omgængelse med sin ven. — — Det gik iøvrigt som saa ofte, hvor en præst er et godt stykke foran sin menighed. Den paaskønnede ham mest, da han var

rejst, og fortrød adskilligt fra den tid, han var hos dem. Med sin hustru, Nathalie Pingel, sine børn og sine tjenestefolk levede pastor Løwe et smukt husliv. Forf. mindes, hvorledes en gammel kone paa Østre hede fortalte med hjærtens glæde om de unge dage, da hun havde tjent i præstegaarden. —

Jes Poulsen Jochimsen (1858–63) var ikke i stand til at løfte arven. Straks ved Løwes bortrejse røbede sognet sig selv ved at sætte en adresse i gang med bøn til ministeriet om at blive fri for en „grundtvigianer“. En fornuftig mand i Gredsted lod den dog ganske stille forsvinde, men den ufornuftige del af menigheden fik sit ønske opfyldt, endda 2 gange. Jochimsen var Sønderjyde, men med tysk uddannelse (Kiel—Gottorp) og mere vant til tysk end dansk baade som huslærer i Holsten og hjælpepræst i S. Løgum, hvor han kun hver 4. søndag skulde prædike dansk. Ogsaa hans første hustru var tysk. Da han saaledes var lidet kendt med dansk aandsliv og nok tillige noget skørhovedet („tratte“ sagde folk), maatte opgaven blive for vanskelig. Hans 2. hustru var meget yngre end ham (56–18); hun var hans søsterdatter, de havde flere børn, som han gik og bar og vuggede, hvorfor hans klæder gærne var noget uordenlige. Men til dette arbejde passede han, hjærtelig og stor børneven, som han var. Derfor kunde ogsaa konfirmanderne komme til at holde meget af ham. En af dem meddeler flg. om ham: „Naar vi kom, holdt vi bøn, og han spurgte en for en, om vi kunde bede. Han lærte os den korte bøn: Hjælp o Gud, gør os bered — til din evige fryd og salighed. Drengene lagde han meget paa sinde at afholde sig fra spiritus og spil. Vi lærte alle spaadommene i det gamle test. om Jesus. — — Han var meget flittig til

at besøge syge og bad for dem om søndagen. Selv hvor der var smitsom syge, kom han og bragte mad, naar det behøvedes“. —

Peder Raae (1863—71) var søn af søskende-
børn; det er ofte usundt. Han maa ogsaa betragtes
som ikke ganske normal. Derhos var han daarligt
gift, hans hustru levede i reglen ikke hos ham. Og
endelig havde han været præst alt for mange steder,
i 20 aar haft 10 virkesteder i Danmark og 2 i Grøn-
land. Naturligvis skyldes det, at han var lidet skik-
ket til at være og blive paa et sted; men, var han
selv aarsag til flytteriet, saa var dette igen medvir-
kende til, at han blev, som han blev. Aldrig at faa
tid til at slaa rod et sted maa jo ødelægge. I Jærn-
ved blev han længe nok, og han kom her i en be-
væget og bevægende tid, men da var han for gam-
mel, naaede endog til det farlige ikke at tage sig
selv helt alvorligt. I alt fald kunde menigheden ikke
tage denne særling alvorlig, der navnlig led under en
fortærende gerrighed, saa egnen fyldtes med historier
derom. Kom han til gilder, kunde han fylde sit vogn-
magasin med gildebordets kager, og ungdommen var
ikke sen til at ombytte dem med sten. Gik han over
Hjortlund til Ribe, kunde han gaa ind undervejs og tigge
mad og spise som en forsultet. Rejste han længere bort,
kunde han — som engang til Kolding — bede om
plads hos en menageriejer, der just kom forbi den
kro, hvor Raae sad og spejdede efter kørelejlighed.
„Ja, men min vogn er helt fyldt af mennesker“. „De
har jo en til“. „Ja, men dær er mine dyr“. „Jeg
kan godt køre sammen med dem“. Saa kom han til
Kolding i en menagerivogn. Natlogi holdt han ikke
af at betale. En gang gik han ved aftenstid ind i
en bondegaard, der var til salg, og bød paa den,

snakkede sig derved en seng til; men næste morgen var han borte. En anden gang blev han siddende saa længe i skænkestuen i en kro, at pigen tilsidst maatte anvise ham en soveplads. Næste morgen var fuglen fløjen. Han skal ogsaa have overnattet i en sjællandsk kirke, hvis tiende han ejede og var ovre for at opkræve. Han var nemlig meget rig — hvor rig fik ingen at vide, da han maatte trues med loven for at opgive sin formue til skattemyndighederne, og saa opgav han den dog nok for lavt. — Efterhaanden tabte folk agtelsen for ham, saa de ligefrem drev løjer med hans person ved gilderne. En gang f. eks. legede de at trække tov. En karl bandt et reb om sin ene fod og om præstens; saa gjaldt det ved skiftevis stød at bringe hinanden til fald. Karlen fik præsten hen i nærheden af møddingvandet ude i gildegården og bragte ham til fald dær. (Fortalt forf. af vedkom. karl selv). — At hans prædikener intet udrettede, selv naar han læste andres gode prædikener op (Hostrups), er en selvfølge, og længslen efter hans afgang blev efterhaanden alvorlig; der taltes om ved adresse at faa ham afsat. Dog kunde enkelte holde paa ham — „han var jo dog den sjælesørger, som regeringen havde givet dem“, kunde en sige. Andre fæstede opmærksomheden ved hans undskyldende, kranke huslige forhold og kunde saa forresten — med rette — tilføje, at han i alt fald var god mod sine husfolk. Trods al gerrighed var han nemlig saa lidt smaalig mod dem, at de altid fik en rigelig og god kost. „For det er dem, der gør arbejdet“. Men atter her røbede han det syge i sit sind. Kørte han med sin karl til Ribe, bespiste han karlen paa det bedste i gæstgivergården, men selv gik han paa gaden og fortærede medbragt smørrebrød.

Den 2. Juli 1870 slog lynet ned og brændte præstegaarden ned til grunden. Raae var i Kbhn., og man priste ham lykkelig i den anledning, da han ellers var bleven mistænkt for ildspaaesættelse. Han havde nemlig ofte udtalt ønsket om dens brand. Han fik vest- og østlængen genopført og boede i vestlængens sydende; men ungdommen drev det til at holde dans i hans stue om aftenen efter hans auktion, saa han stak hovedet ind fra sovekammeret og bad om fred til nattesøvn, men fik den ikke.

I sommeren 1871 fik biskop Balslev ham til at søge afsked. Han fik den søndagen den 27. aug. og skal have bandet paa, at saa vilde han ikke prædike den dag. — Han endte sin afskedsprædiken med de ord: Min gaard er brændt, min kone rendt, min ære skændt! — I København blev han siden grebet i at bruge falske frimærker — det bedste bevis paa at han tør regnes som en sindsyg mand. Siden da stilledes han under polititilsyn. Han døde oppe paa et loft, staaende bøjet over en kulsæk, han lige havde fyldt. —

Naar de regulære soldater svigter, hedder det: Frem med de frivillige! Hvor præsten svigter, maa lægmanden træde til. Der var mange i Jærnvad, sogn, der maatte have mere aandelig næring, end de sidste præster kunde give. De vendte sig da andetsteds. Gaardmand Elias Nielsen i Jærnvad, kendt med Peter Larsen Skræppenborg allerede fra Løwes tid, løste sognebaand til præsten Balslev i Hjortlund, og flere søgte denne nære kirke lige syd for Kongeaaen. Andre hidkaldte kolportøren. En ældre, inderlig from, mild og stille kvinde, væverske Mariane Olesen i Jærnvadlund lod dem holde møderne i sin fattige lejlighed. Senere stillede den fra

Malt sogn tilflyttede gmd. Peder Lyndgaard sine stuer til raadighed. Blandt dem, der tog flittigt del i disse møder, skal især nævnes skrædder Laue Vonsild fra Gredsted, og den i 1866 fra Sønderjylland tilflyttede Abraham Christensen*). Andre forholdt sig mere afventende, men søgte hen til Askov, da dær blev noget at høre; eller andensteds i nærheden. Saaledes f. eks. gmd. Niels Mortensens i Puggaard, gmd. Hans J. Duborgs i Jernvedlund og flere. — Af kolportørerne, der kom, skal nævnes Lars Christensen, kaldet Store Lars; han blev senere Bornholmer. Lars Hansen fra Vildbjerg, kaldet Lille Lars; han virkede især ved bogsalg og husbesøg. Og endelig gmd. Johannes Kloppenborg fra Harreby, bror til den bekendte patriot Hans Diderich Kl. i Københoved. Disse mænd havde især næmmet den tone, der er i Johannes Døbers tale, inden han lærer Jesus at kende. Omvender eder! var hovedordet dengang. Senere blev det: Se det guds lam! De kunde vække uro i retning af dybere syndserkendelse, men vanskeligere tage den dybt ydmyge tone om ham, som i naade bærer al verdens synd, de kunde bedre gøre menneskehjertet utilfreds med sig selv end tilfreds med frelseren. Derfor kom hvilen og glæden til at mangle. Og det desto mere, jo alvorligere tilhørerne var. En af dem,

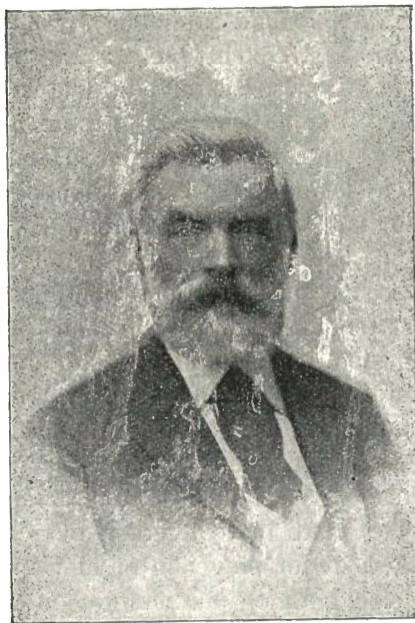
*) Om denne gode, grundsolide mand, der gennem et langt liv blev en af de trofaste, der havde sin faste plads under prædikestolen hver søndag, et træk, der fortæller, at, naar man vil, kan man finde næring for sindet i alle ting, ogsaa i farverne paa en daarlig malet prædikestol: Den mørke grund under ordene: Salige ere de, som.... betyder livets alvor. Den lysblaa grundfarve er troen; de grønne blade haabet; de røde streger kærligheden; de hvide figurer er renheden (den store hvide flok) og forgyldningernes guld er salighedens glæde. —

Peder Lyndgaard, har mange aar efter fortalt nærv. forf., hvorledes han kunde gaa grædende ude paa sin mark, fordi han ingen udvej saa til at blive saadan, som kolportørerne og hans eget hjærte forlangte. (Se nærmere ang. denne mærkelige mand forf.s artikler om ham i Højskolebladet for 1915 nc.)

Under disse omstændigheder maatte det baade for den vaagne og den ikke vaagne del af sognets skyld i høj grad ønskes, at en levende røst snart kunde lyde i kirken igen, en røst, der kunde prædike det fulde evangelium om synd og naade, det, som alene bringer hjærterne fred. — Menigheden havde jo i sin tid ønsket at faa en ikke grundtvigianer. Nu var adskilliges tanker bleven noget ændrede; og l. sønd. i adv. 1871 stod da en grundtvigsk præst paa Jærnved kirkes prædikestol.

Morten Thomsen Bredsdorff (1871—85) var paa fædrene side af en gammel og god præsteslægt. Hans moder, søster til digteren, den redelige Poul Martin Møller, var et ualmindelig yndigt og fint menneske. Hun sang saa smukt, at hendes musikalske søn endnu mange aar efter hendes død ikke kunde gribes af nogen sangstemme som af hendes. De smukke barndomsindtryk øgedes i ungdomsaarene ved omgang med mange af tidens bedste mænd. Br. blev grebet af den grundtvigske bevægelse, hvis syn for alt det menneskelige tiltalte hans lyse sind, samtidig med, at dens stærke fremhævelse af frelserens nærværelse i sacramenterne bragte denne ydmyge sjæl dens faste holdepunkt. Som huslærer hos Birkedal i Ryslinge og Brandt i Ollerup kommer han med i det stærke røre af baade kirkelig og folkelig art, og som den ærlige natur han er — ikke for intet Poul Møllers søstersøn — gaar han med som fri-

villig i 64; han vil omsætte de stærke ord i tilsvarende handling. Efter krigen bliver han gift med Marie Birkedal, er lærer i Odense og sysler især med sang og musik. Omsider blev det ham en fornødenhed at forkynde evangeliet, og saaledes kom han da til Jærnved. Her var nu til lykke for sognet den røst,

Pastor **Martin Thomsen Bredsdorff.**

der kunde samle de spredte og bringe de urolige hvile. Særlig gjorde hans fremhæven af naadens virkelighed indtryk paa de tyngede sind. En skriftetale skærtorsdag 1872 over de Ord: Nu er vi Guds børn, blev for mange af deltagerne uforglemmelig Den tone af ydmyghedens frimodighed var dem ny. Og

hvad alle kunde løftes af, var hans skønne og hjærte-glade sang. Naar hans røst lød, og hans øjne lyste, bares folk ind i en skønnere verden og fik tro paa den. Han fik hurtig Roskilde-salmebogen gjort kendt og kær for menigheden. At de bedste aldrig havde kunnet tilfredsstilles af den evang-kr., skønnes af, at, naar de var syge eller laa for døden, sendte de bud efter „den hellige salmebog“ (Pontoppidans), som endnu fandtes i enkelte hjem. Ydre veltalenhed ejede han ikke. De, som krævede det, fandt derfor lidet; men de, som havde øren at høre med, fandt desto mere og kom fra alle sider. Han var i en sjælden grad fri for det uægte, det tillavede. — Hans søn siger i sin tale ved hans baare:

„Far staar for mig som det naturligste menneske, jeg har kendt. Han talte fra sin prædikestol, som om han stod i sin dagligstue. Et ord af Kold, som han læste en halv time før sin død, passede paa hans prædiken: „Det gælder ikke blot om, at vi faar ordet i vor magt, men, at ordet faar magt med os“. Og dette er jo i sandhed at være ordets tjener. Han vilde ikke være herre hverken over ordet eller over mennesker; derfor blev han en mand, der kunde bie, bie paa sine børn og paa andre uden tvang, derfor ogsaa frisindet. Han paavirkede ikke direkte, men desto mere indirekte ved at gaa vejen og lade andre fornæmme vandringens glæde. Hans sang blev især dragende baade den kirkelige og den folkelige. Ikke mindst den sidste har han sunget ind i mange hjerter og derigennem lært dem at elske det folk, som var deres og hans, og hvis skæbne laa ham saa stærkt paa sinde. Det var ikke noget tilfælde, naar hans bedste folkemelodi blev den til Grundtvigs „Velkom-

men fra de døde“. Han havde været med til at hilse folkets dag og menighedens dag velkommen“.

Som den, der var i slægt med vore digtere og fortrolig med deres digtning, læste han ofte op deraf og kom saaledes ind paa et arbejde, der særlig maatte finde jordbund hos ungdommen. Han stod naturligvis højskolens gæring nær, tog ofte til Askov og søgte at faa folk med derhen. I saa henseende var han noget ret nyt paa egnen. Men end mere var han dette i rent politisk henseende, hvor denne bundfrisindede natur og folkelige mand stillede sig afgjort i modsætning til det i 80erne raadende styre.

Den ellers stilfærdige mand kunde blive heftig, naar disse ting kom paa tale. Hostrups ord: „Ikke lige med lovens ord — ikke trumf i folkets bord“ stemmede med hans sind og syn. Men hvor noget kunde blive til menighedsvækst og folkegrøde, var han ikke bange for at være med, selv om forældede lovbestemmelser var derimod. Saaledes tog han med glæde del i Cornelius Appels ordination i Askov og tog imod følgerne med et smil, mens hans børn græd, fordi de havde faaet fat paa, at nu skulde far i fængsel!

Om denne Nathanael, i hvem der ikke var svig, endnu to træk. En af de kvinder, der havde taget levende del i kolportørmøderne, Dorthe Jessen fra Ploustrup, og ikke straks kunde nøjes med de milde toner, fordi hun ikke kunde høre ydmygheden i dem, foreholdt ham, at han burde prædike strængere. Saa prøvede han virkelig en lille tid paa det; men saavel han selv som hans bedste tilhørere fornåm det uægte deri, og han hørte naturligvis hurtigt op dermed. Det varede heller ikke længe, før ogsaa hun hørte ret.

En dag, da Br. læste med konfirmander, kom Peder Larsen Skræppenborg kørende. „Er der da saa

stor en glæde i det ny Jerusalem“, sang han, idet han sprang af vognen og kom ind til præsten. Denne sagde: Naa, nu faar jeg fremmede; saa maa vi helst holde op; ja, vi var jo forresten ogsaa færdige“ Peder Larsen: „Nej, hvad er det dog, eders præst siger! Færdige! Vi bliver aldrig færdige, lille børn! — Maa jeg tale lidt med dem?“ „Ja, hjærtens gærne“. Peder Larsen satte sig i præstens stol, og præsten paa bænk med børnene, lyttende som et barn. „Den dag blev jeg konfirmeret“, sagde han ofte siden med beundring for lægprædikantens ildfulde ord. — —

„De ydmyge giver han naade“. Det ord har sandhed i mere end én mening. Ydmyghed vinder Guds naade; og den vinder udbytte af samliv med mennesker, for den er altid rede til at lytte og selv til at modtage, hvad der skænkes. Men den vinder ogsaa det, den slet ikke selv tænker paa: menneskers trofaste kærlighed, „yndest hos alt folket“. Saa længe Bredsdorff levede, vedblev der at være levende forbindelse mellem menigheden i Jærnved og hans hjem. Skønt det blev saa fjærnt som Torkildstrup paa Falster, fandt der endnu saa sent som 1904 besøg sted af en anselig flok af de gamle venner, tidligt vundne, aldrig tabte.

Sigurd Constantin-Hansen (1886—95) var en god fortsætter, udgaet som han var, fra samme aandelige kredse og med samme syn paa kirkeligt og folkeligt arbejde. Som sin fader, den store kunstmaler, havde han kunstner-anlæg og var ogsaa naaet frem paa Charlottenborg, før han kastede sig over theologien, i hvilken han iøvrigt med tiden er bleven noget af en lærd mand, især paa den nytestamentlige oversættelses omraade, hvor hans sikre viden i forbindelse med kunstnerens skabende ævne ofte har

formaaet at finde det udtryk, der rammer tanken og maler den anskueligt. I det hele var det vel kortere fra pensel til pen hos ham end fra maler til taler. Men hans tankevækkende prædiken havde altid godt ærinde til menigheden, og han kunde ved møder i præstegaarden for de unge fortsætte og udvide, hvad formanden dær havde begyndt. Var Bredsdorff den barnlige følelses mand, en varm natur, saa havde

Pastor **Constantin-Hansen** og Hustru.

C.-H. sin styrke i den indtrængende tanke og den maaske noget nervøse vilje. Deraf udsprang i forbindelse med en udpræget sans for kirkelig frihed efter Grundtvigs anvisning et par skrifter i Jærnvæd-tiden, hvoraf det ene nær havde betaget ham lysten til at blive i folkekirken ved den modstand, det vakte hos de styrende. Dette jævnedes dog, saa han tog en indsendt ansøgning om afsked tilbage. Paa helt anden maade bragte hans afgjort grundtvigske stand-

punkt ham i konflikt med en mand i sognet, grdjr. C. Petersen, Skølvad. Præstens overvejelser af kristenlivets vilkaar havde ført ham til at maatte ændre det ritualmæssige udtryk i daabspagten „nedfaren til helvede“ til „nedfaren til dødsriget“. Dette vilde Petersen ikke finde sig i, naar hans børn blev døbte; og da de begge havde megen fasthed, den ene indsigtens, den anden paastaaelighedens, kom det til flere sammenstød, dels pr. Brev, dels mundtligt. En søndag bad præsten menigheden med hjem i præstegaarden til nærmere udvikling af hans opfattelse, men frabad sig Petersens nærværelse som altfor forstyrrende. Da denne i sin hæftighed krævede adgang, maatte præsten temmelig bestemt forbyde ham huset. Petersens udpræget nervøse temperament førte ham efterhaanden til at rette saa stærke beskyldninger mod C.-H. for et mod ham hadefuldt sind, der umulig kunde bede den 5. bøn paa rette maade, saa at præsten, der tog sig dette mere nær, end det var værd, søgte andet embede. Men denne beklagelige strid gjorde selvfølgelig intet skaar i det smukke forhold ellers mellem præsten og menigheden, der med tak bevarer baade ham og hans brave, hjærtevarme hustru i en god ihukommelse; hun som i sjælden Grad ejede den Evne at aabne Hjemmets Døre for Menigheden.

I Kristian Nielsen (1896—99) skulde menigheden faa en tredie præst af den grundvigske kirkeretning. Fynsk bondesøn, menighedsbarn fra Ryslinge og med stærk trang til at gaa ind i en friere kirkelig stilling lig den, han kendte fra hjemegnen. Sygdom hindrede ham dog deri og lagde sig snart med en saadan tyngelse paa ham, saa han maatte tvivle paa at faa tildelt en lang virketid. Men medens det udvortes menneske tog af, voksede det indre, og med

det alt hans virke i lødighed. Menigheden beundrede denne lidende mand, der ofte maatte standse i sine prædikener paa grund af smærter, og hang med kærlighed ved ham for hans udholdenheds skyld og al hans gode tale og færd, der røbede aandens herre-

Pastor Chr. Nielsen.
Præst i slutningen af 1890'erne.

dømme over legemets kraftsløshed. I sit sidste leveaar syslede han stærkt med Grundtvigs salmer. En afhandling, der efter hans død (33 aar gl.) offentliggjordes i tidsskriftet „den danske højskole“, røbede en fin poetisk sans og en dyb indlevethed i de grundtvigske salmers tænkeverden.

Johan Andreas Brix (1899—1902) var en begavet prædikant, kort, klar og fyndig. En noget re-

serveret og kølig natur gjorde ham det lidt vanskeligere at vinde vestjyden, der selv har sin styrke i det personlige og hjærtelige mere end i det kritiskklare eller i tilslutning til anskuelser. Brix havde en ualmindelig rig hjælp i sin hustru, Charlotte Tobiesen, der ved sin hjærtevarme, opofrende færd, og sine, trods meget svagt helbred, flittige besøg hos de syge

Pastor Johan Andreas Brix.

og fattige vandt alles kærlighed. Som formandens død gjorde ende paa hans gerning her, nødte hendes sygdom dette præstepar til at søge bort til en mildere egn. — —

Af let fortaaelige grunde skal kun lige navnene nævnes paa de to flg. præster Niels Anton Jensen (1903—14), Halvdan Helweg (1915—18).

„Præsten og menighedslivet“ har dette afsnit heddet. Men det har jo rigtignok fortalt mest om de første. Det ligger i sagens natur, for dem kan der da vides lidt om, medens menigheden som oftest undrager sig som den, der lever i det stille. Af og til glimter en begivenhed frem, der kaster lys over en eller anden side af dens liv, men saa skjuler saa lille en kreds sig atter. Imidlertid bør her gøres et forsøg til sidst paa at trække nogle linjer ned gennem tiderne; er de end kun som adskilte punkter længere tilbage, kan der blive mere sammenhæng i dem ned mod vor egen tid.

Den omstændighed, at Jærnvad blev et vice-pastorat, betød, at præsterne kaldedes af biskopperne og følgelig saa vidt gørligt blev af samme aandelige retning som disse; og dette har jo sikkert da atter sat mærker i menigheden. Da nu biskopper i reglen er ret tro afspejlinger af de skiftende aandelige vejr, der gaar hen over et land, kan det vist siges, at Jærnvad sogn er ledet ind under de samme aandelige strømninger, har gjort bevægelserne med nok saa troligt som de fleste andre sogne. Det ses jo da ogsaa, at her har været baade den gamle rettroenhed og pietismen, baade rationalismen og de nyere bevægelser, skønt disse sidste er kommen ad andre veje, da jo bispemyster sin meste indflydelse ved den ny forfatning i 1849.

Men dette er igen præsterne eller i det højeste sognet set fra præstegaarden. Vi skulde ogsaa have et mere selvstændigt billede af dette.

Lad os da her mærke os, at det er et vestjydsk sogn. Det betyder 3 ting: en karakterejendommelighed, et socialt forhold, forskelligt fra de fleste egne i vort land, og et landskabeligt forhold.

Vestjydens fremtrædende karaktertræk er den jævne trohjærtighed. Lukker han maaske end noget langsomt op og sindigt ind, saa gemmer han det langt inde og bevarer det derfor sjælden trofast, alt det der vinder hans hjærte. Sproget, der er en god vejleder i dette spørgsmaal, røber ved sin sindige soliditet og varme tone netop denne grundegenskab. Men den turde være bleven yderligere dyrket og styrket ved det lykkelige sociale forhold, at Vestjylland næsten kan kaldes — og Jærnved sogn kan helt ud kaldes indtil den seneste tid — landet uden herregaarde og uden jordløse husmænd. Stor standsforskkel lukker, mens lighed aabner sindene i venlig deltagelse. Fælles kaar giver fælles sag, og gensidig forstaaelse øger hjælpsomheden, hvor ulykke træder ind, og holder saaledes modet oppe hos de ramte, saa ingen synker ned i haabløs forkuethed, ligesaa lidt som andre fristes til højt hævet, kølig overlegenhed.

En tredje ting turde arbejde i samme retning: Det aabne landskab, hvor intet spærrer for det vide udsyn, men lader èn atter og atter favne hele kvadratmil i èt blik, erindrer èn idelig om „alle de andre“, dem, hvis hjem man saa let faar øje paa (skove og bjærge, ja selv kun bakker lukker sindet ved at stænge for synet), samtig med at disse endeløse flader bringer en til møde med samme tanke, som havets og himlens „udstrakte befæstning“ giver: evighedens alvor.

Alt dette samler sig da til at skabe det sind og hjærte, der danner den gode jord for ordets sæd. Det

vestjyske hjærte i sin type er et, „smukt og godt hjærte“. Her kan blive et godt menighedsliv.

Men skygge følger lys. Her er ogsaa de 3 andre i lignelsen omtalte slags jord. Vestjyden handler meget, maa ifølge sin næringsvej gøre det. Men dersom et menneske idelig og altid lever i den handel, hvor der tinges og pruttes, roses og dadles, forsikres og paastaas, da er han udsat for den fare, at jorden bliver den nedtrampede vej. Og omvendt: Vestjyden lever i en afsides verden; kommer han ikke ud at rejse, hvad han forøvrigt har stor lyst til, faar han let hjemmemenneskets hang til uforanderlighed; og vil nogen lidt for voldsomt bryde ind med ændringer, bliver han stejl og stædig paa det gamle: Jordbunden kan blive stenet. Og saa igen: Baade det at komme meget ud i handel og vandel og det at blive et slideligt hjemmemenneske i altfor ensformige vaner kan kalde paa trangen til selskabelighed eller adspredelser. Det barske klima gør sit; og saa har vi drikkeriet med de deraf vaagnende lidenskaber. Jorden kan blive uren med baade tjørn og tidsel. I en falden verden bliver det ikke anderledes: hver egn og hvert livsforhold faar sine farer.

Alligevel — der er forskel, og det vil vanskelig kunne nægtes, at Vestjylland er et lykkeligere land med en gunstigere jord end ret mange steder. Det har vistnok ikke lidt til fælles med landet lige vest derfor: Skotlands afsides liggende, landsby — stille dale.

Og alt dette gælder nu i afgjort grad for Jærnved sogn. Det er typisk vestjysk; det har den gode hjærtemuld, men det kender ogsaa pletvis de 3 andre slags. Spørgsmaalet om menighedsliv bliver jo saa egentligt spørgsmaalet om opdyrkningen og rensningen af disse og om ævnen til at saa den rette sæd.

At dette ikke er lykkedes lige godt altid, er en selvsagt ting. En mand som Brorson har sikkert sunget meget godt ind i menigheden med sin faders smeltende salmetoner. Og en kraftig natur som Lindberg har faaet megen sædelig alvor og retskaffenhed til at slaa dybere rødder. Men de var der saa kort. Og rationalismen kom ogsaa her og gjorde sin fladtrædende gærning, indledet maaske endog af Lindberg selv, om end sikkert mod hans vilje. Hin stædighed, der havde givet sig udslag flere gange ved stolestadestridigheder, kommer igen saa sent som i Løwes tid og giver sig en juledag et paa en gang tragisk og komisk udslag. Man forestille sig det ret! Dær har præsten nu ansat, lad os tænke os, Nr. 162 (Her kommer, Jesus, dine smaa), da slaar de vrede mænd det samme Nr. op i evang.-krist og istemmer da med en aldrig kendt kraft en salme om Jesu ord paa korset! Men netop om det samme slægtled ved vi, at naar det kneb, tyede de tilbage til Brorsons salmer, hvilket jo var de samme toner, som nu gentilbødes i Roskildebogen. Altsaa en uvidenhedens paastaaelighed i forbindelse med det af en noget ilter præsts tirrede sinds stædighed. Adressen efter hans bortrejse taler i samme retning. Men saa var det jo alligevel netop den samme præst, der genvakte de dybe toner til pris for menneskens forsoner, fik større selvstændighed frem, fik den enkelte taget ud af sammenhængen med de andre, fik givet ham et kristeligt „jeg“ i stedet for det uselvstændige „vi“ og med denne værdiforøgelse genindsat i sammenhængen, i menigheden. Og ikke mindre de unge end de gamle, hvorved han lagde grund til meget godt i kommende dage, naar disse unge som modne mænd gav sognet sin tone.

Men idet denne tone ingen støtte fik af de to flg. præster, blev den for lavmælet, og andre toner, som havde været trængt tilbage, kom atter til magt, drikketonen f. eks. Ikke faa mænd maatte, tildels af den grund, sælge deres gaarde og rejse bort.

Men med Bredsdorff kom sangens magt over menigheden. Og poesien blev taget i brug baade af ham og de følgende præster. De forstod, at, hvor en god bog kunde finde øre, fik hjertet med det samme afsmag for de ringe toner og de tarvelige fornøjelser. Der blev saaledes i det smaa holdt højskole med højtlæsning og folkelige foredrag for ungdommen, snart i kommuneskolerne, snart i præstegaarden, og jordbunden forbedredes derved. At føres gennem den gode bogs fremstilling til andre egne udvider og bevægeliggør; at være i godt selskab med bogens personer drager til selv at komme til at høre til det gode, livets gode selskab. Idealerne legemliggøres og drager mod den straalende top; og da bliver der brug for den stærke Herre, som alene kan løfte os derop paa aandens stærke vinger.

Man faar mere virkelig brug for menighedens tro, og saa bliver ogsaa det deraf opgroende menighedsliv mere virkeligt, frugt bærende ogsaa for dette liv.

Denne udvikling fortsættes jævnt og sundt og bliver saaledes efterhaanden mere kendelig. Enkelte ting skal her nævnes. Der var efterhaanden, ved at ungdommen tog paa højskole, og de ældre hørte folkelige foredrag lejlighedsvis i hjemegnen, vaagnet trang til at faa et forsamlingshus. Dette byggedes 1903 og har haft en god gærning at gøre, først ved at være stedet, hvor der skulde slaas paa „sagas klingre skjold“, som der blev sagt ved dets indvielse, udvide

og varme hjerterne for fædrelandet, ud fra den overbevisning, at den, der ikke kan elske det fædreland, han kender, kan heller ikke elske det, han ikke har set. Dernæst ved at samle ungdommen til de legemsøvelser og det sunde, rene, muntre samvær, der har betydning for mere end at skabe en sund krop. Et „folkets hus“ i det hele, et midtpunkt for de ting, som hører folket til, og som her drøftes og udøves adskilligt bedre end i en krosal eller paa et hotel, ja i nogen henseende endog bedre end i hjemmene. Det er værd at nævne, at ingen sammenkomst dær, kan tænkes uden sang. Hver familie møder med sin store sangbog, og der synges meget. Man sammenligne dermed møder i vore købstæder eller fortidens (og meget af nutidens) selskabelighed. Mon nogen kan være blind for, at dette forsamlingshus-arbejde er en god forberedelse for kirkens gærning, en opdyrkning og rensning af jorden for „de sædekorn fra oven“, den „sæd til sjælefred“? Det er da ogsaa en kendsgærning, at den del af sognets folk, der kommer hyppigst det første sted, ogsaa er af de trofasteste det sidste.

Haand i haand med dette virker en bogsamling (fra 1903) paa nu flere hundrede bind. „Ord i mund og skrift i bog skal de unge lære“. Aftenerne i hjemmene faar bedre indhold. I 1906 stiftedes en afholdsforening, hvis medlemstal nu er over 100, og hvis indirekte virkning, foruden den direkte, gav sig et saare tydeligt udtryk, da jærnved sogn gav adressen for landsforbud et større stemmetal, end der var virkelig stemmeberettigede i sognet! selv tilfældige gæster stemte med. Sognet er altsaa praktisk talt tørlagt, var det næsten endog, inden Gredstedbro kro blev købt og omdannet til afholdshotel.

Trods sognets lidenhed (1200 indb.) har en sygeplejeforening kunnet stiftes (1911), men dog kun kunnet holdes gaaende i 5 aar i første omgang. Antagelig lever den op igen. — Der har været baade øre og offervillighed overfor hedningemission. Men den sunde Vestjyde gaar ikke i fantasikærlighed til det fjærne det nærmere forbi: Der har især i de allersidste 3—4 aar været et smukt arbejde for fattige københavnske børn, et arbejde, hvor det for Vestjyden typiske i den hjertelige hjælpsomhed overfor, hvad han kan naa at have et nogenlunde personligt kendskab til, rigtig er kommen til sin ret og til en rig udfoldelse

Arbejdet blandt de unge er ogsaa vokset meget i de aller sidste aar. Det er en stor glæde at samles med denne ungdom, ja blot at se den. Her er de gode øjne og de aabne øren, som er betingelse for „en manddom, klog og stærk“, der skal „krone skolens ungdomsværk, vise, den har gavnet.

Under de sidste aars forsøg paa at forny „Kirkeligt Samfunds“ arbejde i vort folk er der ogsaa dannet en afdeling i Jærnved sogn heraf, og med dette tilkendegivet, i hvilket spor man ønsker det kirkelige arbejde gjort og det menighedsliv mere udviklet, som uden at skulle i mindste maade fremhæves som noget særligt vist tør betegnes som stilfærdigt og ægte, sundt og sandt.

Der staar i en af Bjørnsons fortællinger, at kirken staar i bondens tanke paa et højt sted. Det gælder ogsaa for den danske bonde, ikke mindst den vestjydske. Jærnved kirke omfattes med megen kærlighed af sognets folk. Der er, navnlig siden den blev selvejende, og beboerne gennem den valgte styrelse kom til at føle mere ansvar, ofret meget paa den.

Men bedre end at pryde den er at fylde den og bruge dens hellige gaver. Og det gør menigheden. Der er altid en god forsamling til gudstjeneste og en opmærksom deltagelse i alt; megen brug for Herrens nadver og en varm salmesang. Kirken er sognets midtpunkt og bedste samlingssted. Her er hjerteslaget i det lille samfundslegeme, og her genfødes og fornyes hjærtelaget, det hjærtelag for Gud og mennesker, som altid er vidnesbyrd om, hvad virkeligt menighedsliv er. Livet selv hører til de skjulte ting. „Vort liv er skjult med kristus i gud“. Det udrinder til os gennem daabens og nadverens hemmelighedsfulde kilder. Men træets skjulte rod åbenbarer og udfolder sig i dets synlige krone, og dær modnes dets synlige frugter. Troen bliver virksom i kærlighed, i genfødt hjærtelags nye færd.

Kærlighed er lovens fylde
og fuldkommenhedens baand.
Den er, hvad vor Gud vi skyldte,
den er frugten af hans aand.
Derfor med Gudskærligheden,
vokser op omkap Gudsfreden.
Vorde skal vi og ved den,
èt med sjælens bedste ven.

N. A. Jensen.

To Jernvedpræster.

(Af Karen Rask.)

Naar Jernved Kirke har faaet den Plads iblandt os som ovenfor nævnt, kan det have mange Grunde, men den vigtigste af disse er sikkert det ærlige,

levende Vidnesbyrd, der har lydt derinde Søndag efter Søndag lige siden Bredsdorfs Tid, ikke mindst under vore to sidste Præster N. A. Jensen og H. Helweg og trolig fortsat under vor ny Præst N. Kragh, som ved denne Bogs Slutning kun har været her et Par Maaneder. Det er ikke Opgaven her at give en udførlig Skildring af de to nævnte Præsters Færd iblandt os, dertil er de ikke „historiske“ nok endnu; men der er vel næppe nogen af de, der jævnlig søger Virken, undtagen de med Taknemlighed mindes den Tid, de to havde deres Virke her, og derfor vilde føle det som en Mangel ved Bogen, om ikke deres Navne kom med.

Niels Anton Jensen er født den 28. Januar 1869 i Fillerup ved Odder og havde den Lykke at vokse op i et meget opvakt og lykkeligt Hjem. 1892 blev han theologisk Kandidat, var saa et Aars Tid paa Vallekilde Højskole som Lærer, senere i København. 1896 blev han ordineret og ansat som Præst i Lumbsaas i Odsherred til 1903, da han søgte og fik Jernved Præstekald — blandt andet, fordi han ønskede at være saa nær ved Grænsen som muligt. Hans Fa'r havde været med i 64, og Hjemmet tog levende Del i alt det, der fulgte efter: Landesorgen over Tabet af Sønderjylland — det danske Folks Rejsning efter Nederlaget og Sønderjydernes nationale Kamp. Disse Toner er saaledes blevet sunget ind i N. A. Jensen fra Barnsben af, næret op gennem Ungdomsaarene i de Kredse, han kom til at færdes i, og det man een Gang har faaet Kærlighed til, det drages man hen imod. Talrige var ogsaa disse Besøg, han aflagde „derovre paa den anden Side“ for i al Stilhed at tale til dem, der samlede sig om ham, og han udgav i 1910 en Bog om en sønderjydsk

Kvinde, Bojsenslægtens Stammemoder, Geske Marie Outsens, fik en Mindesten rejst for hende i Byen Emmerlev, hvor hun havde haft sit Hjem. Mindesmærket for Dronning Dagmar paa Slotsbanken i Ribe er saaledes ogsaa rejst til dels paa hans Initiativ.

Pastor N. A. Jensen.

Men Jensen var først og sidst Præst. Her i Jernved blev han i omtrent 12 Aar, og her har hans Virke sat dybe Spor, som sent vil udviskes og for manges Vedkommende aldrig. Han pløjede dybt i Hjærtetulden, og sjælden sad man under hans Præ-

dikestol, uden man fik set sin egen Synd og Svag-
hed saa levende, som kun den kan afmale det, der
selv ved, hvad Synd og Skyld er. Men altid blev
man vist Vej ud af Elendighen, og ikke mindre
mesterligt kunde han paa sit billedrige Sprog tale om
Guds Kærlighed og Naade til os Mennesker, saa de
bedrøvede løftede Hovedet paany, de unge lyttede,
og det gav Genlyd i de gamles Sind — altsammen,
fordi han selv levede saa rigt et Sjæleliv. Hvem
glemmer vel de festlige Stunder, naar han efter Præ-
dikenen gik op og ned ad Kirkegulvet og sammen
med os sang det ud, han havde talt om. Det var
Lovsang!

Meget praktisk aandeligt Arbejde blev sat i
Gang, mens han var her; men det er allerede oven-
for skitseret og bliver senere mere udførligt behandlet.
Naar det lykkedes saa godt, som det gjorde, da skyl-
des det for en stor Del Jensens Udholdenhed og saa
dette, at han altid selv gik foran, enten det saa
gjaldt Arbejde eller Penge. Intet blev holdt for godt,
naar noget skulde fremmes — det virker mere end
mange Ord.

1914 søgte han sin Afsked for at foretag^e en læn-
gere Udenlandsrejse bl. a. for at studere Kirkeforhold
i andre Lande, men de skæbnesvangre Augustdage
kom og satte en Bom for den Plan. En kort Tid
var han saa Hjælpepræst for Pastor Kaae i Tikøb,
Nordsjælland, og her kom Indbydelsen til ham om
at være baade Lærer og Præst for den sønderjydske
Fangelejr i Frankrig, som Professor Verrier havde lagt
sig i Selen for at faa oprettet. Vanskeligt kunde et
Tilbud være mere kærkomment for Jensen end dette,
og man kan vist godt sige, at alle hans Venner glæ-
dede sig sammen med ham over det; thi den sønder-

jydsk Sag var mer og mer bleven ham en Hjærtesag. Som Fod i Hose blev den Udenlandsfærd ikke. Hans gode Breve, der har cirkuleret mellem Venner herhjemme i Danmark, fortæller adskilligt om Arbejdets Besværligheder og Glæder, for disse var der ogsaa mange af. Det er endnu, som om man kan se Fangerne ved hans Talerstol staa ved Kortet over Sønderjylland og hver især finde den Plet Jord, hvor „Jeg har Rod, hvorfra mig Verden gaar“. — — Naar Opholdet i Frankrig ikke blev af saa lang Varighed, som tænkt og ønsket, var Grunden den, at Fangerne kom paa Landarbejde omkring hos Bønderne, blev spredt omkring over et stort Landomraade og derfor kun kom hjem til Lejren nu og da Saa opstod hos Jensen Tanken om Rusland, hvor det ogsaa var lykkedes at faa en lille særskilt Lejr for Sønderjyder dannet. Tanken om at faa denne forøget, prøve paa at finde og kalde paa alle Sønderjyder i dette store Land, det var noget, der drog ham! Og med en Udholdenhed, der kalder paa ens Beundring, gjorde han, trods sit noget skrøbelige Helbred, her i 1½ Aar et Arbejde, der blev til den største Hjælp for de af vore sønderjydske Fanger, han fik med at gøre. Smaat var det med Klæder — endnu mindre med Mad (ogsaa for ham selv), allermindst med hjemlig Varme for dem derovre. Alle tre Ting søgte han at raade Bod paa, dels ved Hjælp her hjemme fra, dels fra danske i Petrograd og Moskva og saa, hvad han selv kunde yde, som en af dem udtrykte sig: „Harvde vi ikke Dagen igennem haft Aftentimerne sammen med Pastor Jensen at glæde os til, ved jeg ikke, hvad der var bleven af os; men hvor det dog hjalp“. Sine „Fanger“ sendte han herhjem under falsk Pas i smaa Hold for ikke at vække Opsigt, selv kom han med

det sidste Hold. Nu for ca. 3 Maaneder siden har han faaet sin Plads anvist nede midt iblandt Sønderjyderne som Frimenighedspræst i Bovlund, og det er sikkert med Glæde og Tak i Sindet, han som første Mand er rejst derved.

N. A. Jensens Eftermand i Embedet her, Halvdan Helweg, er født den 25. Febr. 1884 i en mindre By i Staten Wisconsin, Nordamerika, hvor hans

Pastor **Halvdan Helweg.**

Fader, Thorvald Helweg den Gang var Præst for danske Udvandrere. Sin egentlige Barndom levede han dog i West Denmark, en dansk Nybygd i Wis-

consins Skove, nord for St. Paul, hvor Faderen var bleven Præst og Præsteskoleforstander. Han har senere skrevet en Bog om een af de stouteste Mænd, kaldet „den gamle Smed“, i denne sin Barndomsby. Da han var 12 Aar gammel, flyttedes Hjemmet til Vallekilde Valgmenighed paa Sjælland, og her hengled Resten af Barndomsaarene. Mange og forskelligartede har saaledes de Indtryk været, der er kommen til at præge Sindet, og som Amerikaner lærte han tidlig at hjælpe sig selv i alle Forhold og være Lige med alle — Egenskaber, der præger ham den Dag i Dag. Lærdommen fik han mestendels herhjemme i Danmark, og efter endt Uddannelse var han en kort Tid Huslærer; men hans Hu stod til Amerika, og 27 Aar gammel blev han kaldet til Præst i sin Fa'rs gamle Embede i West Denmark. Aaret efter var han herhjemme for at holde Bryllup med Ellen Margrethe Hagerup, Datter af Forlagsboghandler Hagerup, Kbhv., hun fulgte saa med til Amerika som hans Hustru, og helt let har det sikkert ikke været for hende at ombytte den fornemme Frederiksberg Allé i Kbhv. med Forholdene i en dansk Nybygd i Amerika og senere her blandt vestjydske Bønder; men lad det være sagt med det samme: Fru Helweg gjorde, hvad hun kunde for at leve sig ind i Forholdene og rette sig efter dem, naaede et langt Stykke frem, saa langt, at hun de sidste Aar her følte sig hjemme iblandt os. Hendes skrøbelige Helbred tillod hende ikke at tage Del i saa meget af sin Mands Arbejde ude i Sognet, som hun gerne vilde; saa hendes Indsats som Præstekone nærmest blev det, hun var som Hustru; men det kan ogsaa betyde meget.

I West Denmark var de i 3 Aar, flyttede saa, og Helweg blev Forstander for den dansk-ameri-

kanske Højskole Tayler i Minnesota. Efter en god Begyndelse afbrød han denne Gerning, da to Aar var gaaet, idet han stærkt hævdede Nødvendigheden af, at man i denne store danske Koloni vendte tilbage til en tidligere Ordning, hvorefter Præstegærringen og Forstanderordningen var forenede. En stor Del af Menigheden ønskede ham kaldet til disse Virksomheder, men da der ikke kunde blive Enighed om dette, bestemte han sig til at rejse, idet han haabede, Kredsen maatte finde en Mand, den kunde samles om til dette dobbelte Embede. I Amerika var der paa det Tidspunkt ingen tilfredsstillende Arbejdsplads at finde, og de satte da Kursen ad Danmark til og havnede her i Jernved i Februar 1915. Her blev de i fire Aar — disse fire urolige Krigens Aar, hvor saa meget af det bestaaende sank i Grus — Troner faldt — gamle Vedtægter, hævdede Meninger o. s. v. fik staa sin Prøve for tænksomme Mennesker og faldt mange Steder igennem, fordi de ikke bundede dybt nok. Helweg fulgte levende med i alt dette, baade hjemme og ude, saa klart Tidens og Livets Opgave til den enkelte og til Menigheden i det hele. Derfor var en af de stærkeste Toner i hans Forkyndelse denne, at føre sin Kristendom ud i Livet. Gennemærlig, sand og sund som han selv var i sit Gudsforhold, blev han aldrig træt af at komme det forløjede i vor Tankegang, i vort Forhold til hverandre, til Livet i det hele baade opad og udad, tillivs, og talte han varmt om Kærlighedens Magt, glemte han heller ikke Retfærdighedens Krav til kristne Mennesker. Hvor tit er man ikke gaaet ud af Kirken med Sindet fyldt af Arbejdsiver og Arbejdslyst og det baade gamle og unge. Selv var han en Mand i stadig og stærk Udvikling. Den bedste Maalestok for

dette var hans Prædikener. Sammenlignede man disse fra det første Aar med de fra det sidste, var der meget stor Forskel baade menneskeligt og kristeligt, og hans varme ydmyge Bøn var et Vidnesbyrd om, hvorledes han arbejdede selv og tog imod.

Som Jensen var stærkt grebet af den nationale Bevægelse i vort Folk, var Helweg ifølge sin Opdragelse, Natur og Tidens Strømning det af den sociale. Den første er vi kommen til at tage Standpunkt til, den sidste kommer ingen af os udenom. Men er et kristent Menneske virkelig greben af en stor Sag, gaar det i et med hans Gudsforhold, de to Strømninger i Sindet kan ikke skilles ad, og fører han Ordet, saa skinner det igennem, og han drages ind i Forhold, hvor han bedst kan komme til at virke i samme sammen med sin Præstegæring. Dette viser ogsaa den Plads, Helweg fik, da han rejste herfra, nemlig i Ousted paa Sjælland, hvor de sociale Forhold er meget mere forskellige end her.

Kaster man Blikket tilbage paa disse 16 Aar, da tegner der sig for een Billedet af en aandelig Arbejdstid i Sognet og af et Par Mennesker i Arbejdsdragt, rede til at sætte alle Kræfter og Evner ind, naar der kaldes paa dem, men tillige af et Par ydmyge kristne Personligheder, der inderst inde arbejdede efter den Tankegang: „Vi er kun Saamænd. Det er Gud, der giver Væksten. Hans alene er Æren!“ Hver havde sin Achilleshæl at kæmpe imod, som alle vi andre, hvad de da heller ingenlunde lagde Skjul paa, sligt kan forøvrigt ikke skjules, og hænde kunde det, at deres Kanter og vore Kanter stødte sammen, men i det lange Løb mister dette sin Brod, fordi de havde faaet den Gave at kunne give langt mere, end de tog. Og saadan vil deres Minde leve iblandt os som Helhed;

thi Gud ske Lov, det gode er i Slægt med det evige, det lever, naar alt andet forlængst er vejret hen. Maatte saa vi hver især have arbejdet med, saa den gode Livets Sæd maa være falden i god Jord, at ikke Tidens forfærdelige Uro maa trampe den ned, men at den kan faa Lov at spire og vokse til Opmuntring og Styrke for de, der har virket her, ikke mindre for den, der skal fortsætte og allerede har gjort en god Begyndelse, til evig Gavn og Glæde for os alle — altsammen til Guds Ære.

Skolevæsenet.

I den katolske Tid var Skoleundervisningen væsentlig indskrænket til Klostrene; men da de laa spredte og ikke alle gav sig af med Undervisning, var det kun et Faatal af Børnene, der blev underviste. Der begyndte derfor rundt omkring i de større Byer at rejse sig Krav om lettere Adgang til Undervisning, og da Gejstligheden, som omkring Aar 1200 ret var i sin Magt og Vælde, nødig vilde lade en Lejlighed til at paavirke de unge gaa bort, opstod der i Stiftsbyerne en ny Slags Skoler de saakaldte Domskoler eller Katedralskoler, i hvilke Biskoppens Medhjælpere, Kannikerne, underviste. Undervisningen i disse Skoler blev dog snart til rent Formvæsen og Pedanteri; man fortabte sig i intetsigende Disputer, og Skoletugten var umaadelig haard. Den bekendte Reformator Kristen Petersen siger: „Drengene blev ubarmhjertig behandlede med store Ferler (Bøddelris). Og spurgte man Hørerne, som Lærerne kaldes, hvorfor de var saa haarde, gav de til Svar: „Jeg haver saaledes købt min Lærdom og Visdom, jeg vil ogsaa saaledes sælge hannem“. „Drengene lærte kun to Ting“, siger han „at tage mod Prygl og at snakke Latin“. Trods de daarlige Forhold vedblev Domskolerne dog stadig at være godt besøgte. Roskilde Skole havde paa Reformationstiden 900 og Ribe Skole 700 Elever.

Det første Forsøg paa at udføre Folkeskoleundervisning her i Landet blev gjort af Christian den Anden; men da han maatte gaa i Landflygtighed, blev hans Love brændt, før de traadte i Kraft.

Efter Reformationens Indførelse blev der gjort et lille Tilløb til at faa indført almindelig Undervisning

i alt Fald i Kristenkundskab, den saakaldte Degnelæsning, om hvilken Ordinansen siger; „Saa skal Sognedegnene undervise det unge Bondefolk udi Børnelærdommen, Kathekismen, een Sinde om Ugen, udi Sted og Stund, som Sognepræsten dem foreskriver. Alle Landsdegne skulle herefter ligesaa lære Børnelærdommen, og dersom de dertil ikke er bekvemme, maa de ikke være Sognedegne.

Om Reglerne for denne Degnelæsning udtaler Sjællands første lutherske Biskop, Peder Palladius: „Som Sognepræsten lærer og underviser de gamle, saa bør og Sognedegnen lære og undervise de unge. Naar det om Søndagen har ringet første Gang, da skal Degnen klemte 13 eller 16 Klemt, og da skulle de vide, at det klemter til Børnelærdom. Ungdommen skal da komme til Kirke og sætte sig i de øverste Stole, og Degnen skal staa imellem dem og lære Børnelærdom med Lyst og Lempe, efter som den Degnebog, som blev prentet i København, udviser. Men til dem, der ikke bor i Kirkebyen, skal Degnen komme mindst en Gang om Maaneden, en Søndag Eftermiddag, naar det er dejligt Solskin, øg Børnene kunne komme fra Huse.“ Til Forældrene siger han, at hvis Børnene ikke vil gaa til Degnen, da maa de „hellere slaa dem med Riset, da det er bedre, end at Bøddelen skal slaa dem“.

Indførelsen af Degnelæsningen havde store Vanskeligheder at overvinde. Biskopper og Landemoder klager ofte over Degnenes Forsømmelighed, og Bønderne er meget uvillige til at lade deres Børn møde til Læsningen. Biskop Peder Palladius giver sin Sorg herover Udtryk i følgende Hjertesuk: „O, Herre Gud, at man skal nøde Folk til deres egen Nytte og Gavn!“

Løbedegne.

Allerede før Reformationen havde Domskolerne faaet Ret til at besørge Degnetjenesten i de omkringliggende Sogne ved de saakaldte Løbedegne, der var Elever fra Latinskolens ældste Klasse. Under tiden var det nærmest Børn, men i Reglen var det Folk, der paa Grund af Dovenskab eller Mangel paa Evner var bleven gamle paa Skolens Bænke. Ofte var det rene Subjekter, der var hengiven til Drik eller anden Liderlighed. De skulde saa tjene deres Udgifter til Skoleopholdet ved at udføre den saakaldte Degnelæsning. At den Kristendomsundervisning, Børnene fik af saadanne Lærere, var værre end intet, er selvsagt.

Af et Brev, som Biskoppen i Ribe udstedte den 13. April 1514 til Sognepræsterne i Ribes Omegn, fremgaar det, at Jernved Sogn ogsaa har været velsignet med den Slags Degne. Han meddeler deri, at da Skolemesteren i Ribe fra gammel Tid af har haft Ret til at besætte Degneembederne ved deres Kirker, saa indrømmer Biskoppen ham nu den samme Mynighed, for at Skolen kan vedblive at florere ved Kundskaber og Lærdom.

Man ser heraf, at det allerede 1514 var en gammel Skik, at Domskolens Rektor besatte de nærmeste Degneembeder, og den hørte ikke saa snart op. Over hundrede Aar efter, den 20. September 1617, udstedtes der nemlig en kgl. Skrivelse til Biskoppen i Ribe om at sørge for, at de ældre Bestemmelser, om at Sognene omkring Ribe skulde have deres Degne fra Ribe Skole, overholdes.

De 25 Sogne, der paa dette Tidspunkt kom med under denne Bestemmelse, var: ¹⁾ Vor Frue Sogn, ²⁾ Sorte Brødre Sogn, ³⁾ Fardrup, ⁴⁾ Vester Vedsted, ⁵⁾ Vilsleff, ⁶⁾ ikke udfyldt, ⁷⁾ Jernuit, ⁸⁾ Darum, ⁹⁾ Hun-

derup og Bramminge, ¹⁰⁾ Lintrup og Hjerting, ¹¹⁾ Røding og Skrafue, ¹²⁾ Hygom, ¹³⁾ Giøring og Verup, ¹⁴⁾ Seem, ¹⁵⁾ Spannet, ¹⁶⁾ Hørup, ¹⁷⁾ Huidding, ¹⁸⁾ Rodagger, ¹⁹⁾ Reisby, ²⁰⁾ Vodder, ²¹⁾ Brøns, ²²⁾ Folding og Malte, ²³⁾ Kalfflund og Hiortlund, ²⁴⁾ Herritsted, ²⁵⁾ Lenit.

De fleste Beboere i Sognene var kede af Løbedegnene og deres Undervisning, og de søgte ved flere Lejligheder at blive dem kvit, hvilket fremkaldte Stridigheder, hvori Latinskolerne næsten altid sejrede.

Sædedegnene.

I de Sogne, der laa over 2 Mil fra Dom- eller Latinskolen havde de som Regel Ret til at faa ansat en Sædedegn eller Sognedegn, og i 1661 udstedte Kong Frederik den Tredie en Forordning om, at „Sædedegnene paa Landet skulde have saadanne Boliger, at de i dem kunde holde Sæde for Ungdommen“.

Da „Danske Lov“ udkom 1683 indeholdt den en Bestemmelse om Degnenes Arbejde. De kan nu ikke nøjes med Dégnelæsning alene. Bestemmelsen lyder saaledes: „Degnene paa Landsbyerne skulle foruden den Undervisning, som sker om Søndagen, ogsaa en Gang om Ugen undervise Ungdommen i Børnelærdommen, saa at udi hver Uge udi Sognet det hele Sogns Ungdom een Gang bliver af Degnen undervist; og paa det sligt des bekvemmere kan ske, skal Ungdommen af Torper og smaa Byer forføje sig til det Sted, som Degnen dem henstævner med Præstens Villie og Raad“.

Ved Ungdommen forstaas større Børn og voksne unge Mennesker.

Om Degnenes Rettigheder findes i „Danske Lov“ følgende Bestemmelse: „Degnene fra Landsbyerne skulde overalt være bosiddende hos Sognene og nyde

de Degneboliger, som af Alders Tid haver været Degnene tillagte med al deres rette Tillæg, og hvor ingen Degnebolig været haver, skal dennem af Kirkerne og deres Patroner og Forsvar forskaffes bekvemme Boliger i Sognet, hvilke Degnene selv skulde holde ved lige og forbedre; men ellers nyde dem fri for Landegilde, Ægt og Arbejde“.

Med denne Bestemmelse var det Hensigten at afskaffe Løbedegne, hvilket lidt efter lidt ogsaa skete, derimod blev det kun smaat med at faa opført Skoler og Degneboliger. Den sidste Bestemmelse, at Degnen selv skulde vedligeholde og forbedre sin Embedsbolig, virkede ogsaa i høj Grad hemmende; thi de Boliger, som da opførtes, var da meget usolide, og Vedligehold og Forbedring af dem kunde derfor blive saa bekostelig, at det oversteg Degnens økonomiske Kræfter. — —

Naar der i foranstaaende er givet en kort Beskrivelse af Skolevæsenets Udvikling indtil 1700, uden at der er synderligt, der specielt berører Skolevæsenet i Jernved, er det, fordi der næsten ingen Oplysninger findes om Skolevæsenets Tilstand i Sognet i dette Tidsrum; men det, der er skrevet om Landets Skolevæsen i Almindelighed, vil ogsaa saa nogenlunde passe paa dens Tids Skoleforhold i Jernved Sogn.

*Kristian den Sjettes Forordning
om Skoler paa Landet af 23. Januar 1739.*

1721 og de følgende Aar lod Frederik den Fjerdé rundt omkring paa sine 12 Rytterdistrikter opføre 240 grundmurede Skoler, hvoraf der har staaet enkelte helt til vore Dage. Denne Foranstaltning fik dog ikke direkte Betydning for denne Egn, idet der, saa vidt vides, ingen Skoler blev bygget i den, i alt Fald har

der ikke i Jernved Sogn været en saadan Skole. Større Betydning for hele Landet, fik det, da Kristian den Sjette udstedte sin ovenfor nævnte Forordning af 23. Januar 1739.

De vigtigste Bestemmelser i denne lange og udførlige Forordning lyder saaledes: „Degnene skal i Stedet for den i Danske Lov befalede ugentlige Læsning holde ordentlig dansk Skole og undervise Ungdommen i Kristendom, Læsen, Skriven og Regnen.

Foruden Degnene skal der overalt beskikkes saa mange Skoleholdere og indrettes saa mange Skoler, som Biskoppen og Stiftamtsmanden finder det nødvendigt, og af Kongen efter deres Forslag approberes. Hvis alle Børn i et Sogn paa Grund af Afstanden ikke kunne søge een Skole, skal der holdes Omgangsskole i en saadan Udstrækning, at Sognets Ungdom kan blive undervist i det mindste 3 Maaneder aarlig“.

Angaaende Skolehusene bestemtes der, at de skal være 8 a 12 Fag og god Bondebygning med Egestolper og Fodstykke, hvor det er gørligt, Fyrretømmer, klinede Vægge og Halmtag, inddelte som Skolerne paa Ryttergodset, med Loftsrum, Stald for 2 Køer og nogle Faar, Lejlighed til Foder og Brænde, og for Børnenes Helbreds Skyld noget højere til Loftet end i de ordnære Bønderhuse.

Skolestuen skal være saa stor, at alle til Skolen hørende Børn deri bekvemmelig kan rummes, og ved et lavt Skillerum eller Træværk delt i 2 Parter, saa at Pigerne sidder adskilte fra Drengene. Til hvet Hus skal være en Kaalhave og en Brønd.

Foranlediget af ovenstaaende Forordning blev der rettet Forespørgsel til Skolekommissionerne om, hvorvidt der forefandtes Skolehus med Degnebolig i Sognet.

Paa denne Forespørgsel har Sognepræsten i Jernved, Christopher Fiord, givet følgende Besvarelse 15. Juli 1743:

¹⁾ „Her i Sognet er og bør være en bosiddende Degn“.

²⁾ Kirken tilhører hans højædle Højærværdighed Biskoppen i Ribe.

³⁾ Degnen her i Sognet hverken har eller har haft nogen Degnebolig, ej heller derfor noget Tillæg, saa vidt vides og kan mindes, men har hidindtil maattet leje et Kammer eller Hus hos fremmede. Han kunde dog vel faa Bolig, dersom han maatte tillægges det Boel, som tilhører Kirken — er det nærmeste Sted ved Kirken, svarer aarlig 10 Skæpper Rug til Kirken, og beboes af 2 gamle Folk Peder Mikkelsen og Hustru, hvilket saa at være bevidnes af undertegnede, som er og forbliver, velærværdige og højlærde Hr. Provst.

Deres ydmyge Tjener

Christopher Fiord.

Det har dog sikkert ikke været Meningen, at det omtalte Boel skulde tages i Brug til Degnebolig, før de to gamle var døde, og „mens Græsset gror, dør Horsemor“. Nogle faa Aar efter blev Degneembedet af den daværende Biskop i Ribe givet til Præsteembedet til „dets Forbedring“. En praktisk Maade at løse Boligspørgsmaalet paa. Degneembedet hørte nu sammen med Præsteembedet fra ca. 1750—1819 (Den „babyloniske“ Degneudlændighed i Jernved).

11 Aar efter at Forordningen af ²³/₁ 1739 var traadt i Kraft, afholdtes der i Gredsted et Møde, ved hvilket, der vedtoges en Overenskomst angaaende Skolevæsenets Ordning i Gredsted By. Da det er det eneste Dokument, der findes om Skolevæsenets Ordning i

Sognet paa den Tid, og da man med Sikkerhed kan gaa ud fra, at en lignende Ordning har fundet Sted for de andre Byers Vedkommende, anføres Vedtægten i sin Helhed:

„Anno 1750, den 12. Oktober, var vi samtlige Bymænd og Beboere i Gredsted By samlede, hvor og paa Sognepræstens, Hr. Christopher Fiords, Vegne og i hans lovlige Forfald var til Stede Hr. Mag. Thomas Montagne, Conrektor udi i Ribe latinske Skole, og blev da i hans Overværelse af os alle i den hellige Trefoldigheds Navn sluttet og indgaaet, som af os og vore Efterkommere til evige Tid hellig og ubrødelig skal holdes uden ringeste Dispute eller Indvending under hvad Navn nævnes kan, idet det af vor aller naadigste Konge anderledes ved paabydende Forordning skulle reguleres, nemlig, at vi vil underholde og lønne aarligen fra Mortens Dag til Paaske, en habil og i sin Saligheds Kundskab vel grundet Skoleholder, hvilken Skoleholder paa Grund af de kongelige allernaadigste Forordninger om Skolerne paa Landet af de nuværende og efterkommende Sognepræster kaldes, beskikkes og eksamineres, dog at Præstens Medhjælper og en anden Mand i Gredsted paa vores samtliges Vegne proponerer en bekvem Person til Skoleembedet for Præsten; men skulde samme Person ej ved Eksamen af Præsten duelig findes, har Præsten til Jernved Menighed, som meldt Magt og Myndighed, en anden dueligere Person til Skoleholder at kalde og indsætte.

Samme Skoleholder omgaar med Børnene en Uge hos hver Mand i Byen, som besidder store eller smaa Gaardparter, og nyder ligeledes Kost ugentlig hos dem, som besidder store eller smaa Gaardparter i Gredsted By; men den Løn, som Skoleholderen er tillagt, nemlig fire Sletdalere, udredes af de, der har saa store Børn, at de behøver at søge Skolen. Enhver af Forældrene betaler, lige som de har mange Børn i Skolen, efter sin Andel; men Skoleholderens Kost ugentlig gives af ovenbemeldte, enten de har Børn eller ej.

De allerfattigste Børn, der lige saa vel i Gredsted By bør oplæres i deres Saligheds Kundskab som de bosiddendes og formuendes, nyder Iri Skolegang til at lære deres Børnelærdom og Saligheds Kundskab. Men vil de undervises i Skrivning og Regning, da betaler hver sin Andel.

Befindes nogen uvillig, hvem det og være kan, der efter denne sluttede Kontrakt bør udrede Kosten eller Lønnen til Skoleholderen, enten af os eller vore Efterkommere i Gredsted By, skal han straks af de beskikkede Byens Mænd pantes for saa meget, som paa hans Anpart kan komme, enten det er for Kosten eller Lønnen.

Dersom nogen Fejl findes hos Skoleholderen, at han enten ikke flittig lærer Børnene eller falder hen til Laster, hvoraf de unge Sjæle kan tage Forargelse samt ej viser sig lydige mod Præstens Ordre, der skal foreskrive og foresætte ham baade Maaden at lære Børnene paa, samt hvor ofte han ugentlig skal katekisere for Ungdommen i Skolen, da skal saadan forargelig og udydig Skoleholder efter forefundne Omstændigheder afsættes og en anden bekvem i hans Sted kaldes, samt intet nyde til Løn.

Til Stadfæstelse af denne sluttede og godvillige indgaaede Kontrakt, der til evig Tid af os og vore Efterkommere ubrødelig og uden mindste Dispute skal elterleves og holdes, har vi samtlige Beboere den underskrevet, som vi lover og indgaar, at denne vor Kontrakt og Forening skal vorde læst og indprotokolleret paa Skads og Gørding-Malt Herreds Ting. Ligeledes bliver denne Original stedse liggende og skal findes hos den i Gredsted By, som er Præstens Medhjælper, og saa ofte en ny Medhjælper indsættes, bliver denne Kontrakt til Forvaring leveret. Ligeledes en ligelydende Genpart af os egenhændig underskrevet Præsten leveret, som vi og er begærende venlig og kærlig, at saavel vor nuværende Sognepræst, som Mag. Montagne med os til Vitterlighed Kontrakten vil underskrive og forsegle. Saaledes da sluttet og indgaaet“.

Gredsted By, d. 17. Marts 1757.

Kiels Andersen,	Knud Hansen,	Laust Laustesen,
Peder Jensen,	Mickel Sørensen,	Ole Jensen,
Niels Christensen,	Thomas Andersen,	Klaus Lauridsen,
Christen Jensen,	Peder Hansen,	Peitter Christensen,
Niels Lauesen,	Anders Jensen,	Frederik Hermansen,
Lars Jensen,	Kield Christensen,	Mads Madsen,
Jens Simonsen,	Hans Christensen,	Enewold Jacobsen,
Peder Christensen,	Truels Truelsen,	Terkel Lauesen.

Til Vitterlighed og efter Begæring af ovenskrevne Beboere i Gredsted By underskrives og forsegles af

Thomas Montagne, Christian Fiord.

Læst i Retten paa Skads og Gørding-Malt Herreds Ting den 21. Marts 1786.

H. Wantoe.

Til Skoleholderne, hvoraf der har været een i hver By, stillede man det Krav, at de maatte kunne deres Katekismus og Salighedsorden rettelig, at de maatte kunne regne og skrive, og at de maatte være villige til at holde Omgangsskole, naar Præsten ønskede det. —

1789—90 rettede det kgl. danske Kancelli en Forespørgsel til Skolekommissionerne om Skolevæsenets Tilstand i deres Sogn. Paa denne Forespørgsel har Pastor Lindberg i Jernved givet følgende Svar den 19. December 1789.

„I Jernved Sogn er der 4 Byer og en Omgangsskole i hver By. I Jernved Skole er 9, i Jernvedlund 15, i Plougstrup 8 og i Gredsted Skole 25 Skolebørn fra 9—16 Aar.

Skolerne er i Byen, undtagen i Plougstrup. Der har ingen over en $\frac{1}{4}$ Mil til Skole. Skoleholderne tages hver Vinter, og i Penge som udgør deres Løn, har de 1 Rigsdaler 2 Mark a 2 Rigsdaler. Præsten er tillige Degn og har herfor 4 Rigsdaler.

Degneboligen er brændt, og Byggepladsen med Kaalhave solgt. Efter Kancelliets Skrivelse af forrige Aar skal der bygges et Skolehus for Jernved og Jernvedlund. Ingen af Børnene har over en $\frac{1}{4}$ Mil; men Børnenes Modvillighed, som jeg gerne uden Tvang vilde rydde af Vejen, er ikke forsvundet. Nu er Klage derover indgivet til Øvrigheden.

Skolehuset skal være 3 Fag, hvilket er stor nok til Børnene.

Den Omgangsskole, som er i Gredsted, bør afskaffes, og Skolen ønskes ved den vestre Ende i Gredsted, da herved ingen af de skolesøgende Børn har over $\frac{1}{4}$ Mil. Til Skolen mellem Jernved og Jernvedlund ligger Skølvad og Puggaard; de eneste Gaarde, som har lidt over en $\frac{1}{4}$ Mil til Skolen.

Plougstrup faar sin Skole ved Ribe Hospitals Gaard, og der er ingen Børn, der faar over en $\frac{1}{4}$ Mil“.

A. Lindberg.

Hertil føjer Provst Jacobsen i Darum d. 13. Jan. 1790 følgende Bemærkning:

„Jernved Sogn behøver 2 Skoler hver paa tre Fag. En Skole i Gredsted, hvor Skolebørnenes Antal er 25, og en Skole mellem Jernved og Jernvedlund, Skølvad og Puggaard, hvortil er ungefær 32 Børn. Plougstrup, som hører til Lund, burde ventelig lægges til samme Skole, skønt Vejen vilde for Ungdommen blive noget over en $\frac{1}{4}$ Mil; men dette kan ikke alle Steder iagttages, da Byerne i Jylland paa sine Steder ligger noget vidtstrakte. Vejen for Skolebørnene bliver ganske passabel.

Darum, d. 13. Jan. 1790.

Jacobsen.

Denne Skoleordning har antagelig ikke vundet Tilfredshed andre Steder end i Gredsted. Særlig maa Plougstrup have følt sig Brysthølden over, at det kaldes „en Del af Lund“ og henvises til Skolen, der tænktes bygget mellem Jernved og Jernvedlund. Det er rimeligst at antage, at Sagen enten har været stillet i Bero eller været Genstand for Overvejelser i det følgende Tiaar.

Jernvedlund er nok den By, der først har faaet en Skole bygget, og det skete paa Beboernes eget Initiativ og for deres egne Penge.

Ifølge et gammelt Udskiftningsdokument afholdtes der den 11. Juli et Møde af Lodsejerne i Jernvedlund for at faa Byens fælles Hedejord udskiftet. Ved dette Møde vedtoges det blandt andet at sælge Gadefennen (den lille Græsfenne, der ligger øst for Hans Thonings Gaard) til Jørgen Christensen til evindelig Ejendom for 100 Rigsdaler, som blev overgivet til Stedets Sognepræst, „og skal denne tilligemed Sognefogden for samme foranstalte et Skolehus opbygget paa en Plads i Byen, som alt for nogle Aar siden dertil er udset; nemlig lige udfor Peter Hjulers Sted Vest for for Vejen (i den sydlige Ende af Skrædder Frederiksens Have). Til dette Hus forretter Bønderne de fornødne Kørsler og Husmændene Pligtarbejdet.

Heden tildeles de af Byens Mænd, hvis Agermark dertil grænser, og disse betaler deraf i aarlig Leje 9 Mark i Forhold til, hvad enhver deraf tilfalder. Denne Lejeafgift betales første Gang til 11. November 1805 og siden aarlig til samme Tid til Stedets Sognepræst, som anvender dem til Skole- og andre nyttige Bøgers Anskaffelse for Byen, og i Mangel af prompte Betaling, inddrives samme ved Udpantning, som vedkommende herved underkaster sig. Forånstaaende tilstaas saaledes herved af os at være indgaaet“.

Underskrevet af:

Ole Lydiksen, Laue Bundesen; Jens Johansen,
Mads Jessen, Peder Nissen,
Hans Nielsen, Niels Brorson, Hans Sørensen, Lindberg,
Jørgen Christensen, Mads Hansen.

Skolevæsenet

efter Anordningen af 29. Juli 1814.

Denne Anordning er den betydeligste, der hidtil er givet for dansk Skolevæsen, og mange af dens Bestemmelser staar endnu ved Magt. Det er et stort og selvstændigt Arbejde, som bragte mere Røre om end Interesse for Skolevæsenet.

25. Januar 1815 var Skolekommissionen i Jernved samlede til Møde i Præstegaarden for at affatte en Beretning om Skolevæsenets Tilstand i Sognet. Af Indberetningen anføres:

„Af Jernved Præsteembedes liber daticus (Embedsbog) erfares, at Degneembedet i Præsten, Hr. Christopher Fiords Tid, der døde her i Embedet 1763, blev af den daværende Biskop over Ribe Stift givet til Præsteembedets Forbedring og havde dem saa begge i over 60 Aar (de blev ved at høre sammen i nogle Aar endnu). Sognets Kommission bekendt har ingen af de forrige Præster været noget Kaldsbrev meddelt som Degne, ligesom ejheller den nuværende er i Besiddelse af noget saadant, hvorhos han tillige er villig til at afstaa Degneholdets Indtægter mod en passende Godtgørelse, da han er i et saa ringe Embede, og han anser derfor sit Krav for højst fornøden og aldeles billig.

Degnekaldets Indtægter er:

¹⁾ Degnerug ca. 4 Td. ²⁾ Ringerpenge 5 Rd. rede Sølv. ³⁾ Offer og Accidenser 35 Rd. rede Sølv.

I Sognet gives for nærværende Tid hverken Degnebolig eller Degnejord, skønt begge Dele forhen skal have fundet Sted.

Ingen fast Skoleholder findes i Sognet, da dets Beboere i Følge en gammel Skolekontrakt har været

berettiget til at sørge for Ungdommens Undervisning ved Skoleholdere, med hvem de selv kontraherede, og som for det meste var Bønder af Sognet eller Omegnen.

Til Lærerne ved Hjælpekolerne foreslaar Kommissionerne en Løn paa 16–20 Rd. rede Sølv foruden Kost og Bolig.

Til en Degnebolig foreslaar Kommissionen, at der bygges 7 Fag og til Skolestue 3 Fag. Omkostningerne anslaaes til 900 Rd. rede Sølv“.

Skolekommissionen for Jernved Sogn,

den 25. Januar 1815.

T. Biering, Peder Lassen, Jørgen Christensen,
Frands Jepsen, Jørgen Kristensen.

I de fire Aar fra 1814—18 afholdt Skolekommissionen en Mængde Møder og udkastede mange Planer, som Gang efter Gang kulkastedes enten af Beboerne eller Autoriteterne. Et Forslag gik ud paa, at der skulde bygges fire Skoler, en i Gredsted, en i Jernved, en i Jernvedlund og en i Plougstrup. Der var ganske vist som før nævnt bygget en i Jernvedlund 1805 men den maa have været for lille, for det foresloges, at den skulde flyttes til Plougstrup, mod at der byggedes en ny i Jernvedlund. Beboerne i Jernvedlund gjorde imidlertid indvendinger. De vilde nok have en ny Skole i Lighed med de andre Byer; men den gamle Skole, som de havde ladet bygge for egne Penge vilde de selv disponere over.

En anden Plan gik ud paa, at der blev fire Skole-distrikter bestaaende af: ¹⁾ Gredsted og Gredstedbro, ²⁾ Jernved By og Jernvedlund, ³⁾ Plougstrup By, ⁴⁾ Skølvad og Puggaard, som forenes med Tange i Gørding Sogn.

Det hele resulterede dog til sidst i, at der blev bygget fire Skoler en i hver By.

For at faa taget endelig Bestemmelse angaaende Bolig og Jord til Degnen, som nu krævedes ansat, afholdtes der et Skolekommissionsmøde 3. Februar 1818, ved hvilket der vedtoges:

„I Hensyn til Bopæl for Læreren i Hovedskolen i Jernved med fornøden Jord efter Forordningen, forment man det rigtigst og mindst bekosteligt for Sognet at indstille til Biskoppen, om et til Bispestolen hørende Boelslod i Jernved, nu fæstet af Thomas Christensen, maatte overlades til Brug for Skolevæsenet, imod at den nuværende Landegilde samt Tienkerne godtgøres aarlig saavel til Biskoppen som til Præsten. Saa længe, indtil forbemeldte Sted bliver fæsteledigt og kan erholdes til Brug for Skolevæsenet, bør Læreren i Hovedskolen, som tillige Kirkesanger, gives fri Kost og Bolig paa et passende Sted i Distriktet“.

For at faa Degnelønnen flyttet fra Præsteembedet tilbage til Degneembedet, maatte man skaffe Præsten Erstatning paa anden Maade. I en saalydende Følgeskrivelse erklærede Præsten sig villig til Afstaaelsen:

„Jeg Pastor Biering maa i Hensyn til foranstaaende bemærke, at Degnekaldets Indtægter, formedelst Præstekaldets Ringhed, var tillagt Vicepastoren; men at jeg for at fremme Skolevæsenets Indretning i Sognet gerne vil afstaa denne Indtægt, naar den paa en passende Maade kan refunderes mig“.

Degnekaldets Indtægter kan for Tiden anslaaes til:

¹⁾ Degnerug, 4 Td. ²⁾ Offer og Accidensen 48 Rdl. rede Sølv, ³⁾ Ringerpenge af Sognet 5 Rdl. rede Sølv.

Jernved, den 3. Februar 1818.

N. Kofoed, Stiftsprovst.

S. Biering, Sognepræst.

Jørgen Christensen. Peder Lassen. Jørgen Kristensen.

Selv efterat ovennævnte Beslutning var vedtaget og ført ud i Livet vedblev der endnu at gaa stærke Dønninger: Blandt andet har man vistnok været uvillig til at indføre Sommerskolegang, hvilket Loven krævede.

Foranlediget af en Skrivelse fra Skoledirektionen til Jernved Skolekommission, svarer denne hin den 20. December 1819.

I Skrivelsen udtales det, at der forlængst er bygget grundmurede Skoler med Jernkakkellovn i hvert Skoledistrikt, „og her er Børnene i de seks Vintermaaneder blevet saaledes undervist, at de ikke alene ved Bispe- og Provstevistatser har faaet Ros for deres Kundskab, men endog kunnet regne og skrive godt“.

„Man mente derfor ikke, der var Grund til at foretage ydeligere, især da den økonomiske Tilstand i Sognet var meget daarlig, saa at, hvis der ikke sker Forandring, truer det os med almindelig Armod. Det er ikke mange Aar siden, at mangan Mand maatte sælge sin Gaard eller udparcellere den. Paa en Gaard i Gredsted, som tilhørte daværende Stiftsprovst Midelboe, gik Manden fra af Armod, og dette trues nu saa mange med“.

Af denne Grund vægrede man sig ogsaa ved, som foreslaaet at forhøje Degnens Løn. Man androg i Stedet for om, at han maatte blive helt fri for at holde Skole for derved at faa mere Tid til at passe sin Jord og derved skaffe sig større Indtægt. Han skulde saa i Stedet for overhøre Børnene i hver Skole engang imellem, og naar han fandt Forsømmelser enten af Skoleholderne eller Børnene, „kunde han jo melde det til Præsten“.

Underskrevet af:

For Jernved By: Morten Frandsen, Søren Christensen.

- Gredsted By: Peder Jepsen, Mads Hansen.
- Jernvedlund: Niels Nielsen, Mads Hansen
- Plougstrup: Mads Hermansen, Mads Jessen.

At det virkelig var smaat med Finanser i Jernved omkring 1820 udviser følgende:

Biskop Kofoed i Ribe beskikkede 1. November 1819 Lærer P. J. Kardyl til Lærer i de seks Vintermaaneder 1. November 1819—30 April 1820 for en Løn af 8 Td. Byg og gratis Kost hos Beboerne. Da han i September 1820 ikke havde faaet sin Løn, bad han Biskoppen „have den Godhed for mig at forhjælpe mig til at denne min bemeldte Skoleløn maatteeholdes og faaes saa snart som muligt, da jeg trænger virkelig haardt til dem i Henseende til mine Klæder og Udgifter. Sidste Majdag, da jeg havde udtjent, talte jeg med Pastor Biering om min Lønning; men dette var ikke muligt til denne Tid at forskaffe mig samme“.

Skern, i September 1820.

P. J. Kardyl.

Det gik kun meget langsomt med at faa Kong Frederik den Sjettes Anordning af 29. Juli 1814 indført i sin Helhed. Hvis man kan dømme efter den Bunke Skrivelser, der er vekslet, har der været større Vanskeligheder at overvinde i Jernved end i noget andet Sogn her paa Egnen. At det saa sent som 1828 endnu ikke stod særlig godt til med Oplysningen, vidner følgende Vicitatsbemærkning af Biskop Kofoed om:

„1828 den 12. Juli viciteredes Sognets Skoler og fandtes Tilstanden saaledes: Jernved Skole, som

har 13 Børn, er i alt yderst forsømt. Jernvedlund Skole 27 Børn. I Læsning og Anlæg meget godt. Skrivning og Læsning temmelig godt. Gredsted Skole, 24 Børn I Læsning og Anlæg nogenledes, i Skrivning maadelig. Plougstrup Skole med 11 Børn, som mødte ikke, hvorfor Forældre og Husbonder tilkendtes en Mulkt af 2 Rdl. for hvert Barn, der ikke er forhindret ved Sygdom. Med Hensyn til Skolegangen bemærkes, at mange Forsømmelser sidste Vinter har fundet Sted, og at aldeles ingen Børn fra Gredsted og Jernved Skoler har søgt Sommerskole. Desuagtet har Skolekommissionen ikke holdt noget Møde for at raade Bod paa denne uforstaaelige Forsømmelse, hvorfor den tilkaldtes til at gøre sin Pligt“.

Konrad Daniel Kofoed.

I de følgende tyve Aar skete der ingen Forandring med Skolevæsenet; men først i Fyrreerne tog man fat paa den Ordning, der indtil nu danner den ydre Ramme om Sognets Skolevæsen, nemlig et Skole-distrikt for Gredsted med Gredstedbro og Ulkjær, et for Jernved og Jernvedlund, Puggaard og Skøl vad og et for Plougstrup.

1843 byggedes Jernved Skole, hvor den nu ligger, paa Præstegaardens daværende Mark. Der opførtes 9 Fag Hus deraf 3 til Skolestue og 6 til Degnebolig. Skoleloddet tilvejebragtes ved, at man købte en lille Fæstegaard tilhørende Ribe Bispeembede. Bygningen og den halve Jord solgte man, og Resten den nærmeste Halvdel, udlagde man til Skolejord. Et Par smaa Englodder, som hørte til Fæstegaarden solgtes ligeledes, og den Fortjeneste, man havde ved Gaardens Deling, anvendtes ved Skolens Opførelse, og det manglende Beløb indkrævedes af Sognets Beboere

ved en Ligning af 8 Mark pr. Tønde Hartkorn. Skolen opførtes af Bygmester Chr. Lind, Ribe for 370 Rdl. dansk Kurant Kørsel m. m. udførtes af Beboerne.

1844 blev der bygget en Skole i Gredsted paa 3 Fag paa det Sted, hvor Smedien nu ligger. En Del af Beboerne var utilfredse med Beliggenheden og ønskede den længere mod Vest. 22. Maj 1844 behandlede Sogneforstanderskabet nemlig et Andragende fra 7 Beboere i Gredsted om at faa den nye Skole bygget Vest for Byen; men Forstanderskabet afslog Andragendet.

Aaret efter byggedes Skolen i Plougstrup omtrent paa samme Plads, hvor den gamle havde ligget. Af Generalstabskortene fra den Tid kan man se, at den nye Skole blev bygget lidt Nordvest for Smedien, hvilket omtrent maa have været der, hvor Hans Henrik Aalling nu bor.

Efter de 3 Skolers Opførelse blev følgende Undervisningsplan indført: Om Vinteren var der ansat en Vinterlærer, i Regelen en Mand fra Sognet, ved hver af Skolerne i Gredsted og Plougstrup. Han underviste samtlige Børn i Distriktet med Undtagelse af de store Drengene, der henvistes til Skolen i Jernved. Om Sommeren underviste Degnen alene i alle Skoler, 2 Dage ugentlig i hver.

Med denne Ordning skete der ingen Ændring før 1872, da Børneantallet blev saa stort i Jernved Skole-distrikt, at det blev nødvendigt at ansætte en Poge-lærerinde til at undervise de smaa Børn om Vinteren. Det trak imidlertid ud med Opførelsen af et nyt Klasseværelse, da Sogneraadet først vilde afvente Resultatet af nogle Forsøg med en ny Ventilationsovn; thi hvis de faldt heldige ud, kunde der ventes nogen Lem-pelse i det krævede Kubikmaal i Skolerne. Som Følge

deraf maatte Pogelærerinden den første Vinter holde Skole i den af Smed Trans forhen beboede Ejendom i Jernvedlund. I Sommeren 1873 tog man endelig fat paa Opførelsen af et nyt Klasseværelse paa 4 Fag ved den østre Ende af Skolebygningen. 5 Aar senere blev der bygget 2 Fag til den vestlige Ende, da Lærerboligen i Henhold til Loven var for lille. Mærkeligt nok byggede man saa knapt, at den lovbefaalede Gulvflade blev 3 □ Alen for lille, hvilket den endnu er.

I 1874 blev Skolebygningen i Gredsted kasseret og Krav om en ny fremsat. Det var sikkert i høj Grad et begrundet Krav; thi de, der har gaaet i Skole i den, giver følgende Beskrivelse af den: Skolebygningen var lille og uanselig. I Forstuen var der Kampestens Gulv, og i Skolestuen bestod Gulvet af røde Mursten lagt paa Fladen. En gammel Bilæggerovn skulde frembringe den fornødne Varme, hvilket nok kunde knibe, da Vinduer og Dør var i højeste Grad utætte. Det samme var Tilfældet med Loftet, hvor Brændselet opbevaredes, og dette havde til Følge, at Støv og Sand ustandseligt dryssede ned og lagde sig paa Borde og Børn.

Skønt man saaledes i høj Grad ønskede og trængte til en ny Skole, var det dog ikke fri for, at nogle syntes, at det var utidig Flothed, da Sogneraadet næste Aar 1875 lod opføre et grundmuret Hus med Skiffertag til 4500 Kr. paa den gamle Skoles Plads. Foruden Skolestuen var der indrettet Lejlighed paa to Værelser til Vinterlæreren, Bilæggerovnen maatte vige Pladsen for en af de runde „Vindovne“, der havde den kedelige Egenskab, at de ikke kunde „holde Varmen“.

Forinden Gredsted Skole blev ombygget, havde det været stærkt paa Tale at dele Sognet i to Skole-

distrikter: Gredsted—Jernved, samt Jernvedlund—Plougstrup. Man havde saa tænkt at ansætte en Førstelærer og en Præparand ved hver af Skolerne. Planen vandt dog ikke Bifald hverken hos Befolkningen e'ler hos Myndighederne.

I Begyndelsen af 1877 blev der vældigt Røre i Skolesagen igen, idet Ministeriet, vistnok efter Tilskyn-delse af Sognepræsten, forlangte, at der skulde an-sættes en eksamineret Lærer i Gredsted. I den An-ledning affattede Sogneraadet en ret skarp Skrivelse til Direktionen og Ministeriet, i hvilken det gøres gældende, at den Ordning, man nu har, har Direk-tionen selv godkendt for et Par Aar siden. Endvidere henvises der til, at Sogneraadet fornylig har foretaget en sammenlignende Visitats i Sognets Skoler, og det viste sig da, at Gredsted Skole, der havde en Lærer med 11 Aars Praksis (4 Aar i Lourup og 7 Aar i Gredsted) ingenlunde stod tilbage for de andre Skoler. Tværtimod. Endvidere nærede man Frygt for, at hvis man nu ansatte en eksamineret Lærer i Gredsted, vilde det samme Krav snart stilles til Plougstrup, og „det vilde blive en utaalelig Byrde for Sognets Be-boere, eftersom der allerede nu ydes en Skat af 20 Kr. pr. Td. Hartkorn foruden en Sjettedel paa Formue og Lejlighed“. Skrivelsen, der var ledsaget af en Adresse fra Beboerne underskrevet af 37 i Gredsted, 24 i Plougstrup, 20 i Jernved og 56 i Jernvedlund, har sikkert gjort sin Virkning, i alt Fald varede det nogle Aar før Kravet atter rejstes. Dog stillede Mini-steriet som Betingelse for at lade Kravet om en eksa-mineret Lærer falde, at der fra 1. November 1879 op-rettes et Pogelærerindeembede i Gredsted. —

Da Plougstrup Skole i 1879 var blevet saa brøst-fældig, at det var nødvendigt at ombygge den, stil-

ledes der Forslag om at ombygge den, saa den kom til at ligge mere centralt. Dette opnaaedes ved at flytte den ca. 800 Meter mod Nordøst til et Sted, hvortil der hverken førte offentlig Vej eller Sti. Byggegrund og Legeplads blev købt af Gaardejer Hans Henrik Hansen, og Købekontrakten indeholdt foruden den Servitut, at Byggegrunden aldrig maatte benyttes til andet end til Skole, tillige den Bestemmelse, at Sælgeren har Adgang til Brønden, Ret til Asken, til Latrinen, samt til en Del af Loftsrummet. De to sidstnævnte Bestemmelser har særlig Interesse derved, at de er i Modstrid med Loven, skønt de er godkendt af Sogneraadet, Skolekommissionen og Skoledirektionen. —

Den Ordning af Skolevæsenet, der 1877 saa stærkt blev anbefalet af 137 Beboere, var dog ikke i Længden tilfredsstillende. Den 16 Juni 1883 behandlede Sogneraadet en Skrivelse fra Beboerne i Gredsted om at yde 500 Kr. aarlig af Kommunens Kasse til en eksamineret Lærer ved Gredsted Skole. Da Sogneraadet imidlertid nægtede at yde den begærede Løn fremlagdes der ved Sogneraadsmødet den 11. Januar 1884 et Andragende fra Beboerne til Skoledirektionen om Tilladelse til at nedlægge Pogeskolen mod at forhøje Lærereens Løn til 500 Kr. aarlig.

Dette Andragende anbefales af Sogneraadet, og i et Møde den 9. Februar s. A. vedtoges det at lønne Vinterlærerne i Gredsted og Plogstrup med 20 Td. Byg efter Kapitalstakst, samt at udrede saa meget til Sommerundervisningen, at den samlede aarlige Udgift beløb sig til 500 Kr. for Gredsteds og 400 Kr. for Plougstrups Vedkommende. For disse Beløb, der dog senere forhøjedes til 600 og 550 Kr., lykkedes det virkelig for det meste at faa ansat en eksamineret

Vinterlærer samt at lønne en Pogelærerinde om Sommeren. Fra nu af var Degnen i Jernved altsaa fritor at undeivise i Gredsted og i Plougstrup om Sommeren; men Børneantallet var ogsaa efterhaanden blevet saa stort i Jernved—Jernvedlund Skoledistrikt, at dette Distrikt fuldt ud krævede sin Mand om Sommeren.

I de følgende 8 Aar var der nu nogenlunde Ro om Skolevæsenet i Gredsted: men i 1892 forlangte Ministeriet, at der skulde bygges ny Skole samt ansættes en fast Lærer. Sogneraadet protesterede energisk, da det blandt andet var bange for at faa en Lærer saa fast ansat, at man ikke kunde komme af med ham, hvis man ikke syntes om ham. Indvendinger og Grunde hjalp dog ikke; thi i et Fællesmøde af Sogneraadet og Skoledirektionen af 8. Juni 1892 blev det vedtaget, at der skulde opføres en ny toklasset Skole med Bolig for en gift Lærer og en Vinterlærerinde.

Sogneraadet købte derefter 3 Skp. Land af Gaardejer Morten Hansen, Gredsted, for 251,25 Kr., og næste Sommer 1893, opførtes saa den nuværende Gredsted Skole. Bygmester Jeppe Schmidt, Sejstrup, skulde udføre Arbejdet og levere Materialerne for 4720 Kr., dog skulde Sogneraadet selv levere Sand og de fornødne Kampesten.

To Aar senere solgtes den gamle Skole til Smed Peder Schmidt for 1400 Kr.

Lærerens Begyndelsesløn fastsættes til 660 Kr. og Lærerindens til 200 Kr. + Bolig, Brændsel og for Lærerens Vedkommende tillige Have.

I Henhold til Lov af 24. Marts 1899 fastsattes Lønningen i Sogneraadsmødet den 16. Sept. 1899 for Lærerembedet i Gredsted til 780 Kr., og for Jernved

til 830^f Kr. + Bolig, Brændsel og Have. Fra 1. November^m 1902 forhøjedes Lærernes Løn i Plougstrup til 650 Kr., da man ingen Ansøgere kunde faa til en Løn af 550 Kr. — —

Paa Grund af Børneantallets Stigen og i Henhold til ovennævnte Lov af 1899 blev det snart nødvendigt at foretage en betydelig og ret kostbar Udvidelse af hele Skolevæsenet. I den Anledning indbød Sogneraadet. Sognets Beboere til et Møde i Jernved Forsamlingshus den 10. Februar 1905. Det viste sig snart, at der var Stemning for, at Lærerpersonalet ved Gredsted og Jernved Skole skulde bestaa af 2 faste Lærere og 1 Vinterlærerinde ved hver af Skolerne, og at der skulde oprettes et fast Lærerembede i Plougstrup. Skolerne i Gredsted og Jernved fik saaledes 2 Klasser om Sommeren og 3 om Vinteren. Paa samme Møde stilledes der Forslag om at sælge Jernved Skole med tilhørende Jordlod og saa flytte Skolen til Jernvedlund. Forslaget fik dog ingen Tilslutning. Derimod solgtes Skolelodden, ca. 10 Td., samme Aar til dens Forpagter Husmand Laurids Svarrer, Jernved, for 3000 Kr.

Opførelsen af Jernved Skole overdroges til Murer Hans Madsen, Bøel og Tømrer N. Andersen, Bramminge, for henholdsvis 4384 Kr. og 3083 Kr. Nybygningerne ved alle tre Skoler toges i Brug fra 1. Novbr. 1905, til hvilket Tidspunkt det nye Lærerpersonele var kaldet.

Da Antallet af skolepligtige Børn til Jernved Skoledistrikt stadig var voksende, blev det i 1908 nødvendigt at ombytte Vinterlærerinden med en fast Forskolelærerinde, der begyndte sin Virksomhed d. 1. November d. A. Der fandtes imidlertid ikke en anordningsmæssig Lærerindebolig, hvorfor der i Som-

meren 1909 blev bygget 9 Alen til den nordre Ende af den i 1905 opførte Skolebygning. Arbejdet udførtes af Murer Peder Pedersen, Gredstedbro, og hele Tilbygningen kostede 1300 Kr.

Angaaende Undervisningsplanerne for samtlige Skoler er der i den sidste Menneskealder ikke sket større Ændringer. Den særlige sydvestjydske Ordning, at alle Børn gaar i Skole hver Dag om Vinteren, medens de store er helt fri for Skolegang om Sommeren, er i det væsentlige bibeholdt, dog er Aldersgrænsen for Fritagelse for Sommerskolegang et Par Gange sat op, saa Børnene nu skal fylde 11 Aar inden Maj for at blive fri. Iøvrigt benyttes Retten til frivillig Skolegang i ret ustrakt Grad.

Lærere og Lærerinder.

Jernved Skole.

Skønt Pastor Christopher Fiord i 1743 indberettede til Myndighederne: „Her i Sognet er og bør være en bosiddende Degn“, hindrede det ham dog ikke i 7 Aar senere med Biskoppens Tilladelse selv at overtage Degneembedet og dets Indtægter „til Præsteembedets Forbedring“. Følgende Præster var derefter i ca. 70 Aar tillige Degne i Jernved:

Christopher Fiord 1750—63.

Hans Adolph Hansen Brorson 1763—69.

Christen Nielsen 1769—87.

Niels Lindberg 1787—93.

Jacob Eiler 1793—1814.

Johan Frederik Biering 1814—ca 19.

I Aarene omkring 1814 var der ansat en Skoleholder ved Navn Mads (Degn) Jepsen.

Da Præsten oppebar Degneembedets Indtægter, blev der for lidt til Mads at leve af, og han maatte

derfor se sig om efter andre Indtægtskilder. Han var saaledes Retsvidne i de 4 Aar, 1811—14, der holdtes Herredsting i Jernvedlund; men Indtægterne var alligevel for smaa. Han gik derfor ved Juletid omkring til Godtfolk og indsamlede milde Gaver.

En Dag, fortælles der, kom han ind i et Hjem, hvor Konen stammede fra Darum, og paa hendes Spørgsmaal om, hvem og hvad han var, svarede han, at han var Degn i Jernved. Da hun fra Darum af var vant til, at Degnen var ordentlig lønnet, kunde hun ikke godt tro, at han var „rigtig Degn“, hvilket han jo heller ikke var.

I Henhold til Skoleloven af 1814 blev det nødvendigt at ansætte en fast Degn i Jernved; men Forhandlingerne med Myndighederne trak ud, saa det blev først i 1819, at Præsten gav Afkald paa Degneembedets Indtægter, og der blev ansat en virkelig Degn.

I Resten af det 19. Aarhundrede var der i alt 5 Degne, der mærkelig nok alle var fra Sønderjylland.

Den første var

Josias Lebech. (ca. 1819—37.)

Han var fra Spandet i Sønderjylland. Der fortælles om ham, at han var meget streng og dygtig til at slaa baade med Ris og Tjørnekæppe; men forhaabentlig var det ikke det eneste, han var dygtig til.

Han ejede og beboede det Hus i Jernvedlund, hvori Smeden senere i mange Aar boede. Skolen var jo, som før omtalt, dengang i den sydlige Endé af Skrædder Frederiksens Have.

1837 forflyttedes Lebech til Grejs ved Vejle. Han var gift med Marie Magdalene Høpfner.

Christian Hansen. (1837—44.)

Han var ligeledes fra Sønderjylland, saa vidt vides fra Brændstrup i Rødding Sogn. Han boede først i det Hus, der ligger umiddelbart Vest for Præstegaardshaven. Senere købte han det Hus i Jernvedlund, som laa der, hvor Peder Rahr nu bor.

Det var i hans Tid, at den nuværende Skole blev bygget. I denne boede han et Aar indtil 1844, da han blev forflyttet til Arnum i Sønderjylland, hvor han boede indtil sin Død 1868.

Der fortælles, at Grunden til, at han flyttede umiddelbart efter, at Skolen var bygget, var denne, at han kom i heftig Strid med et Par af de mægtigste Mænd i Sogneforstanderskabet.

Enkelte af de nulevende har gaaet i Skole til ham, og de skildrer ham som en flittig og samvittighedsfuld Lærer.

En af hans Sønner studerede Teologi og blev Lærer ved det danske Seminarium i Tønder. Senere flyttede han til Horsenseggen, hvor han døde som Sognepræst. En anden af hans Sønner blev Lærer ved Estrup-Mark Skole i Malt Sogn, hvor han virkede indtil, han tog sin Afsked.

Hansen var gift med Johanne Hansen.

Laurids Hansen Møller. (1844—57)

var født i Jægerup ved Vojens 1814 og demitteret fra Skaarup Seminarium 1834 med bedste Karakter. Fra 1834—40 var han Andenlærer ved Hovedskolen i Gl. Haderslev og blev derfra kaldet til Borgerskolen i Ribe som Elementærlærer og Korsanger ved Domkirken.

I Slutningen af 1844 tilbød daværende Biskop Tage Møller ham Embedet som Lærer og Kirkesanger

i Jernved. Han modtog Tilbudet og virkede derefter „under Guds naadige Bistand i Jernved i 12 Aar“.

Da det store Embede i Skern blev ledigt i Aaret 1857, søgte han sammen med 55 andre dette og blev under 26. Februar samme Aar kaldet til Skolelærer

Laurids Hansen Møller.

og Kirkesanger i Skern, hvor han udfoldede en vel-signelsesrig Gerning i over 25 Aar.

1. April 1885 fik Møller efter Ansøgning sin Af-sked med Pension efter at have været Lærer i over 50 Aar.

Fra Jernved skildres Møller som en Mand, der forstod at føje sine Ord snildt, saa han baade kunde snakke lunt med Bønderne ved Gilderne og tillige godt med Biskoppen, saa han altid havde let ved at blive forfremmet.

Denne noget lette Vurdering af ham er sikkert langt fra udtømmende. En af hans Elever i Skern, senere mangeaarigt Skolekommissionsmedlem sammesteds, udtaler om ham, „at han var en ualmindelig dygtig Lærer og højt agtet i Sognet“, hvilket han ved flere Lejligheder fik mange Beviser paa.

Et Træk fra Jernved vidner da ogsaa om hans gode Hjertelag. I en Skrivelse til Sogneraadet udtaler Villads Gundesens Enke i Jernved Fattighus bl. a.: „Et af mine Børn har vores forrige Degn Møller taget sig af og taget hende med til Skern, hvor han har bevist hende meget godt“.

Møller døde 18. Januar 1889. Han var gift med Bothilde Pedersen. I Ægteskabet var der 3 Børn, 1 Søn og 2 Døtre. Sønnen Philip er født i Jernved. Den ene Datter er gift og bor saa vidt vides endnu i Thorning Mølle ved Haderslev. Den anden Datter er død og ligger sammen med Forældrene begravet paa Skern Kirkegaard.

Hans Jessen Lauritsen (1857—71)

er født i Arrild i Sønderjylland 1821. Efter sin Eksamen var han i nogle Aar Lærer i Sønder Farup ved Ribe, hvorfra han i Foraaret 1857 blev kaldet til Lærer og Kirkesanger i Jernved. I dette Embede virkede han i 14 Aar, indtil han den 14. August 1871 afgik ved Døden.

I de første Aar Jessen Lauritsen var Lærer her, virkede han med Lyst og Iver i Skolen, ligesom han

blev meget afholdt af de fleste Beboere rundt omkring i Sognet; men snart angrebes han af snigende Sot (Tuberkulose), der tog hans Kræfter, saa hans Virksomhed baade i og uden for Skolen blev i høj Grad hemmet derved.

Hans Jessen Lauritsen

Da han nok kunde forstaa, at han inden ret længe vilde blive nødsaget til at søge sin Afsked paa Grund af Sygdom, gjorde han Forberedelser til at bygge et Hus paa et Stykke Jord, han ejede i

Jernvedlund. Han fik en Del Byggemateriale samlet sammen; men han døde, inden Huset blev opført.

Lauritsen var 2 Gange gift. Første Gang med Andrea Lund, Lindetgaard i Arrild, som døde 28. Juni 1863, og anden Gang med Andrea Schmidt, Jernvedlund, der overlevede ham i ca. 30 Aar.

Hun fik allerede samme Efteraar det Hus, som Lauritsen havde gjort Forberedelser til, bygget færdigt og levede her i de mange Aar et lykkeligt Liv.

I begge Ægteskaber var der en Del Børn, hvoraf nogle endnu lever her paa Egnen.

Frederik Gregor Buck (1871—1904)

stammer lige som de fire foregaaende fra Sønderjylland. Han er født i Skærbæk den 6 April 1843, som Søn af Martin Buck og Hustru Barbara Nissen. Da han var 20 Aar gammel, kom han paa Jelling Seminarium, hvorfra han i 1865 demitteredes med bedste Karakter.

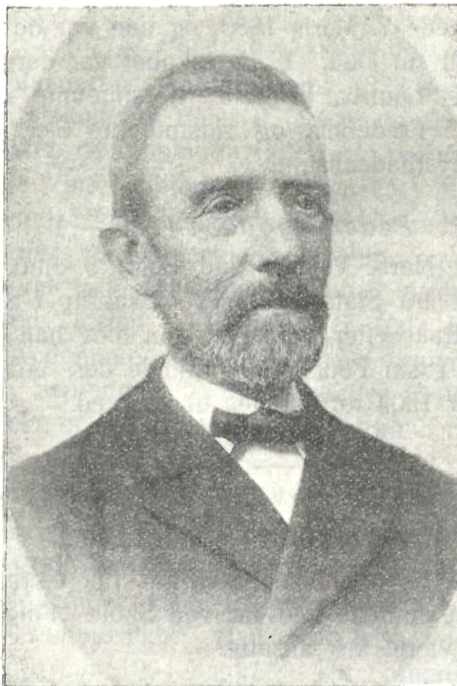
I de første 6 Aar efter Demissionen virkede han som Lærer forskellige Steder i Sønderjylland. Bl. a. var han i 2 Aar Lærer ved Højskolen i Brøns, hvis Forstander var den senere som Provst i Glostrup bekendte L. Koch.

24. Oktober 1871 blev Buck kaldet til Lærer og Kirkesanger i Jernved, og som saadan virkede han uafbrudt i 33 Aar, indtil han 1. November 1904 søgte og fik sin Afsked paa Grund af Alder og Svaghed.

Han flyttede derefter til Ribe og boede der indtil sin Død 13. November 1910. Han ligger begravet paa Jernved Kirkegaard.

Buch skildres af sine mange gamle Elever som en energisk, livlig og interessant Lærer. Særlig nævnes han som særdeles dygtig til at fortælle Historie

og Geografi. Dette i Forbindelse med, at han i sine unge Aar havde virket ved en Højskole indgav Folk den Tanke, at han i Særdeleshed vilde have kunnet fylde en Plads som Forstander eller Lærer paa en Højskole.

Frederik Gregor Buck.

Som Sognets Degn kom Buck meget ud iblandt Folk ogsaa uden for Skoledistriktet. Man saa ham gerne iblandt sig. De store Selskaber led altid lige som af en Mangel, naar Buch ikke var med. Han

kunde paa staaende Fod holde Tale baade for den ene og den anden, og derved satte han Liv i Selskabet.

Da Buck baade var født, opvokset og havde haft sin første Lærergerning i Sønderjylland, er det ikke underligt at dette Land havde hans Kærlighed, og at Genforeningstanken var en af hans kæreste.

Buck var gift med Else Marie Højberg, men hun døde allerede 7. Marts 1883, og han var derefter Enkemand til sin Død. I Ægteskabet var der 2 Sønner Martin og Laurits, af hvilke førstnævnte er Trafik-assistent i Fredericia og sidstnævnte Ejer og Leder af Ribe Lystbadeanstalt.

Peder Nygaard (1904—)

er født i Nørre Vejen, Rind Sogn 5. Juni 1877 og demitteret fra Statsseminariet i Skaarup i Sommeren 1901. Straks efter sin Demission blev han kaldet til Enelærer i sin Fødeby og virkede der, indtil han 1. November 1904 forflyttedes til Jernved.

Andenlærere i Jernved.

Siden 1. November 1905 har der været et fast Andenlærerembede ved Jernved Skole. Følgende har siden da været fast ansatte:

Mogens Peter Larsen (1905—07),

der senere antog Familienavnet Skole, var Andenlærer og Kirkesanger i Jernved fra 1. November 1905 til 1. August 1907. Han er født i Fristrup, Aaby Sogn i Vensyssel den 16. Februar 1875. Havde Beskæftigelse ved Landvæsenet til han var 22 Aar, optoges derefter paa Ranum Seminarium, hvorfra han

efter et 3-aarigt Kursus demitteredes 1904. Han var Hjælpe­lærer i Dvergtved Skole i 8 Maaneder og blev derefter kaldet til Andenlærer i Jernved.

1907 blev han kaldet til Lærer i Boring ved Rask Mølle St. og efter 7 Aars Virksomhed her blev han 1. Januar 1914 kaldet til Lærer i Vittrup Skole, Børglum Sogn i Vendsyssel.

Laurits Petersen (1907-08)

er født i Janderup den 3. August 1883 som Søn af Skomager i Janderup Peter Petersen og Hustru Ane Kirstine Skov. Etter blandt andet at have været Vinterlærer en Vinter optoges han som Elev paa Skaarup Statsseminarium, hvorfra han demitteredes 1904.

1905 var han Hjælpe­lærer i Ørum og Hjerting, og 1. Februar 1906 blev han kaldet til Andenlærer i Sennels ved Thisted. 1. November 1907 blev han kaldet til Andenlærer og Kirkesanger i Jernved, hvorfra han 1. September 1908 forflyttedes til V. Vejrup som Førstelærer og Kirkesanger i Vejrup Kirke.

Jens Thomsen Kristensen (1909—11).

Andenlærer og Kirkesanger i Jernved fra 1. Maj 1909 —1. Dec. 1911, er født i Hedegaard, Hjortlund Sogn, den 26. November 1886. Søn af Gaardejer Morten Kristensen sammesteds. Han arbejdede ved Landbruget, indtil han 1904 begyndte sin Forberedelse til Seminariet. Etter et 3-aarigt Kursus paa Jellinge Statsseminarium demitteredes han i Sommeren 1908 og var den følgende Vinter Lærer ved Estrupmark Skole i Malt Sogn.

1. December 1911 forflyttedes han til Embedet som Enelærer i Yderik, Thorstrup Sogn, i hvilket Embede han endnu virker.

Christian Johannsen (1911—13),

født den 22. Oktober paa Sæbygaard paa Sjælland, hvor Faderen Jacob Julius Johannsen var Forvalter.

I de første Aar efter Konfirmationen arbejdede han ved Landbruget. Opholdt sig en Sommer paa Staby Vinterlærerseminarium, og efter et Forberedelsesaar optoges han paa Jellinge Seminarium 1907 og demitteredes fra samme Seminarium 1910.

Han var Andenlærer og Kirkesanger i Jernved fra 14. December 1911—31. Oktober 1913, da han kaldedes til Enelærer i Plougstrup, hvor han virkede, indtil han 1. November 1915 blev kaldet til Enelærer og Organist i Bendstrup, Nord for Aarhus.

Efter et Par Aars Forløb blev han forflyttet til sin Kones Fødeby, Dejret pr. Knebel, hvor han siden har virket som Lærer og Kirkesanger.

Kresten Bertel Kristensen (1914—15),

Andenlærer og Kirkesanger i Jernved fra 1. April 1914 til 1. Juni 1915. Født den 30. Maj 1890. Søn af Arbejdsmand i Horsens A. Kristensen. Demitteret fra Jelling Seminarium 1912. Lærer ved Grundtvigs Højskole i Lyngby Vinteren 1912—13. Vicar ved Jellinge Byskole og Skovbølling Skole. Blev 1. Juni 1915 kaldet til Lærer ved Vejgaardens Skolevæsen ved Aalborg.

Holger Nielsen (1915—17),

Andenlærer og Kirkesanger i Jernved fra 1. Septbr. 1915 til 1. Juni 1917. Født 7. Marts 1890 Søn af Lærer H. M. Nielsen, Grødeby Skole, Aakirkeby. Demitteret fra Nexø Seminarium 1912. Kaldet til Lærer i Sejstrup og Kirkesanger i Hunderup den 1. Juni 1917.

Ejvind Møller (1917—19),

Andenlærer og Kirkesanger i Jernved fra 1. Septbr. 1917—1. Oktober 1919. Født i Fruering ved Skanderborg 19. April 1892. Søn af Lærer Møller i Høgsholt ved Vejle. Demitteret fra Gedved 1914. Vicar forskellige Steder, derefter Lærer ved Hovedgaard Realskole ca 1 Aar. Kaldet til Rindby, Fanø 1. Oktober 1919.

Vinterlærerinder.

Fra 1872—1908 var der til Jernved Skole knyttet et Vinterlærerindeembede. Følgende var i dette Tidsrum ansatte som Vinterlærerinder:

1. Dorthe Jessen, Plougstrup. 1872—78.
2. Ane Johanne Leth, Jernvedlund. 1878—86.
3. Kristiane Nielsen, Vejstrup. 1886—87.
4. Bergitte Pedersen, Tømmerby. 1887—89.
5. Johanne Duborg, Jernvedlund. 1889—91.
6. Marie Lund, Gredsted. 1891—92.
7. Margrethe Jessen, Aike. 1892—93.
8. Else Andersen, Vilslev. 1893—97.
9. Ane Johanne Leth, Jernvedlund. 1897—1901.
10. Ane Jensen, Sejstrup. 1901—03.
11. Sofie Engholm, Dybe. 1903—08.

Af Pladshensyn skal her kun omtales de to, som virkede længst, nemlig Dorthe Jessen og Ane Johanne Leth. —

Dorthe Jessen, var den første Vinterlærerinde i Jernved, og hun holdt den første Vinter Skole i en Stue i Jernvedlund. Da Jernved Skole næste Aar blev udvidet, flyttede hun der hen og underviste der i de følgende 5 Vintre. Hun er født i Plougstrup den 17. April 1843 og Datter af Gaardejer Jes Hansen og Hustru Christiane Hansdatter. Samtidig med, at

hun var Lærerinde i Jernved, underviste hun de smaa Børn i Plougstrup om Sommeren.

1873 opgav hun Lærerindegerningen; men vedblev at bo i sin Fødeby i en Aarrække, indtil hun i Begyndelsen af Aarhundredet flyttede til sin Brodersøn i Tjæreby paa Sjælland, hvor hun endnu lever og har et godt Hjem.

Ane Johanne Leth er født i Koldt Sogn mellem Skanderborg og Aarhus 1861. Hun er Datter af Gaardejer Niels Jensen, Schjerning og Hustru Karen Pedersdatter. 1872 flyttede hendes Forældre til Dybmose i Jernved Sogn. — Paa Grund af sine gode Evner blev Ane Johanne, kun 17 Aar gammel, antaget til Vinterlærerinde ved Jernved Skole og virkede som saadan uafbrudt i 8 Aar.

1886 blev hun kaldet til Vinterlærerinde i Mejls ved Varde, hvortil hendes Forældre allerede var flyttet Aaret før. Efterat hun havde virket en Aarrække dels i Mejls og dels i sit Fødesogn, hvor hun om Sommeren havde en meget stor privat Haandgærnings-skole, fik hun i 1897 Opfordring til atter at overtage Vinterlærerindepladsen i Jernved, som hun beholdt i 4 Vintre.

1902 blev hun gift med Købmand Claus Nielsen, Badsted, Jernvedlund; men efter 9 Ugers Ægteskab døde hendes Mand. Med samme Energi og Dygtighed som hun røgtede sin Lærerindegerning drev hun nu Forretningen, indtil hun aistod den 1915 og byggede den Villa, som hun nu bebor.

Forskolelærerinder.

Paa Grund af Børneantallets stadige Stigen, blev det nødvendigt at have en Lærerinde hele Aaret. Der

blev derfor i Efteraaret 1908 oprettet et Forskolelærerindeembede. Til dette kaldedes 1. Novbr. 1908

Karen Sørine Knudsen. (1908—).

Hun er født i Horne Sogn ved Varde og blev 1902 kaldet til Lærerinde i Hallum, Kvong Sogn, hvor hun virkede, indtil hun fik Ansættelse i Jernved. —

Gredsted Skole.

Vinter- og Biskolelærere.

Som tidligere omtalt underviste Degnen i Jernved Børnene i Gredsted om Sommeren. Om Vinteren gik de store Børn til Jernved Skole, medens de smaa blev undervist i Gredsted af en Vinterlærer.

Da det har vist sig umuligt at skaffe en fuldstændig Fortegnelse over Lærerne, og da den sandsynlig heller ikke har stor Interesse, skal her kun nævnes enkelte, af hvilke de første er tagne fra nogle gamle Folketællingslister.

Christen Nielsen 1845, Poul Sillesen 1850, Niels Jensen 1855, Hans Hansen 1860. Endvidere Thomas Hermansen og senere Sønnen Peder Hermansen, der siden fik Plads ved Borgerskolen i Esbjerg, men efter faa Aars Forløb rejste til Amerika. Nuværende Sognepræst M. Nielsen i Kvong var ogsaa Lærer en Vinter, forinden han begyndte sine Studier.

Den mest bekendte af dem alle og den, der virkede længst, er dog sikkert

Jørgen Jensen Mørk.

Han er født i 1840 i Ribe, hvor hans Fader var Væver. Senere flyttede Forældrene til Jernved og

Jørgen blev saa fra Barn af beskæftiget ved Landbruget. Da han paa Grund af et godt Nemme havde erhvervet sig gode Skolekundskaber, fik han i sin Ungdom Plads som Vinterlærer i Lourup i Gørding Sogn, hvor han virkede i 4 Vintre. 1870 blev

Jørgen Jensen Mørk.

Jørgen Mørk gift med Ane Margrethe Hansen fra Sejstrup. De købte en Gaard i Gredsted, og fra Efteraaret af samme Aar begyndte Jørgen som Vinterlærer i Gredsted og virkede som saadan uafbrudt i 12 Vintre. Af flere af sine gamle Elever skildres han

som streng i Skolen og streng mod sig selv. Hvis en af Børnene var urolig eller ikke kunde sine Lektier, vankede der, og Jørgen kendte kun et Middel. Han stillede dog ogsaa meget store Krav til sig selv. Samtidig med Skolegerningen passede han sin Gaard, og Naboerne kunde ofte baade Morgen og Aften høre Plejlens Hamren. Det var Jørgen, der tærskede ved Lygteskin.

Hans Undervisning har dog sikkert ikke været helt tidsvarende, hvorfor Skoledirektionen i 1877 stillede Krav om at faa ham ombyttet med en fast, eksamineret Lærer. Sogneraadet var ikke meget tilbøjelig hertil og bemærkede i en Skrivelse til Ministeriet, „at Raadet fornylig har foretaget en Visitats af Sognets Skoler og ved denne faaet fastslaaet, at Børnene i Gredsted Skole ingenlunde staar tilbage for Børnene i de øvrige Sko'er, og det er da Hovedsagen, at Børnene lærer noget, ikke om Læreren er eksamineret eller ej“. 1882 stillede Direktionen bestemt Krav om en eksamineret Lærer, og Jørgen Mørk maatte da efter 12 Aars Virksomhed høre op med Skolegerningen.

Den første eksaminerede Lærer, der blev antaget hed Mogensen og virkede i 2 Aar.

Derefter var der ansat følgende:

Hans Hansen Lund fra Ørum ved Vejle 1884—85.

Niels Peter Nielsen p. T. Hjortlund 1885—86.

Henrik Jensen 1886—88.

Jørgen Mortensen Jensen Kaas 1888—92.

1892 blev Gredsted ophøjet til et fast Lærerembede, og Kaas fik saa Kaldsbrev som fast ansat Lærer. Han er født i Rødkjær, Jerne Sogn, den 8. August 1861. Inden han blev optaget paa Seminariet, var

han Elev paa Hoven Ungdomsskole Derefter Vinterlærer ved Raunsø Fattigskole fra 1878—80 og ved Omme Skole 1880—82. I September 1882 blev han optaget som Elev paa Varde Realskole, hvorfra han tog Præliminæreksamen 1884 og var derefter et Aar Lærer ved Hesselho Skole i Starup Sogn. 1885 optoges han som Elev paa Vesterbros Seminarium og demitteredes 1887. Har været Lærer i Gredsted siden 1888.

Forskole- og Vinterlærerinder.

Af Lærerinder kan nævnes følgende:

Marie Valentine Lund 1882—85.

Abelone Pedersen 1885—?

Ingeborg Kristiane Madsen, Vilslev 1892—95.

Hansine Rasmussen, Sejstrup 1895—99.

Da Marie Lund har virket med Dygtighed og Troskab i Gredsted i saa mange Aar, skal her tilføjes et Par biografiske Data. Hun er født d. 5. Juli 1867. Foruden i Gredsted har hun været Lærerinde i Jernved og i Ø. Vedsted. I December 1889 blev hun gift med den forannævnte Lærer Hans Hansen Lund. Siden 1. Maj 1907 har hun været Enke, og hun bor fremdeles i Gredsted. 1911 blev Vinterlærerindeembedet ophævet.

Andenlærere og Lærerinder.

Da Børneantallet i en Periode var stærkt stigende, blev det nødvendigt i 1904 at oprette yderligere et Lærer- eller Lærerindeembede. Siden da har følgende virket i dette Embede:

Kirstine Bollerup (1904—07).

Hun var fra Rindom ved Ringkøbing og blev demitteret fra Silkeborg Seminarium i Sommeren 1904.

Efter 3 Aars Virksomhed i Gredsted maatte hun paa Grund af Sygdom søge sin Afsked 1907.

Hans Christian Nielsen Laurberg. (1908—15).

Han var født i Nim ved Horsens d. 21. Juli 1879 og demitteret fra Gedved Seminarium 1906—07. Andenlærer i Hauge ved Tistrup 1907—08 og i Gredsted 1908—15. Kaldet til Enelærer i Plougstrup 1. Novbr. 1915.

Signe Laursen (1915—),

er født i Skødstrup ved Løgten i Januar 1886, demitteret fra Gedved Seminarium 1915 og kaldet til Lærerinde i Gredsted samme Aar. —

Grunden til, at man nu atter gik over til Lærerinde i Gredsted, var den, at da Vinterlærerindeembedet blev ophævet 1911, var det nødvendigt for Haandgerningsundervisningens Skyld, at der ved Skolen var ansat en Lærerinde.

Plougstrup Skole.

Vinter- og Biskolelærere.

Ligesom i Gredsted underviste Degnen i Jernved Børnene i Plougstrup to Dage ugentlig om Sommeren, medens man om Vinteren havde forskellige ueksaminerede Lærere, der ofte skiftedes for hver Vinter. Her skal nævnes nogle af dem:

Jeppe Jeppesen 1844, A. Møller 1850, A. Vigtoft 1855, Hans Henrik Hansen 1860, J. S. Hansen 1865, K. C. Nielsen 1865—66, D. S. Hansen 1866—67, Jørgen Jessen 1867—69, P. Jespersen 1869—70, Kr. Gørding Nielsen 1870—71, Eske Mølgaard 1872—73, Fallesen 1873—74, Kr. Jensen 1874—75, Niels Hansen Nielsen

1875—76, Mads Jessen Hansen 1876—80, Anton Jensen 1880—81, Mads Peder Thomsen 1881—84.

Efter Skoledirektionens Krav indvilgede Sogneraadet i sit Møde den 9. Februar 1889 i, at der fra første November 1884 skulde ansættes en eksamineret Lærer helaarlig i Plougstrup og Gredsted Skoler.

Eksaminerede Lærere.

Jens Jacob Mikkelsen 1884—85, P. N. Storgaard ^{16/1}, 1885—86, Jørgen Lambertsen 1886—89, Nielsen Guldager 1889—93, Højskolelærer Jensen 1893—94, M. Kr. Pedersen 1894—96, Jørgen Hansen Iversen 1896—1900, Niels Andreas Jensen 1900—01, cand. teol. Høyer 1901—02 og Hans Tranberg Jensen 1902—05.

I den Tid Tranberg havde Embedet, var han syg meget af Tiden og maatte holde Vicar. En af dem, der virkede længst, var nuværende Lærer Andersen i Hunderup. Iøvrigt har der i det lange Løb vicarieret en Mængde Lærere, hvis Navne ikke her skal nævnes.

Plougstrup bliver fast Enelærerembede.

Efter derom udtalt Ønske af Beboerne vedtog Sogneraadet i sit Møde den 10. Februar 1905 at oprette et fast Enelærerembede i Plougstrup. Embedet blev besat fra 1. November s. A. med

Magnus Karl Andersen (1905—09),

der virkede i Embedet til 1. December 1909. Han er Gaardmandssøn fra Janderup og født den 2. Marts 1875. Realeksamen fra Varde 1891 og Seminarist fra Gedved 1895. Var Andenlærer i Hauge ved Tistrup, indtil han blev kaldet til Enelærer i Plougstrup. Blev

kaldet til Førstelærer og Kirkesanger ved Estrupmark Skole og Malt Kirke 1. December 1909, hvor han endnu er.

Poul Koch (1910—13),

Haandværkersøn, født i København den 28. Juni 1869. Seminarist fra Blaagaard Seminarium 1897. Andenlærer og Kirkesanger i Dollerup pr. Lunderskov fra 11. December 1898 til 11. December 1903. Enelærer i Byrsted ved Nibe fra 11. December 1903 til 1. Marts 1910, da han blev kaldet til Enelærer i Plougstrup. Afskediget med Pension efter § 8 13. Septbr. 1913. Opholder sig nu i København.

Christian Johannsen (1913—15).

Kaldet til Enelærer i Plougstrup 1. November 1913. Se nærmere under Andenlærere i Jernved.

Hans Christian Nielsen Laurberg (1915—).

Se nærmere under Andenlærere i Gredsted.

INDHOLDSFORTEGNELSE:

Jernved-navnet	Af N. A. Jensen	Side	5
Jernved Kirke	„ P. Nygaard	„	9
Kirkestolestridigheder i			
Jernved	„ Nygaard og Jensen,	„	17
Reparationer og restaura-			
tioner	„ N. A. Jensen	„	27
Kirkens juridiske Forhold	„ „	„	33
En Tiendestrid	Af P. Nygaard	„	35
Præstegaarden	„ N. A. Jensen	„	48
Præsterne og Menighedslivet	„	„	66
To Jernvedpræster	„ Karen Rask	„	114
Skolevæsenet	„ P. Nygaard	„	123
Lærere og Lærerinder ved Jernved Skole		„	148
„	„ Gredsted Skole	„	161
„	„ Plougstrup Skole .	„	165
